JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
katedra geografie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PŘEDKOLUMBOVSKÉ INDIÁNSKÉ CIVILIZACE AMERIKY

Knihovna JU - PF

3115172637

Petra MIGOTOVÁ

ANOTACE

Název diplomové práce:	**Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky ve výuce na základních a středních školách**
Pracoviště:	Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Pedagogická fakulta, katedra geografie
Autorka:	Petra Migotová
Studijní program:	M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obory:	zeměpis, společný základ, přírodopis a pěstitelství
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Karolína Mičková

Diplomová práce se zabývá metodikou výuky tématu „Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky“ v předmětu zeměpis na našich školách. Stěžejní částí práce je vlastní návrh komplexního souboru didaktických materiálů – učebního textu, pracovních listů a metodické příručky pro učitele/ky k učebnici a pracovnímu sešitu – které představují transformaci řešené problematiky do vzdělávacího procesu ve škole. Kromě didaktické (praktické) části obsahuje diplomová práce nezbytné teoretické kapitoly – úvod, obsáhlý rozbor nejrůznější literatury, metodiku získání dat a jejich zpracování do podoby didaktických materiálů, závěr, seznam literatury a použitých zdrojů.

REMARK

Name of diploma thesis:	**Original Indian American Civilization in the Educational Process at Primary and Secondary Schools**
Department:	University of South Bohemia in České Budějovice, Pedagogical faculty, department of geography
Author:	Petra Migotová
Study program:	M7503 Teacher in elementary schools
Study course:	geography, common disciplines, natural history
Tutor of this thesis:	Mgr. Karolína Mičková

This thesis deals with methodology of the theme „Original Indian American Civilizations" in the subject of geography in our schools. The pivotal part of this thesis is the own proposal of complex set of didactic materials – a textbook, some work sheets, guide for teachers – that presents a way how the solved topic transform to the educational process in school. Apart from the didactic (practical) part the diploma thesis includes other essential theoretical chapters – introduction, comprehensive analysis of different used literature, methodology of data acquisition and their processing to the didactic materials, conclusion, and list of literature and used data sources.

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucí diplomové práce Mgr. Karolíně Mičkové za odborné vedení, poskytování cenných rad a informací, které přispěly ke zpracování mé práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně s použitím všech citovaných zdrojů. Souhlasím s dalším využitím výsledků této práce v rámci vědecké činnosti pracovníků katedry geografie PF JČU.

Ve Velké nad Veličkou dne 28. dubna 2006

.....

Petra Migotová

OBSAH

str.

1. Úvod 7

2. Rozbor literatury 9

2.1. Nejstarší dokumenty o předkolumbovských civilizacích 9

2.2. Odborná literatura o předkolumbovských civilizacích 11

2.3. Populárně-naučná literatura o předkolumbovských civilizacích 15

2.4. Literatura o předkolumbovských civilizacích pro děti a mládež 21

2.5. Kurikulární dokumenty, didaktické materiály pro výuku 24

3. Metodika práce 29

3.1. Metodika získání dat 29

3.2. Metodika zpracování dat do podoby učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky pro učitele 30

4. Didaktické zpracování tématu „Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky" pro výuku na II. stupni základních škol a na nižším stupni víceletých gymnázií 35

4.1. Učební text 35

4.2. Pracovní sešit 64

4.3. Metodická příručka pro učitele 86

5. Závěr 130

6. Seznam literatury a použitých zdrojů 132

1. ÚVOD

V této diplomové práci jsem si vytyčila za cíl navržení učebních materiálů na téma *Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky*, které budou určeny žákům a vyučujícím druhého stupně základních škol i nižšího stupně víceletých gymnázií jako doplňující pomůcky pro výuku zeměpisu. Téma předkolumbovských indiánských civilizací je v zeměpisných učebnicích současné doby značně opomíjeno. Já ovšem považuji za důležité, aby žáci při studiu regionální geografie poznali nejenom současnou strukturu a demografické charakteristiky obyvatelstva jednotlivých kontinentů, ale aby znali i obyvatele původní. Nedostatečné množství informací v učebnicích bylo tedy jedním z hlavních důvodů, proč jsem si téma předkolumbovských indiánských civilizací vybrala v akademickém roce 2003/2004 pro řešení v rámci své diplomové práce vedené na katedře geografie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Dalším důvodem výběru daného tématu bylo, že se o původní obyvatelstvo Ameriky zajímám už od dětství. Civilizací žijících na americkém kontinentu před příchodem evropských dobyvatelů ale bylo několik desítek. Můj výběr padnul na civilizace, které jsou dle mého názoru nejznámější a dle názoru vědců byly nejvyspělejší a největší. Těmito civilizacemi jsou Aztékové, Mayové a Inkové. Těch se dotýká stěžejní část práce, ale samozřejmě nemůžu opomenout uvést civilizace, které těmto národům předcházely, z nichž tyto národy vzešly. Zabývám se civilizacemi Aztéků, Mayů a Inků také proto, že jsem si chtěla rozšířit obzor svých vědomostí a mít shromážděnou a ucelenou zásobu informací do hodin zeměpisu pro své budoucí žáky.

Uvedené skutečnosti mě dovedly k tomu, že jsem na základě prostudování, kritického zhodnocení a rozboru nejrůznější odborné i populárně-naučné literatury a učebnic schválených ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro výuku na základních školách a víceletých gymnáziích zpracovala učební text nazvaný *„Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky"*. Tento učební text jsem doplnila o pracovní sešit a metodickou příručku pro učitele, aby se dal snadno používat ve výuce. Tyto didaktické materiály (4. kapitola) tvoří stěžejní část mé diplomové práce, což plně koresponduje s jejím zadáním.

Kromě „praktické" kapitoly s didaktickým zpracováním řešeného tématu obsahuje diplomová práce i nezbytně nutné kapitoly „teoretické". Věnovala jsem se

rozboru odborné i populárně-naučné literatury a článků, analýze učebnic a kurikulárních dokumentů, které jsou důležitým základem při tvorbě každé diplomové práce na obdobné téma, resp. na didaktické téma. Literární přehled (2. kapitola) proto slouží jako vstup do řešené problematiky, její teoretické zarámování a i jako zdroj informací pro tvorbu dalších výstupů. V kapitole následující, třetí, se zabývám metodikou tvorby diplomové práce, tedy hlavně způsobem tvorby a strukturou učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky pro učitele. Jsou zde popsány metodické problémy a úskalí práce a jejich překonání. Poslední části diplomové práce tvoří závěrečné shrnutí výsledků a seznam všech použitých zdrojů (knižních publikací, časopiseckých článků, elektronických dokumentů, atp.). Protože jsou všechny grafické materiály zahrnuty přímo do textu jednotlivých kapitol práce, tato neobsahuje samostatný oddíl s přílohami. Její součástí je však DVD nosič, který obsahuje kompletní text diplomové práce, ale hlavně materiál, který není možné předložit v tištěné verzi – nahrávky pořadů pro výuku, zařazené do projektu v kapitole 4.3.

2. ROZBOR LITERATURY

2.1. Nejstarší dokumenty o předkolumbovských civilizacích

Na problematiku předkolumbovských indiánských civilizací ve Střední a Jižní Americe, řešenou též touto diplomovou prací, se soustředilo mnoho významných světových vědců z oblasti historie, ale i dalších věd, jako např. antropologie či etnografie. Ovšem vůbec prvními, kdo se začali zajímat o indiánské civilizace, byli dobyvatelé, kteří připluli do Nového světa zabírat území a získávat majetek pro své panovníky. S těmito dobyvateli cestovali vždy kronikáři, kteří zaznamenávali všechny jejich počiny.

Pozn.: Není-li dále v této subkapitole přímo uvedena citace díla, neměla jsem zmiňovanou publikaci k dispozici a informace o ní byly převzaty z jiných zdrojů, resp. text byl zpracován dle Drew (2001), Hodoušek a kol. (1996), Imbert (1966), Polišenský (1979).

Z kronikářů účastnících se dobývání civilizace Aztéků jsou nejznámější **B. de Sahagún** a **B. D. del Castillo**. Františkánský bratr Sahagún se zajímal o dějiny a kulturu Aztéků a sepsal knihu *Historia general de las cosas de Neuva España* (Obecná historie věcí v Novém Světě), ale toto dílo je lépe známo pod názvem *Florentský kodex*. Je plné ilustrací a informace v něm obsažené získával autor (misionář) přímo od mladých indiánů. Jeho metoda zpracovávání poznatků nebyla daleko od techniky současných antropologů. Castillo byl kronikářem, který se zúčastnil tří výprav z Kuby ke břehům Mexika. Na těchto cestách sepsal dva díly knihy s názvem *Pravdivá historie dobývání Mexika I, II* (Castillo, 1980a; Castillo, 1980b). Autor byl důvěrným přítelem dobyvatele H. Cortése, a proto kniha obsahuje přesné záznamy průběhu bitev i citace rozhovorů, které Cortés vedl jak se svými vojáky, tak např. i s vládcem říše Aztéků, Montezumou. Autor v knize nijak nezastírá svůj obdiv nad tím, co dokázali Aztékové vybudovat, ničení jejich staveb a uměleckých předmětů ospravedlňuje tím, že víra Aztéků je pohanská a její symboly proto musí být odstraněny. Dalším významným textem jsou *Dějiny indiánů Nového Španělska* od dominikánského mnicha **D. Durána**, který podává trochu jiný a poněkud soucitný portrét Aztéků. Dílo bylo dokončeno v roce 1581 a poté zasláno do Španělska, kde se na ně zapomnělo. Kniha pak byla „oprášena" a přepsána až v polovině 19. století.

Významnými autory, kteří se zabývali indiánskými kulturami, byli i **J. de Acosta**, **M. C. de Balboa**, **B. de las Casas**, **J. Román y Zamora** a jiní, kteří

psali všeobecně o amerických indiánech. Podrobněji a konkrétněji se na oblast Jižní Ameriky, přesněji na území dnešního státu Peru, soustředili kronikáři **P. de Arriaga**, **P. C. de León**, **C. de Molina** a **P. S. de Gamboa**. Dalšími autory knih o incké civilizaci se stali míšenci původního obyvatelstva a evropských přistěhovalců. Jedná se například o **G. de La Vegu**, který si často neprávem přivlastňoval titul „El Inca" a **B. Valeru**. Oba ve svých dílech nabízeli čtenáři zidealizovaný pohled na období incké říše. Situaci v říši vykreslili zcela bez poskvrn a negativních jevů. Příčinou toho mohl být velký časový odstup, se kterým svá díla tvořili, a také to, že prameny, které při psaní využívali, už nebyly zcela původní. Za spolehlivější autory jsou považováni ti, kteří byli přímými potomky indiánů, přestože v době, kdy sepisovali své knihy, už incká civilizace v podstatě neexistovala. Jde například o **F. H. P. de Ayallu** nebo o **J. de Santa Cruz Pachacutiho**.

Jiným významným kronikářem byl **F. de Xerez**, jehož cestopis s názvem *Pravdivá zpráva o dobytí Peru* (Xerez, 1970) začíná v okamžiku, kdy F. Pizarro a jeho armáda 14. listopadu 1524 vypluli z Panamy směrem na jih, aby nalezli a pro krále Karla V. dobyli nová území. I tato kniha je velmi přesným záznamem toho, co se během dobývání území dnešního Peru a okolních států odehrálo. Autor v knize podrobně popisuje všechna dobrodružství, která výpravu na cestě provázela, je zde hodně citován přímo F. Pizarro. Kniha je jedním ze stěžejních pramenů, ze kterého čerpali další badatelé materiál pro své práce ohledně incké říše, přestože se autor zabývá jen jednostranným pohledem na problematiku (pohledem španělského dobyvatele).

Nejstarší dokumenty o mayské civilizaci jsou mnohem skromnější než v případě Inků a Aztéku. Kromě stručných zpráv ohledně postupu conquisty a některých administrativních záznamů Španělů existují písemnosti **D. de Landy**, který řídil misionářskou činnost na severním Yucatánu. Původní rukopis však byl mnohokrát opisován a v podstatě není k dispozici nic, co by se podobalo kompletnímu originálu nazvanému *Zpráva o věcech na Yucatánu*. Tento pramen je proto poměrně nespolehlivý a je třeba k faktům v něm přistupovat značně opatrně.

D. L. de Cogolludo popsal na přelomu 17. a 18. století zříceniny významných mayských měst, sepsal životopis D. de Landy a doplnil jeho práci hlavně v oblasti mayských kalendářů. Slovník yucatánštiny známý pod názvem *Motulský slovník*, sestavil františkán **A. de Cuidad Real**. Architekt **A. Bernasconi** do svého díla zahrnul mapu oblastí výskytu mayských indiánů a plány jejich významných staveb.

Důležité informace ohledně mayské civilizace můžeme najít v kodexech, které sepsali sami Mayové. Do dnešních dob se dochovaly pouze tři, které své současné názvy dostaly podle místa uložení v evropských muzeích. Nejdříve byl roku 1739 objeven tzv. *Drážďanský kodex*, který je dlouhý 3,5 metru a má 38 listů. Ze všech kodexů podává nejvíce informací, skládá se z almanachů, neboli pokynů pro časování náboženských rituálů v rámci 260-ti denního posvátného kalendáře. Rozvleklé texty a skupiny čísel byly namalovány černě nebo červeně a ilustrovány obrázky bohů, dále je zde i řada astronomických tabulek. *Pařížský kodex* byl objeven v roce 1859 a představuje dvaadvacetistránkový fragment mayských knih. Svým námětem je srovnatelný s drážďanským kodexem. Jeho značná část se týká božstev a ceremoniálů a dnešní badatelé se domnívají, že představuje prvky mayského „zvěrokruhu". Třetí mayské knihy, *Madridský kodex* (zvaný také Trocortesiánský kodex), je dlouhý 6,55 metru, má 56 listů a sedmdesát stran. Tento fragment původně ve vlastnictví J. de Troye y Ortolany později vydal pod názvem *Codex troano* **B. de Bourbourg**.

2.2. Odborná literatura o předkolumbovských civilizacích

Do této subkapitoly je zařazena hlavně odborná dějepisná (i zeměpisná) literatura týkající se předkolumbovských indiánských civilizací, ovšem mnoho publikací je mezioborových, zasahujících do dalších tématu příbuzných věd, např. antropologie, archeologie, etnografie, lingvistiky, astronomie, atp. Není možné obsáhnout veškerou literaturu publikovanou k řešené problematice, snažila jsem se však sem zahrnout nejvýznamnější publikace známých světových badatelů, které jsou pro diplomovou práci důležité. Kritériem výběru a zařazení byla též dostupnost literatury v knihovnách a existence českých překladů.

Jedním z nejvýznamnějších badatelů ohledně historie aztécké říše je **W. H. Prescott**, autor knihy *Dějiny dobytí Mexika* (Prescott, 1956). V první části této publikace autor seznamuje čtenáře se základními fakty o aztécké civilizaci, v další části se věnuje tématice dobývání Mexika. Publikace je velmi podrobná, ale vzhledem ke svému stáří (první vydání již roku 1843) uvádí spoustu nepřesností nebo úplně mylná fakta. Český překlad citovaný shora proto obsahuje mnoho poznámek pod čarou, které se snaží uvést nepřesnosti na pravou míru (bohužel, ani tyto poznámky už nejsou nejaktuálnější). Ale i přes tuto skutečnost je do dnešní doby tato kniha považována za jednu z nejlepších svého druhu a neustále z ní badatelé čerpají informace pro svou práci.

Dalším významným badatelem zabývajícím se aztéckou civilizací je **G. C. Vaillant**, který napsal knihu *Aztékové. Původ, vzestup a pád národa Aztéků* (Vaillant, 1974). Dílo je velmi podrobné, nesoustředí se pouze na civilizaci Aztéků, ale zaměřuje se na historii území dlouho před Aztéky. K samotné civilizaci Aztéků se autor dostává až v sedmé kapitole, přibližuje čtenáři všechny součásti každodenního života prostých lidí i šlechty, rozsáhlý popis je věnován zemědělství a náboženství. Závěr knihy se soustředí na dobytí aztécké civilizace, do detailu je zde popsán boj Španělů s Aztéky až po vítězství Cortésovy armády. Součástí knihy je 56 stran fotografických příloh a také několik desítek kreseb převzatých ze starých kronik.

Badatel **W. H. Prescott** se zajímal nejen o civilizaci Aztéků ve Střední Americe, ale i o civilizaci Inků v Jižní Americe. Kniha s názvem *Dějiny dobytí Peru* (Prescott, 1980 – české vydání; poprvé vyšla již roku 1847) je velmi podrobná a obsáhlá publikace rozdělená do dvou částí. První se zabývá civilizací Kečuů, jejím utvářením a fungováním (způsob vlády, války, náboženství, astronomie, zemědělství, řemeslná výroba atd.). Další část je věnována dějinám dobývání Peru, autor popisuje postup Španělů do vnitrozemí, setkání s Atahualpou i způsob, jakým byl zabit, nesnáze spojené s dobýváním území a samotného Cuzca. Autor pokračuje v líčení historie dále, přes občanskou válku, rozbroje ve španělské armádě, povstání proti Pizarrovi a drancování země do roku 1550. Kniha je v dnešní době považována za velmi významnou, protože obsahuje všechna historická fakta a Prescott při psaní využil všechny soudobé dostupné materiály, a je často odborníky citována.

Z dalších světových autorů jmenuji například **V. W. von Hagena**, resp. jeho dílo *Říše Inků* (Hagen, 1963), který je považován za jednoho z nejvýznamnějších badatelů v oblasti původního středo- a jihoamerického obyvatelstva. Citovanou knihu rozdělil do tří základních celků („O prostém indiánovi", „O inkovi", „O výbojích a kultuře"). V prvním díle knihy se tedy autor zabývá, prostým indiánem, tzv. purikem, jeho vzhledem, oblečením, jazykem, obydlím, koloběhem denního života, tanci a hudbou a v neposlední řadě i léčením a smrtí. Druhý díl je věnován inkovi, jeho státnickým problémům a povinnostem, v poslední části knihy je shrnuto vše, co Inkové vytvořili a dokázali (stavby, cesty, uzlové písmo, atd.). Zachycen je zde také pád a rozvrácení říše Španěly. Kniha je doplněna četnými kresbami převzatými z díla kronikáře de Ayally, ale i různými dalšími fotografiemi.

Další významné dílo s názvem *Dobytí říše Inků* napsal **J. Hemming** (Hemming, 1977) a podrobně v něm popisuje cestu F. Pizarra do vnitrozemí Jižní Ameriky, způsob dobývání a ovládání území pomocí dosazených panovníků, všechny peripetie vývoje území až do vytvoření samostatného státu Peru. Kniha je pro zpřehlednění doplněna chronologickým přehledem nejdůležitějších událostí, rodokmeny inků a Pizarra, slovníčkem nejpoužívanějších výrazů a mapami.

J. E. S. Thompson je považován za jednoho z nejslavnějších vědců řešících otázky mayské civilizace všech dob. V jedné ze svých knih, *Sláva a pád starých Mayů* (Thompson, 1971; originál vyšel již roku 1966), se autor zaobírá civilizací Mayů všeobecně, osvětluje prostředí, ve kterém Mayové žili z geografického hlediska, píše o obyvatelích jako takových, o jazyku a objevitelích tohoto pozoruhodného národa. Jedna z kapitol se věnuje vzniku a rozkvětu mayských měst, a to od počátku osídlení až po tzv. klasické období mayské civilizace. Rozklad a pád je další kapitolou této knihy, autor předkládá několik možných způsobů zániku civilizace. Další z kapitol jsou zaměřeny na duchovní a uměleckou činnost Mayů, na jejich život a náboženství.

Celosvětově uznávaným badatelem v oblasti mayské kultury je také **S. G. Morley**, který napsal mj. knihu *Mayové* (Morley, 1977). První kapitola je věnována fyzicko-geografickému zhodnocení území, druhá kapitola se zabývá mayským jazykem a popisem fyzického vzhledu indiánů. Následuje historie mayské civilizace, seznámení s architekturou a stavbami, způsobem života a úpadkem civilizace s jejím následným a dosud nevysvětleným zánikem. Velmi zajímavou částí této knihy je kapitola o zemědělství, autor podrobně popisuje jednotlivé úkony, které se při pěstování kukuřice a dalších plodin musely provést. Uvádí i jednotlivé výnosy z polí. V knize jsou také dobře rozpracovány společenské vrstvy a vůbec všechno, co se týkalo správní a společenské organizace mayské říše. Autor se věnuje i vysvětlení systému kalendáře a počítání Mayů, ale protože sem zahrnul spoustu maličkostí a podrobností, je text nepřehledným tokem faktů složitým na pochopení. Kniha je doplněna ilustracemi, náčrtky, mapami nejvýznamnějších měst a černobílými fotografiemi.

Do odborné literatury je však třeba zařadit i publikace, které se nevěnují výhradně předkolumbovským civilizacím, ale zaměřují se na celé dotčené území, případně pouze omezenou část problematiky. Často se jedná o publikace dějepisného rázu zaměřené na obecné dějiny jednotlivých států a celého (sub)kontinentu, nebo

o studie etnografické či literární (jazykové), ale i astronomické (archeoastronomie), kartografické či mezioborového charakteru.

Kniha **W. Z. Fostera** *Nástin politických dějin amerického kontinentu* (Foster, 1953) představuje soupis politických dějiny Severní, Střední a Jižní Ameriky od objevení amerického kontinentu K. Kolumbem. O původních obyvatelích se autor zmiňuje na několika stranách, zabývá se Aztéky, Inky i Mayi, probírá dobytí území těchto civilizací a se zaměřuje na historický vývoj v koloniálním období i po něm. O něco později byla vydána kniha autorského kolektivu pod vedením **J. Polišenského** s názvem *Dějiny Latinské Ameriky* (Polišenský a kol., 1979), která se věnuje státům tohoto regionu a je považována za jedno ze stěžejních děl ke studiu Latinské Ameriky. Z novějších publikací je významnou kniha *Dějiny Mexika* (Kašpar, Mánková, 1999) od našeho současného předního hispanisty a etnologa **O. Kašpara** zabývajícího se mimoevropskými kulturami. V publikaci je v prvních kapitolách velice podrobně rozebírána problematika předkolumbovských kultur v Mexiku, řeší se zde samozřejmě i období conquisty a následná situace ve státě. Kniha je opatřena dlouhým rejstříkem podkladů, pramenů a jednotlivých edic pramenů dostupných v Česku, Mexiku a Španělsku.

Stěžejními díly pro studium latinskoamerické literatury je spis **E. A. Imberta** *Dějiny literatur Latinské Ameriky* (Imbert, 1966) a přehledný *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky* (Hodoušek a kol., 1996) od autorského kolektivu pod vedením **E. Hodouška**, který je koncipován jako přehled spisovatelů podle národních a regionálních literatur. V obou publikacích jsou informace o literatuře z předkolumbovského období, o původních indiánských spisech (resp. systému písemnictví, legendách ...), o kronikách z období dobývání Nového světa a o dalších literárních památkách následujících období.

S indiánskými civilizacemi, resp. jejich díly, se setkáváme i v publikacích, které se věnují historické kartografii a způsobům zobrazování světa. Například v knize od **J. Blacka** *Obrazy světa, historie map* (Black, 2005) najdeme kromě popisu map (jednalo se o různé piktogramy, které znázorňovaly umístění, hierarchii společenského systému a původ měst) z období před dobytím Nového světa i mapy vytvářené během výprav dobyvatelů na území indiánů (např. mapa Tenochtitlánu od A. de Santa Cruze).

S odbornými pracemi a studiemi, které se alespoň částečně týkají tématu řešeného touto diplomovou prací, je možné se též setkat ve vědeckých časopisech –

Anály Náprstkova muzea, AUC Philosophica et Historia, Studia Ethnologica nebo Studia Etnographica, Opera Ethnologica. Články jsou však úzce zaměřené (detailní etnografické práce, popisy muzejních sbírek, apod.) a pro učitele, případně přímo pro výuku na základních či středních školách nejsou vhodné. Mnohem lepší situace je v případě článku v populárně-, kulturně-, historicky-, geograficky- naučných časopisech, viz dále v subkapitole 2.3.

2.3. Populárně-naučná literatura o předkolumbovských civilizacích

Do této subkapitoly jsou zahrnuty publikace, které jsou díky své srozumitelnosti textu a vysvětlujícími rázu určené širokému okruhu čtenářů. Jedná se o knihy, které se buď zaměřují na jednotlivé předkolumbovské civilizace odděleně, nebo je v nich řešena problematika civilizace Mayů, Inků a Aztéků společně, často pak též v souvislostech s jinými kulturami světa a situací v jiných oblastech Země. Dále jsem této subkapitoly zařadila čtivější cestopisy, publikace encyklopedického charakteru, turistické průvodce a různé články z časopisů.

Civilizaci Aztéků se věnuje kniha *Aztékové – říše krve a lesku* (Kolektiv, 1992), která je rozdělena do čtyř kapitol, první popisuje historii dobývání aztécké říše, druhá slouží čtenáři pro seznámení se s historií národa Aztéků, třetí kapitola je věnována bohům, jejich charakteristice a způsobům obětování, poslední kapitola je o životě lidí i panovníka. Publikace je z hlediska grafické úpravy a znázornění netradiční, je zde velké množství fotografií, které jsou doplněny (dokresleny) o budovy, které už v dnešní době nemůžeme spatřit, je zde i spousta ilustrací a rekonstrukcí chrámů a map.

Populárně-naučná literatura o civilizaci Inků je bohatší, patří sem následující vybrané a dostupné publikace. **V. Šolc** byl významným odborníkem Náprstkova muzea v Praze, pracujícím v oblasti poznávání indiánských kultur, a to hlavně jihoamerických indiánů. K této problematice napsal řadu významných knih. *Indiáni na jezeře Titicaca* (Šolc, 1966) je kniha, která vznikla po návratu autora z Jižní Ameriky, kde delší dobu pobýval mezi tamními indiány (Aymary). O Incích je zde jen málo informací, ale jsou to ty nejpodstatnější, týkající se staveb Inků v okolí jezera Titicaca. V podstatě tatáž charakteristika platí i pro knihu *Pod chilskými sopkami* (Šolc, 1969), protože je zaměřena z velké části na Aymary, kteří byli předchůdci Inků, o Incích v ní najdeme jen kusé informace. Další knihou stejného autora je *Tíwanaku – klenot And* (Šolc, 1986),

která seznamuje s autorovou cestou do inckého města Tíwanaku, které je také známo pod názvem Tiahuanaco a nachází se na březích jezera Titicaca.

Významný český cestovatel **M. Stingl** zasvětil velkou část svých děl indiánským civilizacím, jedná se například o knihy *Za poklady mayských měst* (Stingl, 1968), *Tajemství indiánských pyramid* (Stingl, 1974), *Indiáni bez tomahavků* (Stingl, 1976), *Synové Slunce – sláva a pád největší indiánské říše* (Stingl, 1985), *Indiáni zlatého Slunce – život, zázraky a záhady říše Inků* (Stingl, 2003). Inckou civilizací se zabývají poslední dvě jmenované knihy. Novější publikace (Stingl, 2003) podává ucelený přehled o říši Inků. Autor uvádí spoustu kronik a další knihy, které vznikly po napadení říše Španěly. Nejvíce se zabývá kronikou potomka dynastie inků H. P. de Ayaly. V knize dále nalezneme podrobný popis Cuzca, vysvětlení hierarchie obyvatel v říši, členění říše z hlediska územního, představení božstva, lékařství, způsobu stavění a zpevňování cest, atp. Rozsáhlá část je věnována poměrům v rodině vládnoucího inky, kniha obsahuje různé legendy o původu Inků a přehled historie, pro který autor čerpal z kronik. V úplném závěru je naznačeno, co se dělo s říší a jejími obyvateli po příchodu Španělů až do dnešní doby. Starší kniha (Stingl, 1985) je s touto publikací obsahově shodná, liší se pouze v rozsahu obrazové přílohy, která je bohatší, je zde zařazeno mnoho nákresů měst a předmětů denní potřeby, které v novější knize zcela chybí.

C. Bernandová je autorkou knihy *Inkové, národ Slunce* (Bernardová, 1994), ve které je zařazen přepis knihy H. Binghama, který objevil Machu Pichu, dále je zde řešena otázka objevení a dobytí říše Inků. Na toto povídání navazuje zjednodušený popis incké historie, který obsahuje pouze podstatné skutečnosti. V knize jsou též popsány nejzávažnější důvody, které způsobily rozpad mocné říše Inků. Uvedeno je několik teorií o smrti posledního inky Atahualpy. Obsáhlá je kapitola o přetváření víry v boha Slunce v Boha křesťanského. Kniha je dále zaměřena na historii říše Inků po jejím rozpadu, popisuje život indiánů v 18. století a válečné události z počátku 19. století, kdy získala samostatnost Velká Kolumbie, Bolívie a Peru. Druhá část knihy je složena ze spisů a kronik conquistadorů a cestovatelů, ze svědectví indiánů o dobývání Peru. Celý spis je doplněn barevnými obrázky.

Mezi cestopisy patří kniha **J. Buriana** *Chilský deník aneb Cautiverio* (Burian, 1998). Jedná se o zápisky z cest po Chile, ve kterých se při popisu historie státu autor též zmiňuje o Incích. Cestopisem je i kniha *Bílá skála. Průzkumná výprava do srdce říše Inků* (Thomson, 2002) od **H. Thomsona**. Autor zprvu s několika přáteli, později sám, cestoval hlavně po Peru (dostal se však i do Ekvádoru) za inckými památkami.

Kniha obsahuje historii incké říše a španělské conquisty, popis archeologických průzkumů města Vilcabamby a záznamy o výpravě, když se během cesty podařilo nalézt „ztracené" město Llactapata.

Níže charakterizované knihy se zabývají civilizací Mayů. V předchozích odstavcích jsem už zmínila významného českého etnografa-amerikanistu **V. Šolce**. Zajímal se nejen o indiány Jižní Ameriky, ale i o indiány Střední Ameriky. V knize *Indiánským Mexikem* (Šolc, 1983) popisuje svou cestu po území Mexika. V úvodu knihy nalezneme geografická, historická, přírodovědecká a jiná fakta týkající se Mexika a jeho hlavního města. V popisu cest za poznáním života lidí v nejrůznějších částech Mexika čtenáři přibližuje cestu mezi indiány kmene Tarasků a Tzeltalů, ale i cestu po nejvýznamnějších mayských městech. Na závěr knihy je zařazeno vyprávění o tom, jak žijí indiáni v Mexiku dnes, resp. v 70. – 80. letech 20. století.

Kniha kolektivu autorů *Bohové starých Mayů* (Rätsch a kol., 1999) je věnována představení Mayů a stručně jejich dějinám, rukopisům, popisu písma a kalendářů, jednotlivým sebraným mayským písemnostem, kosmologickým zaklínadlům pro léčení nemocných, snaze o vymýcení předkoloniální mayské víry a zavedení křesťanství na Yucatánu, encyklopedickému popisu rostlin a mytologii (resp. je zde zařazen slovník mayských bohů).

Další skupinu publikací tvoří ty, ve kterých se setkáváme s informacemi o všech vyspělých původních indiánských předkolumbovských civilizacích na americkém kontinentu. Autor **E. E. Kisch** se v knize *Objevy v Mexiku* (Kisch, 1950) zabývá historií a památkami Mexika, jde mu především o národ Aztéků. Jednotlivé kapitoly se nesoustředí (jak je tomu obvykle u jiných knih) na určité téma, ale v knize se v podstatě mluví ve všech kapitolách o všem. Za velmi zajímavou považuji kapitolu „Interview s pyramidami", která není strohým popisem nejstarších a nejznámějších památek, ale autor předstírá, že si s pyramidami vypráví jejich historii. V knize se mimo jiné hovoří o rostlinách, které hojně používali staří indiáni, například o kukuřici, bavlníku, agávi a dalších. Také je řešena otázka současného Mexika a jeho problémů (vzhledem k roku vydání knihy není tato pasáž dnes aktuální).

V knize *Amerika před Kolumbem*, jejímž autorem je **C. A. Burland** (Burland, 1975), je podán ucelený přehled o historii Střední Ameriky s důrazem na civilizace Olméků a Toltéků. Dále se autor věnoval civilizacím Jižní Ameriky, hlavně Inkům.

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
Husova 458, 370 05 České Budějovice

Všechny kapitoly jsou doplněny o mnoho stran fotografií, a to jak nejznámějších měst, tak i sošek nejrůznějších božstev či třeba hieroglyfického písma.

Z mnoha knih českého cestovatele **M. Stingla** patří do této tematické skupiny publikace *Indiáni bez tomahavků* (Stingl, 1976), kde autor postupně a systematicky vykládá dějiny prvních národů žijících ve Střední Americe před Aztéky. Aztékům je věnována sice jen jedna, ale zato velmi obsáhlá a podrobná kapitola. Stejně rozsáhlé jsou i kapitoly o dalších civilizacích, Mayích a Incích. V závěru knihy autor neopomněl ani na velmi podrobný vývoj indiánských etnik po dobytí celého území amerického kontinentu a pokusil se o prognózu vývoje této skupiny obyvatel v budoucnosti.

Indiánské historie **V. Šolce** (Šolc, 1989) se zabývají indiány Severní, Střední i Jižní Ameriky. Autor popisuje život pračlověka na americkém kontinentu a v první polovině knihy se věnuje eskymákům a indiánům Severní Ameriky. Ve druhé polovině se zabývá Aztéky, Mayi a Inky. Vždy je uveden původ indiánů (legendy), společenské zřízení, způsob obhospodařování půdy, náboženství, způsob obětování, u Mayů a Aztéků písmo, u Inků uzlový systém quipu, kalendáře a historie dobývání civilizací včetně následků této conquisty. Zajímavou kapitolou je ta, ve které autor uvádí skutečnosti týkající se současného života indiánů. Nejprve mluví o indiánech severoamerických, u středo- a jihoamerických uvádí zejména jejich počet v jednotlivých zemích, způsob života, případně problémy s majoritní společností a jejich vykořisťování.

F. Katz ve své knize *Staré americké civilizace* (Katz, 1989) píše nejprve v jednotlivých kapitolách samostatně o civilizacích Mayů, Inků a Aztéků. Stěžejní částí knihy je však srovnání jednotlivých kultur a přehled rozdílů mezi říšemi, které čtenáři pomůže k lepšímu pochopení státního zřízení a života indiánů. Publikace je doplněna barevnými i černobílými fotografiemi a obsahuje mapu starých kultur Jižní Ameriky, mapu říše Inků v letech 1460 – 1532 a mapu indiánských kultur v Mezoamerice od roku 1520.

W.-J. Langbein cestoval do oblasti Střední a Jižní Ameriky a po návratu napsal knihu *Záhadné říše* (Langbein, 1998). Tento titul patří do cyklu knih, které vycházejí pod označením „Největší záhady světa". V knize se prolínají autorovy zážitky z cesty s historií jednotlivých národů. Langbein píše velmi poutavou formou, nesnaží se prosadit svůj názor, ale ke každému problému (záhadě) uvádí vždy několik názorů renomovaných vědců. Poukazuje též na skutečnosti, které odborná literatura zamlčuje,

především datování různých pozůstatků, nebo upozorňuje na častá a ustálená vědecká klišé.

V obrazové publikaci *Mexiko: dějiny a kultura Mayů, Aztéků a dalších předkolumbovských národů* (Longhen, 1998) se její autorka **M. Longhen** věnuje kultuře a společnosti Mexika v období starověku, tedy předkolumbovským civilizacím, zaměřuje se hlavně na zachycení a charakterizování uměleckých a archeologických památek.

Zeměpisná encyklopedie *Kontinenty – Amerika* (Kolektiv, 2004) vyčerpávajícím způsobem informuje o jednotlivých státech Severní i Jižní Ameriky. Každý z těchto států je rozebrán z hlediska přírodních podmínek, podnebí, obyvatelstva, dějin, hospodářství a cestovního ruchu. Opomenuty nejsou ani základní geografické údaje jako rozloha či počet obyvatel. Samostatné kapitoly se věnují americkému způsobu života, velkoměstům USA, Karibiku, jihoamerickým diktaturám a též indiánskému dědictví. Je zde i množství fotografií a map.

Informace k problematice řešené touto diplomovou prací je možné získat v publikacích, jejichž tématem jsou dávné civilizace, záhady, zajímavosti aj. na naší planetě. V těchto knihách nechybí zmínky, resp. kapitoly o předkolumbovských kulturách. V knize **Z. Kosidowského** *Když Slunce bylo bohem* (Kosidowski, 1961) autor pojednává o dávných civilizacích, které uctívaly Slunce jako nejvyššího boha. Jde o oblast Mezopotámie, Egypta ale i o území středoamerických indiánů. Autor popisuje život Aztéků a dobývání jejich území H. Cortésem, věnuje se i Mayům a popisu jejich říše.

Kniha *Zaniklé civilizace* od **A. M. Kondratova** (Kondratov, 1972) se soustředí na všechny civilizace, které se vyskytovaly na naší planetě. V úvodu knihy autor připomíná zámořské objevy v 15. století a civilizace, které těmito výpravami byly objeveny. Stěžejní část publikace je však věnována kulturám Egypta, Mezopotámie a dalším starověkým civilizacím. Indiánské civilizace Střední a Jižní Ameriky popisuje jedna kapitola, která se věnuje hlavně písmu (hieroglyfickému, uzlovému). Autor neroztřídil informace podle jednotlivých kultur, ale snaží se o neustálé srovnávání. Součástí publikace jsou i fotografické přílohy.

G. Clark zahrnul do knihy *Prehistorie světa* (Clark, 1973) počátky vzniku civilizací od období paleolitu a popisuje vznik nových civilizací všude na světě v průběhu dalších staletí. Dostal se tak i k civilizacím Nového světa, zmiňuje se

o indiánech od jejich příchodu na americký kontinent a samozřejmě nevynechává popis nejvyspělejších národů – Aztéků, Mayů a Inků.

Velmi zajímavá publikace je *Medicína dávných civilizací* od **K. Pollaka** (Pollak, 1973), která se zabývá lékařstvím starých národů. V kapitole s názvem „Medicína mezi Atlantikem a Pacifikem" se čtenář letmo seznámí se základními informacemi o příchodu indiánů na americký kontinent a s civilizacemi Aztéků, Mayů, Inků. Autor se hlavně věnuje tomu, jak národy léčily zlomeniny, poranění, bolesti, jak probíhal porod nebo léčení moru a skvrnitého tyfu. Všechny staré civilizace považovaly nemoc za něco zlého, často o nemocném tvrdily, že onemocněl, protože hřešil. Léčení se provádělo pomocí bylinek, v těžších případech pomocí magický zaříkadel. V knize je uvedeno i srovnání léčebných metod indiánů s metodami používanými v tehdejší Evropě. Autor tvrdí, že indiáni měli některé techniky mnohem rozvinutější.

Spisovatelé **A. Skřivan** a **P. Křivský** napsali knihu *Moře, objevy, staletí* (Skřivan, Křivský, 1980), která čtenáře seznamuje s objevováním planety Země od počátku civilizace až po objevení Antarktidy. Kapitola věnovaná předkolumbovským civilizacím se zabývá jejich dobýváním. Je zde popsáno setkání dobyvatelů s aztéckou civilizací a posléze také s civilizacemi Mayů a Inků.

Významný německý badatel **T. Heyerdahl** zabývající se nejrůznějšími dávnověkými civilizacemi napsal knihu *Staré civilizace a oceán* (Heyerdahl, 1983), kde jsou i úvahy o civilizacích Střední a Jižní Ameriky. Autorovi šlo především o zodpovězení otázek, které se týkají původu bohů Aztéků, Inků a Mayů, kteří mají mít podle legend těchto národů, bílou pleť a vousy. Autor tak usuzuje, že se předkolumbovské civilizace musely setkat s Evropany, kteří připluli do Ameriky dávno před Kolumbem i před Vikingy.

Kniha **J. Westwoodové** s názvem *Atlas záhadných míst* (Westwoodová, 1994) je zaměřena na shrnutí záhadných lokalit na Zemi, mezi něž patří mj. pyramidy v Gíze či Stonehenge ve Velké Británii. Jsou sem zahrnuty i lokality Střední a Jižní Ameriky, ve kterých se nacházejí stavby Mayů, Aztéků i Inků, konkrétně mayské město Palanque, posvátné město Inků Machu Pichu či Teotihuacan s Pyramidou Slunce.

J. Hromádko se ve své publikaci *Velká kniha objevování Země* (Hromádko, 2001) zabývá historií objevování jednotlivých regionů planety, proto je část knihy také věnována popisu dobývání Střední a Jižní Ameriky, tedy říší Aztéků, Mayů a Inků. Kniha, resp. její příslušná část, slouží ke sjednocení pohledu na problematiku dobývání předkoloniálních civilizací na americkém kontinentě.

Zdrojem zajímavých, srozumitelných a mnohdy poučných informací jsou bezesporu turističtí průvodci (Beletsky, 1999; Gorry, 2001; Jenkins, 2002; Sucha, 2002; Allan a kol., 2003; Fisher, 2003; Gorry, 2003; Noble, 2003; Rachowiecki, Beech, 2005; Ryvolová, 2005; Svobodová, Koval, 2005; Waterkamp a kol., 2005). Knihy jsou napsány obdobně, jsou v nich uvedeny základní informace o státu (regionu), jeho historii, současných poměrech, nechybí informace o možnostech ubytování, stravování, lékařské péče, dopravě a dalších věcech důležitých pro turisty. Obsáhlé části jsou věnovány poznávání jednotlivých lokalit, jsou uváděna nejdůležitější a nejznámější města, včleněna bývá i mapa center měst a popis jednotlivých pamětihodností – vždy ale záleží na stránkovém rozsahu průvodce, samozřejmě, že malí kapesní průvodci neobsahují tolik dat jako bedekry z vyhlášené edice „Lonely Planet". Zmínky o nejznámějších památkách na předkolumbovské civilizace však v knihách většinou nechybí.

V časopisech se zaměřením na geografii, cestování, historii, kulturu, zajímavá místa atp., které jsou určeny pro širokou odbornou veřejnost i pro mládež, je poměrně hodně článků o předkolumbovských civilizacích, případně článků tématicky souvisejících. Jedná se o časopisy Magazín 2000 záhad, Dějiny a současnost, Koktejl, Země světa, National Geographic, Vesmír. Zajímavé texty k tématu latinskoamerických indiánů se objevují i v novinách a jejich různých přílohách. Citace konkrétních článků jsou uvedeny v seznamu literatury na konci této diplomové práce, protože vzhledem k obsáhlosti kapitoly s rozborem literatury nepovažuji za bezpodmínečně nutné ani za vhodné množství článků do tohoto textu zařazovat. Časopisecké články jsou vhodné pro využití ve výuce (motivace, rozšiřující informace. Je však na vyučujících, zda je zařadí či nikoliv, jestli se o materiály z časopisů budou zajímat, případně jestli je využijí k samostatné práci žáků a získávání informací samotnými žáky. Překvapující a nanejvýše zarážející je proto fakt, že v několika posledních ročnících časopisu Geografické rozhledy jsem našla pouze jediný článek (Vilímek, Vágner, 2002) vztahující se k předkolumbovským civilizacím, resp. k historii a geografii Mexico City.

2.4. Literatura o předkolumbovských civilizacích pro děti a mládež

Vzhledem k tomu, že jedním z cílů této diplomové práce je i didaktické zpracování řešené problematiky pro výuku na II. stupni základních škol, zařadila jsem

též do rozboru literatury knihy, v nichž se vyskytuje téma předkolumbovských indiánských kultur a které jsou určené mladým čtenářům.

V. Šolc a **P. Hořejš** v knize *Nejstarší Američané. Kniha o eskymácích a indiánech* (Šolc, Hořejš, 1967) seznamují čtenáře s americkými kulturami. Všechny tři civilizace (Maye, Inky a Aztéky) rozebírají od počátečního příchodu na území kontinentu, píší o jejich předcích, dějinách, způsobu života a dalších zajímavostech týkajících se každého národa. Dobytí a zkáza těchto národů je vyselektována do samostatných kapitol. Čtivý text je doplněn spoustou obrázků a fotografií. V knize jsou shrnuty všechny podstatné informace a uvedeny odkazy na další důležité knihy.

Do skupiny naučných knih pro děti patří i další publikace autorského kolektivu pod vedením **A. Obermanna**, která nese název *Amerika* (Obermann a kol., 1985). Kniha obsahuje základní zeměpisný přehled o americkém kontinentu, jedná se o popis fyzicko-geografických i sociálně ekonomických složek území. Zmínka o předkolumbovských civilizacích je v kapitole „Nový svět se šíří do nedohledna", kde je stručně zachyceno, jak jednotliví válečníci dobyli říše Aztéků, Mayů a Inků. Kapitola je doplněna několika obrázky mayského, aztéckého a inckého umění.

Již novější kniha *Předkolumbovská Amerika* **M. Woodové** (Woodová, 1994) je rozdělena do dvou částí, první je zaměřena na dějiny Severní Ameriky a druhá na dějiny Latinské Ameriky. Celá část věnovaná Latinské Americe je členěna podle jednotného vzoru, v dílčích kapitolách této části se čtenář seznámí vždy s celkovou základní charakteristikou určité kultury a následuje popis památek té které kultury. Kniha neobsahuje pouze kapitoly a Aztécích, Mayích a Incích, ale i o jejich předchůdcích, např. o Olmécích. Text knihy je doplněn mapami, fotografiemi a ilustracemi.

Kniha *Zuřivý Aztékové* **T. Dearyho** (Deary, 2000) je zajímavým doplňkem pro hodiny dějepisu a zeměpisu. Svým netradičním pojetím dokáže žáky zaujmout a nenásilnou formou jim předat znalosti o národu Aztéků a Mayů. Děti se v této knize mohou seznámit s jednotlivými panovníky země, jejich životem, kulturou, nejdůležitějšími daty z historie, rozdělením třídních vrstev, bohy, stavbami a v neposlední řadě i dobyvateli a postupem při dobývání. Obdobně je napsána i kniha *Neskuteční Inkové* téhož autora (Deary, 2003) Knihy jsou doplněny o velké množství obrázků ilustrátora M. Browna. Tyto ilustrace mají občas až komiksový charakter, obsahují vtipné komentáře a mají za úkol čtenáře hlavně pobavit. Myslím, že děti bude

čtení knihy bavit, ale některé pasáže se neobejdou bez doplňujícího a zpřesňujícího vysvětlení učitele

Další kniha stejného autora, *Neskuteční Inkové* (Deary, 2002), je zajímavým doplňkem pro hodiny dějepisu a zeměpisu. Svým netradičním pojetím dokáže žáky zaujmout a nenásilnou formou jim předat znalosti o národu Inků. Děti se v této knize mohou seznámit s jednotlivými panovníky země Kečuů, jejich životem, kulturou, nejdůležitějšími daty z historie, rozdělením třídních vrstev (hodně se hovoří o vládnoucím inkovi), bohy, stavbami a v neposlední řadě i dobyvateli a postupem při dobývání. Kniha je doplněna o velké množství obrázků ilustrátora M. Browna, které mají občas až komiksový charakter, obsahují vtipné komentáře a mají za úkol čtenáře hlavně pobavit. Myslím, že děti bude čtení knihy bavit, ale některé pasáže se neobejdou bez doplňujícího a zpřesňujícího vysvětlení učitele. Podobným stylem je napsána i kniha *Obrázky z dějin zeměpisných objevů* **J. Černého** (Černý, 2004). Kniha je comiksem, který zachycuje významné události z objevování světa. Proto zde nechybí zachycení a popsání cest za dobytím území Mexika H. Cortésem a Peru F. Pizarrem.

Významný český pohádkář **V. Hulpach** napsal pro děti knihu s názvem *Indiánské pohádky* (Hulpach, 2003). Tato kniha je rozdělena do dvou částí, v první jsou pohádky indiánů Severní Ameriky, v druhé části pak pohádky ze Střední a Jižní Ameriky. Nejsou zde zařazeny jen pohádky Aztéků, Mayů a Inků, ale i příběhy od indiánů jiných a široké veřejnosti méně známých kmenů.

Z velkého množství publikací z kategorie encyklopedií pro děti jsem vybrala alespoň několik publikací, v nichž je též mimo jiného řešena problematika předkolumbovských kultur. *Memo junior* (Kolektiv, 1991) podává ucelené poznatky z oblastí dějin lidstva, života ve světě, přírodních věd, vědy a techniky, lidského těla, výživy, umění, sportu atd. Tématu předkolumbovských civilizací je věnována dvoustrana v oddíle o dějinách lidstva. Další encyklopedií určenou pro děti je titul *Staré civilizace* od autorského kolektivu pod vedením **A. Ba** (Ba a kol., 1993). O indiánech předkoloniálního období najdeme v knize několik kapitol, zmíněn je život Aztéků, Mayů i Inků, popsána jejich nejznámější města (Teotihuacan, Tenochtitlán, Chichen Itzá, Palanque, Quito), předloženy zajímavé informace ohledně astronomických pozorování, nejrůznějších slavnostech a svátcích. V encyklopedii je i popis hry „Pelota", ve skutečnosti ale jde o indiánskou hru „Tlachtle", která je baskické hře „Pelota" pouze podobná. Poledním zástupcem je encyklopedie *Dějiny světa* (Kolektiv, 1997a), která je určena pro školní děti a měla by jim sloužit k rozšíření a prohloubení

znalostí. V knize je spousta historických zajímavostí, ve škole mohou děti knihu využít pro tvorbu referátů nebo jen pro doplnění svých znalostí. Je též vhodným motivačním nebo aktivizačním nástrojem (obrázky, četba krátkých úryvků) při výuce.

2.5. Kurikulární dokumenty, didaktické materiály pro výuku

Významným nástrojem péče státu o kvalitu vzdělávání poskytovaného základní školou je *Standard základního vzdělávání* (Kolektiv, 1999). Tento dokument formuluje obecně platný rámec základního vzdělávání (vzdělávací cíle a kmenové učivo), čímž garantuje možnost získat srovnatelné a plnohodnotné vzdělávání všem žákům základních škol. Slouží též jako základní kritérium pro posuzování vzdělávacích programů, pro jejich schvalování a pro posuzování kvality učebních textů. V tomto kurikulárním dokumentu je geografie začleněna do vzdělávací oblasti přírodovědné, ve které je spolu s fyzikou, chemií a přírodopisem. Téma řešené touto diplomovou prací je možné zařadit do okruhu učiva „Zeměpis světadílů a oceánů", „Politické rozdělení světa" a „Země – planeta lidí". Dále s řešenou problematikou souvisí obory historie a člověk a společnost z oblasti společenskovědní, oblast jazyková, resp. obor cizí jazyk, ale i oblast esteticko-výchovná s oborem výtvarné umění.

Ze Standardu základního vzdělávání vychází několik vzdělávacích programů. Tyto programy se víceméně neliší v tom, jaké učivo musí žák ovládat poté, co opustí základní školu, ale liší se v jednotlivých přístupech ke vzdělávání a v zařazení zeměpisného učiva do výuky. Nejrozšířenější program používaný v Česku je *Vzdělávací program Základní škola* (Kolektiv, 1996). Geografické učivo je zahrnuto v učebním plánu komplexního předmětu vlastivěda na I. stupni a v předmětu zeměpis na II. stupni základní školy. Žáci se v těchto předmětech postupně seznamují s přírodními, hospodářskými a sociálními podmínkami života lidí v blízkém prostředí, v regionech, na území Česka, v Evropě a dalších světadílech a i s hlavními údaji z politické geografie světa. (http://www.msmt.cz/_DOMEK/Default.asp?ARI=104044&CAI=2701&EXPS="VZDĚLÁVACÍ*"%20AND%20"PROGRAM*"%20AND%20"ZÁKLADNÍ*"%20AND%20"ŠKOLA*) Učivo o americkém kontinentu, potažmo o předkolumbovských indiánských civilizacích, je zařazeno do 6. – 7. ročníku. Učivo těchto ročníků je rozděleno na čtyři bloky a jeden z těchto bloků je nazván „Zeměpis světadílů, oceánů a

Ruska". Jako učivo sem tedy spadá i světadíl Amerika a jeho obyvatelstvo. Vzdělávací program však dále předně nespecifikuje jaké učivo má být v hodinách probráno.

Již méně využívaným vzdělávacím programem na našich školách je *Vzdělávací program Obecná škola* (Kolektiv, 2005b). Základním úkolem zeměpisu na „obecné škole" je dát žákům potřebné základní informace o prostoru, v němž se odehrává náš život. Větší důraz je přitom položen na oblasti žákům bližší, tedy na místní region, kraj, Česko, příp. Evropu. Učivo o americkém kontinentu tento program zařazuje do 7. ročníku, kde je stanoveno probrání tří okruhů učiva. Jedním z těchto okruhů je „Zeměpis světadílů a oceánů: mimoevropské světadíly", kam učivo o předkolumbovských indiánských civilizacích spadá.

Nejméně využívaným vzdělávacím programem na školách v Česku je *Vzdělávací program Národní škola* (Kolektiv, 1997b), vycházející z multikulturní výchovy, která v dětech podporuje hrdost na příslušnost k vlastnímu národu a současně pěstuje schopnost respektovat příslušníky jiných ras, národů a etnik. Znalosti, které žáci získají po dobu studia zeměpisu, budou využívat ve svém dalším životě, v rámci zeměpisu se žáci mají naučit schopnosti dívat se na problémy z různých úhlů (podle fyzicko- a sociálně-geografických složek). Tento vzdělávací program řadí učivo o Severní a Jižní Americe do 6. – 7. třídy, vzdělávacím obsahem jsou „Světadíly a oceány – charakteristika přírodních poměrů, významné demografické zvláštnosti, hospodářsky a politicky významné státy a vztah k Česku".

Jeden z nejdůležitějších a stěžejních kurikulárních dokumentů dnešní doby je mezi pedagogy hodně diskutovaný *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (Kolektiv, 2005a), schválený ministryní školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2004, avšak povinný zatím jen pro 1. a 5. ročník od školního roku 2007/2008. V jeho rámci je vzdělávací obor zeměpis (geografie) zařazen do vzdělávací oblasti „Člověk a příroda" spolu s fyzikou, chemií a přírodopisem. Obsah vzdělávání je rozdělen do částí, z nichž bych tématiku této diplomové práce zařadila do okruhu „Regiony světa", ale dá se zmínit i v okruhu „Společenské a hospodářské prostředí", případně „Přírodní obraz Země" či „Životní prostředí".

Kromě zeměpisu se mohou žáci setkat s tématem předkolumbovských indiánských civilizací v dějepisu. Vzdělávací program Obecná škola řadí učivo o objevování amerického kontinentu do tématického celku „Zrod nového věku" a přímo je zde poukázáno na předkolumbovské indiánské obyvatelstvo. Toto učivo je situováno ke konci 7. ročníku. Vzdělávací program Národní škola řadí obdobné učivo do

8. ročníku, Vzdělávací program Základní škola neudává u předmětu dějepis žádné členění učiva do jednotlivých ročníků. Dalším předmětem, ve kterém se mohou žáci setkat s původním obyvatelstvem Ameriky, je občanská výchova. Ta má za úkol ve všech vzdělávacích programech během 7. ročníku seznámit žáky s nejrůznějšími kulturami a učit je toleranci. S učivem o předkolumbovských civilizacích se můžeme dále setkat při studiu jazyků jako je španělština, ve které by její studenti měli být seznámeni nejen s gramatikou, ale stručně i tzv. reáliemi zemí, ve kterých se daným jazykem mluví. Další možné propojení tématu je s výtvarnou výchovou, a to nejenom způsoby navrženými v pracovním sešitě (kapitola 4.2.), ale i v hodinách, které se zaměřují na seznámení žáků s historií umění a s kulturním dědictvím.

Na základě kurikulárních dokumentů jsou vytvářeny didaktické materiály pro výuku, mezi které se na prvním místě řadí učebnice, dále pak pracovní listy či sešity, atlasy, přehledy učiva, případně pro učitele metodické příručky k jednotlivým učebnicím. Protože téma této diplomové práce představuje poměrně úzký okruh učiva probíraného v předmětu zeměpis rámci regionální geografie amerického kontinentu, tak i v učebnicích, jak již bylo zmíněno v úvodu práce, je informací velice málo. Myslím si, že proto není nutné provádět detailní rozbor (analýzu) učebnic jako celku, zvláště pak jejich dílčích částí a subkapitol s řešenou problematikou, jak je to pravidlem v didakticky zaměřených diplomových pracích (např. Pečmanová, 2001; Mašková, 2005; Urbanová, 2006). Následující učebnice jsou jen zlomkem těch, které se používají na základních školách v hodinách zeměpisu, ale jsou poměrně reprezentativním vzorkem pro utvoření si základní představy o začlenění tématu řešeného touto diplomovou prací do jejich struktury.

Učebnice od autorského kolektivu **Voženílek, Fňukal, Mahrová** (2001) mluví v úvodu k tématu o Americe o Aztécích, Mayích a Incích jako o nejlépe organizovaných říších na americkém kontinentu před příchodem evropských dobyvatelů. Za nevhodné považuji označení, že „celkově však za Evropany výrazně zaostávali". Vyučují (i autoři učebnic) by měl chápat, že neznalost výroby železa nebo například palných zbraní není jediným ukazatelem vyspělosti toho kterého národa.

V rámci seznamování se státem Mexiko je v učebnici uvedeno pouze to, že jeho dnešní hlavní město Mexico City leží na troskách hlavního města aztécké říše, Tenochtitlánu. Proto považuji za velmi nevyvážené, když v kapitole nazvané „Andské země" autor uvádí daleko více informací o říši Inků (problematika je zahrnuta i do

motivační části kapitoly), protože takovéto strukturování textu může v žácích vyvolat dojem, že civilizace Inků byla daleko významnější než civilizace Aztéků a Mayů, což není pravda, každá civilizace měla svá specifika, která ji tvořila výjimečnou. Kapitoly učebnice jsou doplněny jedinou fotografií z oblasti Střední Ameriky, a to Sluneční pyramidou z města Teotihuacán, o kterém není v textu ani zmínka.

K této učebnici existuje i pracovní sešit (Voženílek, Fňukal, 2001), ve kterém je též několik úkolů dotýkajících se tématu indiánského obyvatelstva Střední a Jižní Ameriky. Tyto úkoly nejsou obtížné a žáci by měli být schopni je na základě znalostí získaných z učebnice nebo pomocí logického uvažování schopni zodpovědět.

V učebnici od autorů **Brinke, Baar, Kašpar, Pollaková** (1999) se kapitola o americkém kontinentu dělí na subkapitoly zahrnující fyzicko- a sociálně-geografická témata a politickou geografii. K tématu mé diplomové práce se vztahuje kapitola nazvaná „Obyvatelstvo a hospodářství". O nejvyspělejších indiánských říších je tu několik zmínek především ve vztahu k období španělské conquisty. Učebnice uvádí několik způsobů, jakým Evropané likvidovali původní obyvatelstvo, a uvádí i souvislosti mezi dobýváním a současnými úředními jazyky středo- a jihoamerických států. Učebnice poukazuje i na současný život indiánského obyvatelstva. Kapitola obsahuje i dvě mapy. První žákům pomůže k lepší představě rozmístění indiánů po území Mexika, Guatemaly, Belize, resp. Peru, Bolívie, Ekvádoru a Chile. Druhá mapa znázorňuje příchod indiánů na americký kontinent z Asie, příchod evropských dobyvatelů jak ze Španělska a Portugalska do Střední a Jižní Ameriky, tak z Francie a Anglie do Severní Ameriky. Poslední součástí této mapy je šipka znázorňující směr příchodu černošského obyvatelstva z Afriky.

Překvapivé je, že v subkapitole o Střední a Jižní Americe již není žádná zmínka o indiánském obyvatelstvu těchto oblastí. Učebnice neobsahuje ani fotografie či kresby nejznámějších měst, která indiáni během své historie vystavěli, přičemž některá z nich jsou dnes dosti exponovanými místy z hlediska cestovního ruchu.

Do učebnice **Holeček** (2001) jsou zahrnuty pouze dvě civilizace z těch nejdůležitějších, jedná se o Aztéky a Inky (Mayové jsou úplně opomenuti). A i pro tuto učebnici stejně jako pro učebnici Voženílek, Fňukal, Mahrová (2001) platí, že civilizace Inků je v množství informací daleko více upřednostněna, i když množství těchto informací není velké – jedná se o velmi stručný popis fungování říše. Za pozitivum této učebnice považuji, že obsahuje několik fotografií indiánských památek.

V učebnici kolektivu autorů pod vedením **M. Krausové** a **P. Krause** (Krausová, Kraus a kol., 1999) se v rámci učiva o obyvatelstvu Severní a Jižní Ameriky žáci mohou dovědět zajímavosti z aztécké, mayské a incké říše. Jedná se ale skutečně jenom o zajímavosti, informací zde není uvedeno mnoho a jsou strohé. Žákům tak spíše vyvstane na mysli množství otázek, než že by byli s těmito kulturami dostatečně seznámeni.

Učebnice, spíše přehled zeměpisného učiva, od **K. Kašparovského** (Kašparovský, 2005) je často využívána žáky jak základních, tak středních škol k tomu, aby si utřídili své poznatky z vyučování, nebo znalosti s předchozích ročníků. Bohužel, v této publikaci je pouze zmíněno, že před příchodem K. Kolumba žili na americkém kontinentu indiáni a eskymáci. Není zde uvedeno ani jejich pojmenování, ani lokace míst, ve kterých žili, ani co se s nimi stalo a jak se civilizace dále vyvíjely.

Velkým problémem zeměpisných učebnic je absence pracovních listů/sešitů a metodických příruček, které by byly sestaveny přímo k těmto učebnicím a byly vzájemně provázány. Zde by se měli hlavně autoři a schvalovatelé učebnic zamyslet, zde je žádoucí vytvářet pouze texty nabité informacemi, či vzájemně propojené a komplexní materiály, které budou ve školách skutečně užitečným pomocníkem usnadňujícím učitelovu a žákovu práci. Dostávám se tak totiž k problému návaznosti zeměpisného učiva v jednotlivých ročnících a i stupních škol. Pokud na I. stupni v předmětu vlastivěda získají žáci základní zeměpisné znalosti a existují pro tento předmět dobře zpracované didaktické materiály, bez analogicky zpracovaných učebních pomůcek pro II. stupeň není možné na předchozích znalostech, zkušenostech a dovednostech žáků dále stavět. Tím pádem se jeví systém zeměpisného vzdělávání na základní škole jako kontraproduktivní, resp. určitou pomyslnou bariérou oddělující vlastivědu na I. stupni a zeměpis na II. stupni. A to i přesto, že ve všech kurikulárních dokumentech, hlavně v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání je uveden požadavek učení v souvislostech a vzájemných návaznostech.

3. METODIKA PRÁCE

3.1. Metodika získání dat

Pro zpracování stěžejní části diplomové práce, kterou je zpracování řešeného tématu do podoby didaktických prostředků pro výuku (kapitola 4.), jsem potřebovala získat a nastudovat množství nejrůznější literatury a zdrojů informací. Soustředila jsem se na odborné a populárně-naučné publikace, encyklopedie, cestovní průvodce, časopisecké články, internetové stránky, atd. Po jejich shromáždění z knihoven, což bylo někdy problematické a zdlouhavé, zvláště pokud knihovna vlastnila jen jeden výtisk, jsem materiály podrobně prostudovala a provedla jejich rozbor (kapitola 2.). Kromě dostupnosti knih jsem musela řešit problém s aktuálností a správností informací v knihách, protože jsem z nich vycházela při tvorbě učebního textu. Většina kvalitních a světově uznávaných odborných prací je již staršího data vydání (např. Morley, 1977; Prescott, 1956, 1980; Thompson, 1971 nebo Vaillant, 1974), ale protože neproběhly žádné nové výzkumy a nebyly napsány nové práce, považovala jsem tyto práce za prioritní a skutečnosti v nich obsažené za správné. Kvalita dat v některých dalších knihách (encyklopedie, populárně-naučné knihy pro děti a mládež) ovšem nebyla dobrá, byly zde rozdíly v dataci i názvech. Autoři často používají různé přepisy španělských slov, takže se můžeme setkat s různými variantami názvů památek nebo měst, což je zavádějící a především pro dětského čtenáře, jemuž jsou encyklopedie určeny, matoucí. Veškeré údaje, které jsem potřebovala použít pro návrh učebního textu jsem proto musela pečlivě ověřovat z více „zaručených" zdrojů, tedy hlavně z odborných prací zmiňovaných shora.

Kromě odborných poznatků o mayské, aztécké a incké civilizaci jsem se musela věnovat problematice tvorby didaktických materiálů pro výuku zeměpisu na II. stupni základních škol. Nejdříve jsem si sehnala kurikulární dokumenty, kde je obsaženo vše, co mají žáci nejen v předmětu zeměpis probrat. Jednalo se o Standard základního vzdělávání (Kolektiv, 1999), prošla jsem jednotlivé vzdělávací programy (tedy Vzdělávací program Základní škola, Vzdělávací program Obecná škola a Vzdělávací program Národní škola) a zaměřila jsem se i na v současné době do škol zaváděný Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání (Kolektiv, 2005a). V těchto dokumentech jsem zjišťovala, jak je učivo o předkolumbovských indiánských civilizacích amerického kontinentu specifikováno pro výuku na základních školách.

Tyto dokumenty ale dávají tvůrcům učebních materiálů velkou míru svobody v rozhodování se v tom, co může autor do učebnice zahrnout. Proto je v těchto dokumentech jako součást probírání tématu jednotlivých kontinentů uvedeno pouze „obyvatelstvo" a už je na samotném autorovi, jestli se rozhodne uvést jako součást učebnice i původní obyvatelstvo jednotlivých kontinentů. Proto jsem z kurikulárních dokumentů získala hlavně důležité teoretické informace pro tvorbu metodické příručky.

Za důležité pro tvorbu své diplomové práce jsem považovala nechat se inspirovat učebnicemi používanými ve škole, což je běžný postup při navrhování učebních textů pro výuku geografie určitého regionu v diplomových pracích (např. Pečmanová, 2001; Mašková, 2005; Urbanová 2006). Ovšem učebnice, které jsem měla k dispozici mnou řešené téma buď úplně opomíjejí, nebo ho probírají v jedné či dvou větách. Z učebnic, pracovních listů a metodických příruček jsem se proto poučila jen o způsobu grafického ztvárnění a kompozice textu a obrázků, o jazykovém vyjadřování (stylistice) učebního textu, výběru informací o určitém tématu, atp., tedy o formálních náležitostech učebnic obecně.

Velkým problémem při shánění dat pro práci bylo získání kvalitních obrazových materiálů pro učební text, tedy takových materiálů, které by byly opravdu názorné a vhodně text doplňovaly. Mnoho obrázků bylo možné stáhnout z internetu, jednotlivé webové adresy jsou uvedeny v seznamu literatury a zdrojů (kapitola 6. diplomové práce). Nejhorší situace nastala v případě map, nejenže jich je k sehnání velice málo, ale jejich kvalita je většinou opravdu nízká. Ty, které jsem v práci použila v podstatě ani není možné považovat za mapy v kartografickém slova smyslu, jde spíše o obrázky s vymezením území výskytu řešených civilizací.

3.2. Metodika zpracování dat do podoby učebního textu, pracovního sešitu a metodické příručky

Podle zkušeností z absolvovaných pedagogických praxí na základních školách si myslím, že většina žáků bohužel raději dává přednost výkladu učitele a učení se z vlastních zápisků, které si udělali během hodiny. Toto je však možné považovat za pasivní způsob učení, kdy žák jen poslouchá, zapisuje a potom reprodukuje učivo často bez hlubšího porozumění. Aktivně nevyhledává nové informace, doplňující údaje, zajímavosti k tématu, neshání jinou literaturu, neporovnává data, atd., tedy neučí se tzv. činnostně, což je jeden ze základních požadavků na dnešní školství (viz tzv. bílá kniha).

Minimálně učebnice a pracovní listy/sešity by měly nedostatek aktivity žáka při procesu učení eliminovat, protože učebnice pomáhá žákovi zisku uceleného přehledu učiva, najde v ní informace, které učitel/ka v hodině neuvedl/a, případně zajímavosti, jež mu rozšíří znalosti. Na základě vypracování úkolů a zodpovězení otázek z učebnice a pracovních sešitů pak dochází minimálně k opakování a fixaci probraného učiva, v případě vhodně formulovaných aktivit (zadávaných úkolů) k rozšíření „obzoru" o tématu.

Učebnice musí být koncipovány podle několika zásad, musí vyhovovat zásadě přiměřenosti, musí vycházet z pedagogických a psychologických dat zjištěných o žácích, kterým jsou určeny, musí respektovat zásadu soustavnosti, musí být založeny na správném didaktickém a jazykovém systému, učivo v nich obsažené musí být soudržné, ne podávané po izolovaných kusech. Vlastní učební text pak musí být pro žáky, kteří s ním budou pracovat, přehledný. Významnými textovými orientátory jsou kromě základních kompozičních prostředků horizontálního a vertikálního členění textu také prostředky nejazykové, např. typy a barva písma, hustota řádkování, zvýrazňování některých částí podtržením, odrážkou, rozmanitým číslováním, zatržením, použitím rámečku, atd. V neposlední řadě přispívají ke kvalitě učebního textu užité grafy, schémata, ilustrace, obrázky, výčty údajů v tabulkách, aj. (Machová, 1996).

Ovšem žádný přesný návod, jak vytvořit učební text a další výukové materiály, neexistuje. Vždy se jedná o individuální záležitost autora/ky, případně o kompromis mezi kolektivem autorů, resp. o záležitost editora. Je nutné spoléhat se na vlastní zkušenosti, vynikající odborné znalosti tématu, estetické cítění, atd. Podle mého názoru je při tvorbě didaktických pomůcek třeba „vsadit" na motivaci, což je jeden z nejvýraznějších prvků, na které se v dnešním školství klade důraz. Motivace (primární i sekundární) slouží k tomu, aby žáka podnítila a podpořila v jeho nejen školní činnosti. Na didaktických materiálech, pokud pominu vyučujícího, leží břemeno nutnosti žáky zaujmout tak, aby je téma zajímalo a bavilo je s ním pracovat. Učební materiál má umožnit žákům být úspěšnými při řešení úkolů, prožívat úspěch, který zvyšuje žákovo sebevědomí, schopnost sebehodnocení a jeho jistotu při školní práci, má je vést k touze po celoživotním vzdělávání.

Shora uvedené zásady a vlastní názory jsem se snažila co nejlépe promítnout do učebního textu a pracovních listů a i do metodické příručky pro učitele, které jsou navržené v kapitole 4. této diplomové práce.

Při tvorbě ***učebního textu*** jsem především zvažovala, jak budou žáci v 7. ročníku základních škol a studenti sekundy víceletých gymnáziích text chápat, jak budou k učebnici přistupovat. Proto jsem do úvodu každé kapitoly zařadila motivační otázky (situovala jsem je do modrého rámečku) a za tyto otázky jsem vždy umístila motivační text v podobě rozhovoru, nebo monologu, dvou dětí (Honzíka a Kačenky). Ve výkladové části textu jsem se snažila nepoužívat příliš mnoho odborných termínů. Šlo mi především o to, aby byli žáci sami schopni textu porozumět, protože učebnice je určená nejen ke studiu ve škole, ale i doma. Pokud tam odborné termíny jsou, jsou vysvětlené, nebo je na ně upozorněno v metodické příručce a musí je dětem vysvětlit vyučující. Stejně tak je vždy za cizími slovy uvedena v závorce jejich správná výslovnost. V textu jsou červeně zvýrazněná slova (slovní spojení), která jsou pro žáky zásadní, a která si zapamatovat musí. Další rámeček, který je v textu zahrnut, má barvu žlutou a jeho posláním je žáky informovat o zajímavostech k určitému tématu. Samozřejmostí každé kapitoly je stručné shrnutí, které obsahuje vše podstatné, co by si žáci měli z hodiny odnést. Tento text je zvýrazněn tučnou tmavomodrou barvou. Následují ještě otázky a úkoly, pomocí kterých si žáci zopakují a zafixují probrané učivo. Součástí těchto opakovacích otázek je i odkaz na pracovní sešit, ve kterém jsou další úkoly k tématu, které však mají spíše zábavný, „uvolněnější" charakter.

Žádný učební text se neobejde bez obrazového materiálu, proto je učebnice doplněna o fotografie nejrůznějších aztéckých, mayských i inckých měst a míst, osob, předmětů denní potřeby a nesmí chybět ani mapy, které znázorňují výskyt jednotlivých civilizací. Jsem si vědoma toho, že tyto mapy nejsou příliš kvalitní. Jejich zásadním problémem je, že nemají měřítko, což je z kartografického hlediska nevyhovující. Ale mapy nebyly předmětem tvorby této diplomové práce a do textu jsem je zařadila z didaktického hlediska proto, že žáci potřebují prvotní představu o tom, kde jednotlivé civilizace žily. Měřítko si žáci mohou v rámci opakování učiva spočítat a vyučujícímu se tím nabízí možnost zjistit, jak si žáci pamatují v předchozích ročnících probrané učivo. Mapa zařazená do kapitoly „Inkové" neobsahuje české termíny, což je dalším problémem, ale lépe vyhovující mapa tohoto území není k sehnání. U grafických materiálů v textu nejsou záměrně uvedeny citace, protože v případě učebnic pro základní školy nebývá zvykem uvádět zdroj hned pod určitý obrázek. Pro děti (hlavní uživatelé učebnic) je to zbytečná informace, nic neříkající text. V žádném případě však nemám v úmyslu o autorství obrázků někoho připravit a porušit autorský zákon a citační normy. Obrázky použité v diplomové práci jsem převzala z webových stránek, které

jsou uvedeny v seznamu literatury, nebo z publikací Jedná se o tyto publikace Ba (1994), Bernandová (1994), Deary (2000), Hubička (2001, 2002), Kolektiv (1992), Morley (1977), Stingl (2003), Woodová (1994) a Zelený (1994). Dále jsem využila internetové stránky http://cs.wikipedia.org/wiki/Olm%C3%A9kov%C3%A9; http://ecesty.cz/cestopisy/1998cks/17pe09_machupicchu.htm; http://ecesty.cz/zeme/bolivie.htm; http://hismap.wz.cz/amarika/inca_aztec_map3.jpg; http://ron.heavengames.com/gameinfo/nations/inca/inca.shtml; http://vlajky.100plus.cz/images/foto_vlajky/vlajky_statu/stranky/mexico.htm; http://www.alik.cz; http://www.animace.cz; http://www.carlend.cz; http:// www.celemvzad.cz/clanek/mayove-usvit-a-zanikgenialni-civilizace/; http://www.deliberate.com/aztec/qbird3.html; http://www.horwat.com/albums/MachuPicchu/Peru_Machu_Picchu_59.jpg; http://www.leahcutter.com/travel/yucatan2003.html; http://www.merlinworld.com/gallery/slideshow.php?set_album Name; http://www.mujweb.cz/www/mexikanec/; http://www.nationalgeographic.cz/detail.asp?id=487; http://www.packards.de/mexiko/mdfeng.htm; http://www.tibo.cz/download.htm; http://www. viditelneprase.net/prase2004/46_main.htm.

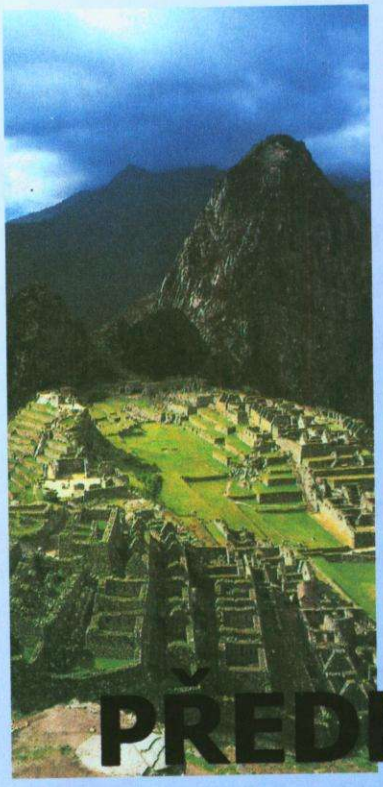
Co se týká struktury celé učebnice, ta je rozdělena do jednotlivých kapitol věnujících se nejdůležitějším událostem a skutečnostem ze života indiánského obyvatelstva ve Střední a Jižní Americe. Text je do diplomové práce vložen v podstatě samostatně (stejně tak text pracovních listů a metodické příručky), má svou vlastní titulní stranu, úvod s návodem pro práci s učebnicí, obsah, jednotlivé výukové kapitoly (vstup do problematiky, seznámení s jednotlivými civilizacemi, indiánští bohové, astronomie, kalendáře, zemědělství, památky …), závěrečné shrnutí formou tzv. doplňování bublin.

Učebnice je provázaná s ***pracovním sešitem***, který by měl být využíván v hodinách po probrání učiva každé kapitoly (tématu), aby si toto učivo mohli žáci upevnit. Ke každé kapitole z učebnice existuje příslušný (stejně nazvaný, barevně odlišený) pracovní list. Úkoly v něm nemají „klasické“ zadání „Kolik…?, Proč…?, Jaký…?“, tomuto způsobu pokládání otázek jsem se snažila co nejvíce vyhnout, protože vede pouze k reprodukci učiva. V pracovním sešitě jsou převážně úkoly tvůrčí a činnostní (doplňovačky, křížovky, bubliny, které se musí spojovat nebo vybarvovat stejnou barvou, puzzle), jsou do něj začleněny mezipředmětové vazby. Nejčastější propojení zeměpisné látky je s dějepisem, českým jazykem, výtvarnou nebo třeba občanskou výchovou. Správná řešení úkolů z pracovního sešitu naleznou učitelé/ky v metodické příručce.

Metodická příručka k učebnici a pracovnímu sešitu, resp. k celému tématu „Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky" je určena učitelům, kteří případně budou se mnou navrženými materiály pracovat. Za nejdůležitější součást této příručky bych považovala kapitoly, ve kterých rozpracovávám jednotlivé kapitoly z učebnice a navrhuji jejich možné způsoby výuky. Další podstatnou kapitolou je „Podrobné rozpracování témat v pracovním sešitu", kde jsou správné odpovědi na jednotlivé otázky a vyřešení úkolů. Do metodické příručky jsem nezapomněla zahrnout ani úvodní teoretické části, jako zařazení zeměpisu do učebního plánu základních škol a návrh zařazení tématu o indiánských civilizacích do výuky. Součástí metodické příručky je i podrobně rozpracovaný projekt týkající se původního obyvatelstva Střední a Jižní Ameriky, protože projektová výuka je velice aktuální a efektivní formou výuky.

4. DIDAKTICKÉ ZPRACOVÁNÍ TÉMATU „PŘEDKOLUMBOVSKÉ INDIÁNSKÉ CIVILIZACE AMERIKY“ PRO VÝUKU NA II. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL A NA NIŽŠÍM STUPNI VÍCELETÝCH GYMNÁZIÍ

4.1. UČEBNÍ TEXT

PŘEDKOLUMBOVSKÉ INDIÁNSKÉ CIVILIZACE AMERIKY

Ahoj kluci a holky,

já jsem Honzík a já Kačenka . Budeme vás společně provázet touto učebnicí zeměpisu. Najdete v ní spoustu zajímavých informací o životě nejvyspělejších indiánských civilizací. Jedná se především o civilizace Aztéků, Mayů a Inků. Že jste o nich nikdy neslyšeli? To nevadí. Společně s námi zjistíte, jak tito indiáni žili v době své největší slávy, kdo tyto civilizace zničil a jak žijí potomci těchto velkolepých civilizací dnes.

Aby se vám s učebnicí lépe pracovalo, zařadili jsme do textu všech kapitol značky, které vám lépe se orientovat v textu.

 Otevřená učebnice je na místě, kde začíná text s informacemi

 Vykřičník najdeš vždy u tmavomodrého textu, který je pro tebe zásadní. V tomto textu je shrnuto vše, co by sis měl zapamatovat

 Učebnice s otazníkem označuje místo v textu, kde se tě budeme ptát na otázky ohledně toho, co ses v hodině naučil

 Sluníčko je symbol pro text v zeleném rámečku, který je zařazen na úvod kapitol a pomocí něj by sis měl zopakovat znalosti z předešlých hodin

V učebnici ještě najdete žluté rámečky s textem, který slouží k tomu, abyste se dověděli něco navíc. Jsou to informace, které se nemusíte učit nazpaměť.

Učebnice je doplněna pracovním sešitem, ve kterém si procvičíte učivo. Ke splnění úkolů a zodpovězení otázek v pracovním sešitě vás navede učebnice.

Přejeme vám, abyste s pomocí této učebnice a pracovního sešitu lépe poznali historii a současnost obyvatel amerického kontinentu a zpříjemnili si hodiny zeměpisu,

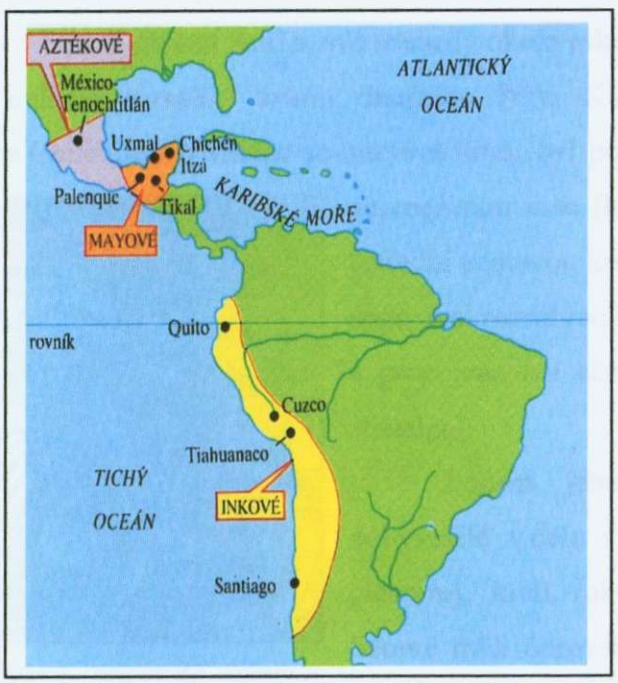
Honzík a Kačenka

PŘEDKOLUMBOVSKÉ INDIÁNSKÉ CIVILIZACE AMERIKY

Kdo je to indián?
Znáš nějaké indiánské kmeny?
Víš něco o jejich životě?
Dokážeš vysvětlit pojem „předkolumbovské civilizace"?
Kdo to byl Kolumbus?
Najdi na mapě Mexiko a Peru.
Ukaž, kde leží Yucatánský poloostrov.
Víš, kde se rozprostírá pohoří Andy?

„Na americký kontinent přišli první lidé asi 22 000 let př. n. l. a začala se zde rozvíjet spousta indiánských kultur."

*„Nejvyspělejšími z nich byli **Aztékové** žijící ve Střední Americe, **Mayové**, kteří také obývali Střední Ameriku a **Inkové** v Jižní Americe."*

Obr. 1 – Mapa výskytu civilizací Aztéků, Mayů a Inků

MAYOVÉ byli vysoce rozvinutou civilizací, která dosáhla svého vrcholu ve 3. – 9. století. Dosáhli velkého rozvoje v oblasti **astronomie** a **matematiky**, podařilo se jim sestavit dokonalý **kalendář** o 365 dnech.

Život Mayů určovala jejich *víra*. Aby si zajistili přízeň svých bohů, museli jim přinášet oběti, často i lidské.

Dodnes zůstává záhadou, proč se Mayové kolem roku 900 n. l. přesunuli na sever Yucatánského poloostrova. Na tomto místě vzniklo město Chichen Itzá [čti čičen itzá].

Mayská civilizace začala během 14. století **upadat** a mísit se s civilizací Toltéků. Do dnešní doby se nám zachovala některá původní **významná centra**: Chichen Itzá, Palanque [čti palanké], Copán [čti kopán], Uxmal, Tikal.

Přibližně v době, kdy začala mayská civilizace upadat, začali se AZTÉKOVÉ stěhovat na **Mexickou vysočinu**. Střediskem jejich státu se stal **Tenochtitlán** [čti tenočtitlán], jehož ruiny najdeme v dnešním hlavním městě Mexika. Velký význam pro aztéckou civilizaci mělo *náboženství*. Pro aztéckého vládce Montezumu II. bylo **připlutí dobyvatelů** v roce 1519 potvrzením starých věšteb. Španělští dobyvatelé byli považováni Aztéky za bohy, proto mohli zničit během dvou let bez většího odporu aztéckou civilizaci. Oním slavným dobyvatelem byl **Hernando Cortés** [čti ernando kortés].

Obr. 2 – dobyvatel H. Cortés

Aztékové měli dokonale zformovanou **centrální správu** a **právní systém**, velmi dobře u nich fungoval **branný systém**. Národ byl vyspělý jak po stránce politické, tak i hospodářské. Kromě Tenochtitlánu byl dalším významným střediskem **Teotihuacán** [čti teotiuakán].

V oblasti And si své sousedy okolo roku 1438 začali podrobovat INKOVÉ. Brzy ovládli **rozsáhlé území** dnešního Peru, Kolumbie, Ekvádoru, Bolívie, Argentiny a Chile. Jejich vládce se nazýval **inka**, byl považován za potomka boha slunce a měl neomezenou moc (byly mu zasvěceny všechny chrámy, byl ústřední postavou kultu). Z hlavního města **Cuzca** [čti kuzka] spravoval rozsáhlou říši, která byla rozdělena na několik částí a propojena sítí cest. Posledním inkou byl **Atahualpa** [čti ataualpa].

Obr. 3 – dobyvatel F. Pizarro

Během jeho vlády připluli do Jižní Ameriky dobyvatelé v čele s **Franciscem Pizarrem** [čti franciskem picarem], kteří roku 1533 rozsáhlou inckou říši dobyli. Inkové měli obrovské bohatství ve zlatě, které bylo z větší části přetaveno a odvezeno do Španělska.

Co byste si měli podle Honzíka a Kačenky zapamatovat!

Na území amerického kontinentu se vyvíjelo mnoho indiánských kultur. Nejznámější a nejdůležitější z nich byli Aztékové, Mayové a Inkové. Dosáhli vysoké úrovně vyspělosti a promyšlené sociální hierarchie. Civilizace Mayů začala z neznámých důvodů upadat během 14. století. Civilizace Aztéků byla

dobyta H. Cortésem, nejvýznamnějším aztéckým městem byl Tenochtitlán – dnešní Mexico City. Civilizaci Inků dobyl F. Pizarro, za hlavní město bylo považováno Cuzco.

Dokážeš Honzíkovi a Kačence odpovědět na otázky?

1. Na území kterých dnešních států bys hledal civilizaci Aztéků, Mayů a Inků?
2. Ve kterých oborech měli Mayové velmi dobré znalosti?
3. Na mapě Střední Ameriky vyhledej významná centra Mayů.
4. Jak se nazývalo hlavní město aztécké říše?
5. Kde se dnes nachází pozůstatky tohoto města?
6. Jak se jmenoval dobyvatel, který zničil národ Aztéků?
7. Jak se nazýval vládce incké říše a co o něm víš?
8. Které město bylo v incké říši považováno za hlavní?
9. Jak se jmenoval dobyvatel, který zničil národ Inků?
10. V pracovních listech vypracuj úkoly na stranách 1 – 2.

****

AZTÉKOVÉ

Které významné indiánské civilizace už znáš?
Co si o těchto národech pamatuješ z předešlé hodiny?

*„Dnešní hodinou tě budu provázet já. Když budeš pozorně poslouchat pana učitele nebo paní učitelku, zjistíš spoustu zajímavých informací o národu **Aztéků**, o jejich životě a třeba i výchově aztéckých dětí.“*

Obr. 4 – Mapa výskytu civilizace Aztéků

Aztécká civilizace se začala rozvíjet

na začátku 13. století. Kdyby nebylo příchodu dobyvatelů z Evropy, nejspíše by se neustále vyvíjela. Tato civilizace byla mnohem rozvinutější než spousta zemí v tehdejším známém světě. Aztécká říše se nacházela v dnešním státě **Mexiko** a v době příchodu dobyvatelů žily na jejím území asi 2 miliony obyvatel.

Aztécká **společnost** se v době vrcholu svého rozvoje dělila na šlechtu, lid a otroky. Z řad šlechty si Aztékové volili svého panovníka. Ten zastával mnoho funkcí, hlavně však velel početné armádě. **Vojsko** hrálo v aztécké společnosti důležitou úlohu, neboť válka patřila k posvátným cílům všech tehdejších civilizací. Pomocí válek Aztékové rozšiřovali svou moc do okolí a také získávali zajatce pro náboženské obřady, při kterých ročně zemřely tisíce lidí. Mezi nejvíce uctívaná **božstva** Aztéků patřili: bůh války a slunce Huitzilopochtli [čti uicilipočtli], bůh větru a vědění Quetzalcoatl [čti kecalkoatl] a bůh deště Tlaloc [čti tlalok].

Dobyvatelé aztécké říše - Hernando Cortéz a jeho družina - byli považováni při vstupu na území Aztéků za bohy. Asi se divíš, proč tomu tak bylo, ale evropané mají narozdíl od indiánů světlou pleť a vousy, což Aztékové nikdy před tím nespatřili.

Aby byly aztécké děti dobře vychované, svěřovali je rodiče ve věku patnácti let do výchovy kněžím nebo do válečných kolejí. Tělesné tresty zde nebyly vzácností, vychovatelé trestali děti zabodáváním trnů do rukou nebo je nutili vdechovat pálivý kouř ohně z chilli papriček.

Základem aztéckého hospodářství bylo **zemědělství**. Rolníci pěstovali především *kukuřici, fazole, papriky, rajská jablíčka, tabák* a *bavlník* a chovali *psy* a *krocany*.

Aztécká **architektura** a **sochařství** se vyznačovali strohostí, ale díla byla mohutná a velkolepá. Aztékové stavěli vysoké strmé *pyramidy*, na jejichž vrcholcích se nacházely *svatyně*.

Písemnictví Aztéků je snad nejbohatší z celé indiánské Ameriky. Do dnešní doby se zachovalo několik kodexů. Řada aztéckých slov zdomácněla i v češtině, například *kojot, kakao, čokoláda, chilli*.

Obr. 5 – Ukázka tradiční aztécké nádoby sloužící ke tření chilli papriček

Co byste si měli podle Kačenky zapamatovat!

Aztécká společnost byla jedna z nejrozvinutějších na americkém kontinentu. Její početné vojsko dobývalo okolní území a získávalo zajatce pro četné náboženské obřady. V zemědělství hrála významnou roli kukuřice, kterou tito indiáni pro svět vyšlechtili. Svým bohům stavěli Aztékové pyramidy, které sloužily k náboženským obřadům.

Dokážeš Kačence odpovědět na otázky?

1. Pomocí encyklopedií zjisti, proč se na mexické vlajce nachází vyobrazení orla sedícího na opuncii a držícího v zobáku hada.

Mexická vlajka

Detail orla s hadem v zobáku

2. Proč Aztékové vedli velké množství válek?
3. Kteří z aztéckých bohů byli nejvíce uctívaní?
4. K čemu sloužily svatyně umístěné na vrcholcích pyramid?
5. Která plodina byla základem aztéckého zemědělství?
6. Které další plodiny Aztékové pěstovali?
7. V pracovních listech vypracuj úkoly na straně 3.

****

MAYOVÉ

Na území kterého dnešního státu se rozkládala říše Aztéků?
Kdo byli sousedy Aztéků v době, kdy se tento národ začal stěhovat na Mexickou vysočinu?

*„Další národ, o kterém si spolu řekneme něco víc, je národ **Mayů**. Byli to velmi záhadní lidé. Plně se oddávali vědě, ale zajímavé je, že se jim nepodařilo vymyslet kolo, které bylo pro většinu starých národů hnací silou k ještě většímu rozvoji.“*

Obr. 6 – Mapa výskytu mayské civilizace

Počátky a formování mayské civilizace nejsou jasné, ale nejspíše souvisejí s dalším významným národem Střední Ameriky, s *Olméky*.

Obr. 7 – Mayská pyramida

Mayská **společnost** se dělila na třídy šlechty, kněží, lidu a otroků. Území Mayů nebylo jedním velkým celkem (říší), jako tomu bylo u Aztéků a Inků, ale skládalo se z jednotlivých **městských států**, které se nejdříve nacházely v horských oblastech dnešního státu Mexiko a po záhadném vystěhování na Yucatánském poloostrově. Tyto městské státy vždy ovládala mocná rodina v čele s vládcem, tzv. Prvním mužem.

Mayové vynikali v oblasti **vědy**, jednalo se především o *matematiku* a *astronomii* (více se o této důležité součásti života Mayů dočteš v kapitole Astronomie a matematika na str. 15). Otázky času totiž hrály v životě Mayů rozhodující roli. Počítali tisíce let do budoucnosti a statisíce let do minulosti, protože věřili, že dějiny se po určitých cyklech opakují. Celý jejich život byl podřízen tlaku čísel a chodu složitého kalendáře. Psali pomocí **hieroglyfů**, které vytesávali nebo ryli do kamene. Tak jako od Aztéků, i od Mayů se nám dochovalo několik tzv. kodexů.

Obr. 8 – Ukázka jemné mayské keramiky (nádoba na potraviny)

Božstva byla uctívána ve městech, která nesloužila k bydlení lidí, ale odehrávaly se tu nejrůznější obřady, hrály se posvátné hry a tančilo se. V posvátných domech kněží vykonávali tajné rituály a pozorovali hvězdy. Lidé bydleli v chýších v těsné blízkosti měst.

O tom jak mayská civilizace zanikla se dodnes vedou spory. Mohlo k tomu dojít dlouhotrvajícím suchem, vyčerpáním půdy, rozšířením smrtelných nemocí, zemětřesením, hurikány, válkou mezi jednotlivými státy a někteří vědci podporují myšlenku zásahu mimozemšťanů.

Základem obživy bylo **zemědělství**, Mayové stejně jako Aztékové pěstovali hlavně *kukuřici*, *rajčata*, *fazole*, *bavlník* a chovali *krocany*.

Mayská **architektura** představuje vrchol předkolumbovského umění. Ve městech byly k vidění nejrůznější *chrámové pyramidy*, terasy, paláce, dvorce na míčové hry a astronomické observatoře.

Co byste si měli podle Honzíka zapamatovat!

Mayská společnost se více než jiné národy na celém americkém kontinentu věnovala vědě. Nejdůležitějšími vědními obory byla astronomie

a matematika. Mayové vytvořili velmi přesný kalendář. K zaznamenávání čísel a textu používali hieroglyfické písmo. Svá božstva uctívali nejrůznějšími náboženskými obřady. Ze zemědělských plodin pěstovali kukuřici, fazole, rajčata nebo bavlník.

Dokážeš Honzíkovi odpovědět na otázky?

1. Znáš z historie nějaká jiná území, která se skládala z jednotlivých městských států?
2. Které vědní disciplíny byly v mayské společnosti nejrozvinutější? Pátrej v encyklopediích po dalších významných objevech Mayů.
3. Které plodiny hrály důležitou roli v mayském zemědělství?
4. Zjisti, jestli se do dnešní doby podařilo rozluštit mayské písmo.
5. V pracovních listech vypracuj úkoly na straně 4.

****

INKOVÉ

Incká civilizace se nacházela na území Severní, Střední nebo Jižní Ameriky?
Kdo byl dobyvatelem této významné říše?

*„Poslední národ, o kterém ještě nebyla řeč, jsou **Inkové**. Od předchozích národů se hodně liší. Chceš vědět jak? Přečti si následující text a určitě to sám velmi jednoduše poznáš.“*

Inkové se vyvinuli z původně nevýznamné skupiny indiánů žijících na jihu peruánských And. V době největšího rozkvětu zasahovala jejich říše do dnešních států Peru, Ekvádoru, Bolívie, Argentiny a Chile.

V čele **společnosti** stál vládce *inka*, který byl považován za potomka boha slunce a měl neomezenou moc. Ve státní organizaci měl každý své pevné místo, patřil buď k vyšší šlechtě, k nižší šlechtě, ke kněžím, k lidu nebo do zvláštní skupiny

Obr. 9 – Poslední inka Atahualpa

Obr. 10 – Mapa incké říše

služebníků. Všichni museli pracovat. Pro ty, kteří ze zdravotních nebo jiných důvodů (stáří) pracovat nemohli, existovaly jakési *sociální dávky*.

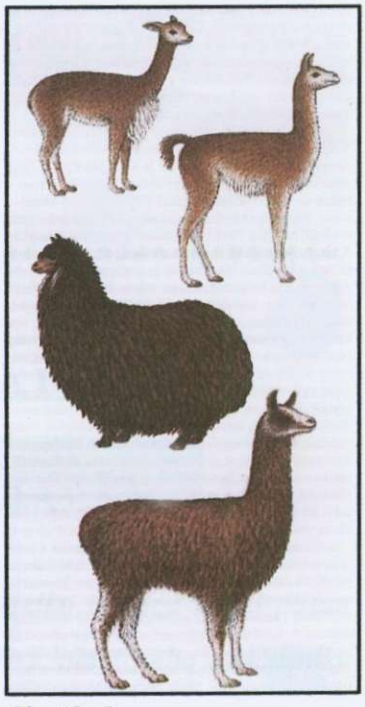
Inkové vytvořili rozsáhlou a důmyslně promyšlenou síť silnic a cest. Vždy hledali nejkratší možné spojení mezi dvěma cíly. Často přitom museli překonávat strmé andské svahy. Do příkrých strání budovali schody, hluboká údolí překlenovali visutými mosty a v některých extrémně náročných místech razili tunely. Po těchto cestách vysílali vládcové své posly, převážně běžce, se zprávami a jinou poštou do nejrůznějších končin země. Ve vzdálenostech 20 až 25 kilometrů byly budovány odpočinkové a zároveň obranné stanice, které doručovatelům sloužily jako občerstvovací jednotky a panovníkovi jako dočasné sídlo při nejrůznějších cestách.

Velká většina chrámů a klášterů byla zasvěcena bohovi slunce Intimu, méně jich bylo určeno pro další božstva, jako např. pro boha hromu a deště Illapa. K lidským obětem u Inků docházelo jen výjimečně, obětovány byly hlavně morčata a lamy.

Veškerá půda určená k **zemědělství** patřila inkovi, který ji přerozděloval. Lidé půdu obdělávali a část výnosu inkovi vraceli. V době neúrody živily státní sýpky všechno obyvatelstvo zdarma. Inkové pěstovaly stejné plodiny jako národy Aztéků a Mayů. Mimo to chovali na vysokohorských loukách *lamy*, *morčata* a *psy*.

Zajímavostí incké **architektury** je stavění obrovských kamenných stěn bez použití spojovacího materiálu. Nejkrásnější ukázky incké architektury se nacházejí v Cuzcu. Nejznámějším městem, které inkové vystavěli, je Machu Picchu [čti maču pikču]. Pro úřední záznamy používali uzlové **písmo** quipu [čti kipu].

Obr. 11 – Machu Picchu

Obr. 12 - Lamy

Co byste si měli podle Kačenky zapamatovat!

Inkové byli mocný národ na území Jižní Ameriky. Tento národ měl velmi dobře propracovanou sociální strukturu, každý měl ve společnosti svá práva i povinnosti. V čele stál vládce inka, který byl považován za potomka boha slunce.

V zemědělství byla nejrozšířenější plodinou kukuřice. Inkové stavěli chrámy k uctívání bohů. Používali uzlové písmo quipu. Měli propracovaný systém cest pro předávání informací.

Obr. 13 – Incká architektura – kamenná stěna vystavěná bez použití spojovacího materiálu

Dokážeš Kačence odpovědět na otázky?

1. Na území kterých dnešních států se v minulosti rozkládala říše Inků? Tyto státy ukaž na mapě a najdi jejich hlavní města.
2. Kdo vládl celé incké společnosti?
3. Co je zajímavé na organizaci společnosti v říši Inků?
4. V atlase vyhledej místo, kde se nachází Cuzco a Machu Picchu.
5. Jak se jmenuje uzlové písmo Inků?
6. V pracovních listech vypracuj úkoly na straně 5.

****

PŘEDCHŮDCI AZTÉKŮ, MAYŮ A INKŮ

S pomocí pana učitele nebo paní učitelky si zopakuj všechno, co už víš o národu Aztéků, Mayů a Inků.

„Podařilo se mi zjistit, že na území dnešních států Mexiko a Peru nežili pouze Aztékové, Mayové a Inkové, ale i další národy. Ty byly předchůdci nebo současníky těchto tří nejvýznamnějších civilizací."

V oblasti Mezoameriky (Střední Ameriky) kromě Aztéků a Mayů žili Olmékové, Toltékové a Zapotékové a na území Jižní Ameriky Aymarové.

Obr. 14 – Mapa říše Olméků

OLMÉKOVÉ jsou nejstarším národem celé oblasti Střední Ameriky. Měli své centrum na jižním pobřeží Mexického zálivu, a to ve 12. – 3. století př. n. l. Nejznámějšími sídelními středisky Olméků byly *La Venta* a *Tres Zapotes*. Olmécká kultura bývá také nazývána kulturou *lavenskou* a předpokládá se, že **položila základy všem dalším mladším kulturám** v oblasti. Olmékové jako první vytvořili základy kalendáře, hieroglyfického písma a čísel. Vymysleli i nejrůznější míčové hry a jako první věřili a uctívali boha Quetzalcoatla; nejen toto od nich přebraly další kultury.

Obr. 15 – Záhadná olmécká plastika (hlava s negroidními rysy)

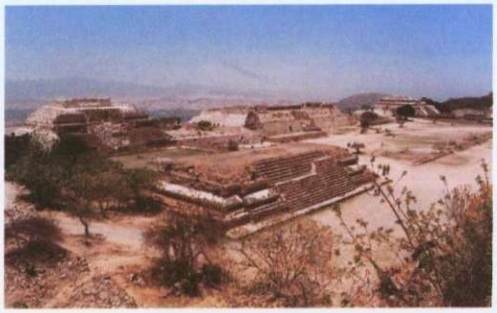
Obr. 16 – Socha toltéckého bojovníka, která kdysi podpírala střechu chrámu

Pojmenování **TOLTÉKOVÉ** znamená v jazyce Aztéků „Rákosoví lidé". Do oblasti Mexického údolí se nastěhovali asi v roce 800 n. l., ale již okolo roku 1168 toltécký stát zanikl. Pro Aztéky byl tento národ vzorem především v řemeslné a umělecké výrobě, nechali se inspirovat hlavně keramickou výrobou. Hlavním městem Toltéků byla *Tula*, ve které i dnes najdeme památky na tuto civilizaci.

Obr. 17 – Mapa říše Zapotéků

V Mexiku dodnes žijí **ZAPOTÉKOVÉ** – národ, který dosáhl svého největšího rozvoje v 8. století n. l., a který žil v oblasti okolo města Monte Albano. Tito indiáni používali kalendář, který byl velmi podobný kalendáři Mayů a Aztéků, a stejně jako oni uctívali boha Quetzalcoatla.

Obr. 18 – Pohled na současné Monte Albano

První známý písemný systém začali používat právě Zapotékové. Jejich hieroglyfické písmo, tesané hlavně do skal, zůstává nerozluštěno. Předpokládá se, že se jednalo o zapsání jmen vládců a o fakta z jejich životů, o daňovou evidenci, kalendáře či texty oslavující vítězné války. V současnosti tento národ čítá asi 500 000

příslušníků, kteří se snaží o udržení svých tradic a jazyka.

Současníky Inků byli **AYMAROVÉ**. Tento národ byl rozdělen do několika znesvářených skupin, které spolu po dlouhá staletí vedly boje. Toho využili Inkové, kteří si je podmanili, čímž zvětšili svoje území. Aymarové si zachovali po dlouhá staletí svoje tance, hudbu, zpěvy, jazyk. Dodnes hovoří aymarštinou asi 1 – 2 milióny indiánů ve státech Peru a Bolívie. Několik let svého života strávil u Aymarů i významný český badatel a cestovatel Václav Šolc.

Obr. 19 – Současná aymarská žena s dítětem

Co byste si měli podle Honzíka zapamatovat!

Aztékové, Mayové a Inkové nebyli jedinými civilizacemi, které se vyskytovaly ve Střední a Jižní Americe. Za předchůdce Aztéků a Mayů považujeme národ Olméků, který je prvním tvůrcem kalendáře, písma i víry v boha Quetzalcoatla. Dalšími indiánskými civilizacemi Střední Ameriky byly Toltékové a Zapotékové. Příslušníci kmene Zapotéků dosud žijí v dnešním Mexiku. V Jižní Americe spolu s Inky žil, posléze byl jimi podmaněn, národ Aymarů. Jazykem Aymarů, aymarštinou, se dodnes hovoří v Peru a Bolívii.

Dokážeš Honzíkovi odpovědět na otázky?

1. Které národy, kromě Aztéků a Mayů, žily na území Střední Ameriky?
2. Který významný indiánský národ se vyskytoval na území Jižní Ameriky?
3. Které národy ovlivnili Olmékové nejvíce?
4. Zjistěte pomocí encyklopedií a zeměpisných statistik národnostní složení států Střední a Jižní Ameriky.
5. V pracovních listech vypracuj úkoly na stranách 6 - 7.

****

BOHOVÉ

V předchozích kapitolách jsme se už několikrát zmínili o bozích předkolumbovských indiánských civilizací. Vzpomeneš si na některé?

„V současné době věří v jednoho boha skoro všechno obyvatelstvo planety Země. Je jím Bůh křesťanský, Alah nebo Budha."

„Předkolumbovští indiáni ale věřili ve více bohů. Mohlo jich klidně být až přes tisíc."

Obr. 20 – Quetzalcoatl na jednom z aztéckých chrámů

Všechny středoamerické kultury věřily po vzoru Olméků ve stejného boha. Byl jím bůh **Quetzalcoatl**, kterého Mayové nazývali **Kukulcán** [čti kukulkán]. *Quetzal* [čti kecal] je vzácný pták, má dlouhá zelená ocasní pera, která v dřívějších dobách nosili nejvyšší hodnostáři a vládci na svých oděvech jako symbol urozenosti. *Coatl* [čti koatl] znamená had a byl pro Maye a Aztéky symbolem vody a času. Quetzalcoatl – Opeřený had – se stal nejvyšším bohem. Byl považován za stvořitele světa a lidí, vládce živlů a ochránce kněžích. Aztékové nejen tomuto, ale i dalším svým bohům (uctívali jich okolo 1000), přinášeli hlavně lidské oběti. Jednalo se především o zajatce z válek. Obětem bylo na vrcholcích pyramid zaživa vytrženo srdce z těla a nabídnuto bohům jako oběť. Mayové byli oproti Aztékům humánnější. Lidské oběti využívali jen minimálně, hlavně v období sucha. Bohům často obětovali zvířata, ale třeba i rostliny.

Obr. 21 – Pták quetzal

Zabití qutzala se trestalo smrtí. Chytali se pouze samečkové, kteří se po vytržení per pouštěli opět na svobodu.

V Jižní Americe kněží Inků šířili mezi svůj lid náboženství, které mělo v čele boha **slunce**. Proto bývá tento národ také nazýván *národ slunce*. Bůh slunce byl ztělesněn vládcem inkou. Jeho božský původ byl založen na legendě o tom, že se slunci zželelo lidí a tak jim poslalo svého syna a dceru, aby jim vládli. Inkovi, jako nejvyššímu bohu, byly zasvěceny skoro všechny chrámy v říši. Oběti mu byly přinášeny především v podobě zvířat (lam). Jeho osoba byla nedotknutelná a výhradně on rozhodoval o dění v říši.

Oděvy tkané z nejjemnějších materiálů na sebe inka obléknul pouze jednou, poté byly spáleny. Jedl výhradně ze zlatých talířů, měl kolem sebe neustále služebnictvo, které se o něj staralo, nechával se nosit v nosítkách, ale nikdy nedovolil, aby ho prostý lid zahlédnul s odhalenou tváří.

Co byste si měli podle Honzíka a Kačenky zapamatovat!

Všechny indiánské národy uctívaly své bohy, aby si zajistily jejich

přízeň. Indiáni žijící ve Střední Americe za nejvyššího boha považovali Opeřeného hada Quetzalcoatla, resp. Kukulcana. Vyznávali ale i další bohy, narozdíl od jihoamerických Inků, kteří měli jednoho nejvyššího boha, a to boha slunce. Jeho potomek na zemi byl vládce Incké říše – inka.

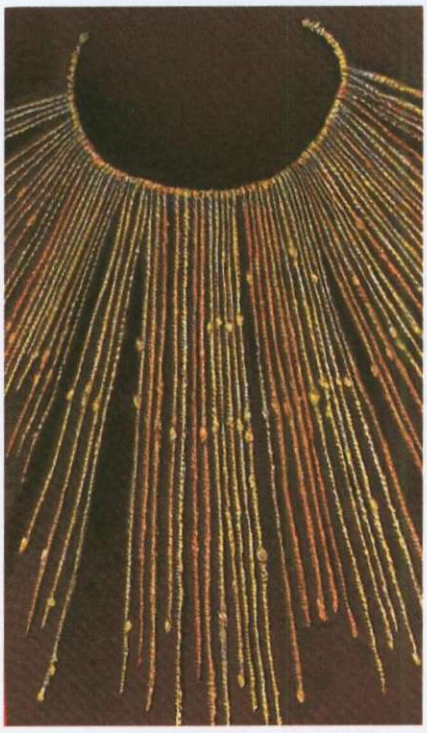
Dokážeš Honzíkovi a Kačence odpovědět na otázky?

1. Jak Aztékové nazývali svého nejvyššího boha?
2. Jak se tento bůh jmenoval v mayské říši?
3. Kdo byl nejvyšším bohem v incké říši?
4. Víš, který evropský panovník se honosil přívlastkem „Král slunce"?
5. V pracovních listech vypracuj úkoly na straně 8.

****

PÍSMO

Jak se jmenuje nejvyšší bůh Aztéků a jak se jmenuje nejvyšší bůh Mayů?
Co nebo kdo byl nejvyšším bohem v říši Inků?

Obr. 22 – Incký systém uzlového písma, tzv. quipu

„Věděl jsi, že u indiánských národů nebylo písmo zapotřebí? Více než písmu věřili řečnictví a proto vývoj písma poněkud zaostal."

„Víš, co je to hieroglyf? Pamatuješ si z hodin dějepisu, který významný národ hieroglyfické písmo používal?"

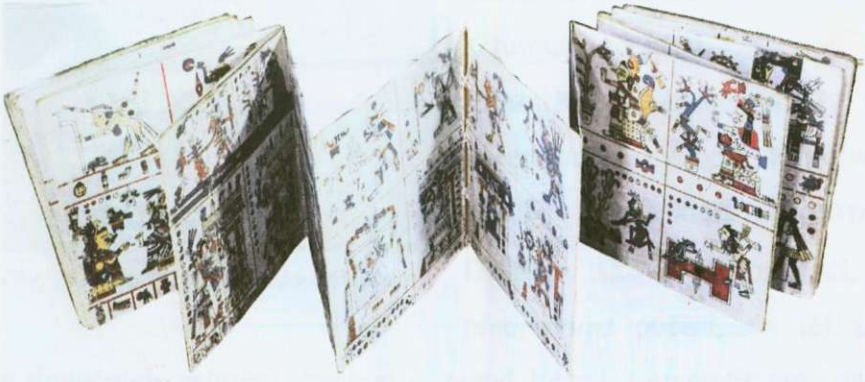
Nejdokonalejší písmo měli MAYOVÉ. Systém jejich písma byl velmi složitý, používali **hieroglyfy** nebo **obrázkové písmo**, kterými psali jednak knihy (tzv. kodexy), jednak jimi popisovali nejrůznější kamenné památky. Texty četli zleva doprava a shora dolů.

AZTÉKOVÉ měli písmo o něco jednodušší. Šlo o **piktogramy**, které představovaly určitou věc nebo činnost, případně spojily jiné dva piktogramy a tím vytvořily slovo nové.

INKOVÉ v Jižní Americe písmo jako takové neznali, ale měli propracovaný systém tzv. *uzlového písma*. Nazývali jej **quipu**. Toto písmo se nepodařilo zcela rozluštit. Víme jen to, že Inkové pomocí uzlů na provázku evidovali a počítali různé skupiny osob, rostlin nebo zvířat. Záleželo vždy na velikosti uzlů a barvě provázku. Kromě uzlového písma používali Inkové ještě tzv. **tokapu**, což byl systém vytkávaných geometrických vzorů na inckém obřadním oděvu, který informoval o společenském postavení daného jedince. Třetí způsob zápisu v incké společnosti se zachoval na území dnešního Peru. Na textiliích a keramice byly vyobrazeny fazole a toto písmo se nazývalo **pallares**.

Obr. 23 – Ukázka mayských hieroglyfů

Obr. 24 – Aztécký kodex

Co byste si měli podle Honzíka a Kačenky zapamatovat!

Písmo, stejně jako matematika, se nejvíce rozvinulo u Mayů a dále také u Aztéků. Inkové, narozdíl od těchto dvou národů, písemnou podobu zápisu vůbec nepoužívali, ale vytvořili si systém uzlového písma, které nazvali quipu.

Dokážeš Honzíkovi a Kačence odpovědět na otázky?

1. Jaké písmo používali Mayové?
2. Jaké písmo používali Aztékové?
3. Jaké písmo používali Inkové?
4. V pracovních listech vypracuj úkoly na straně 9.

ASTRONOMIE A MATEMATIKA

Jak se nazývá písmo, které dnes běžně užíváme my? Je toto naše písmo používané všude na světě? Dokážeš říct, které oblasti světa používají jiné písmo než my?

„Baví tě matematika? Honzíka moc. Ale určitě ji nemá rád tak jako Mayové. Ti matematice a astronomii podřídili celý svůj život od narození až po smrt. Dny rozdělovali na šťastné a nešťastné, dokonce se jim podařilo vypočítat konec světa."

Obr. 25 – Znaky mayských měsíců

Astronomie v době Aztéků, Mayů a Inků byla odkázána pouze na lidské oko, které sledovalo pohyby nebeských těles. K tomuto účelu si jednotlivé indiánské národy vytvářely nejrůznější *observatoře*. V těch nejdříve působili šamani, později *kněží*, kteří pozorovali nebeské objekty. Dosáhli takové dokonalosti, že uměli nejenom předpovídat počasí, ale též určit chod měsíčních a slunečních zatmění, východ a západ hvězd a stanovit dny sluneční rovnodennosti. Pozorování oblohy sloužilo především prostým lidem, aby věděli, kdy mají začít nebo ukončit zemědělské práce.

Obr. 26 – Mayská observatoř v Chichen Itzá

Obr. 27 – Aztécký kalendář

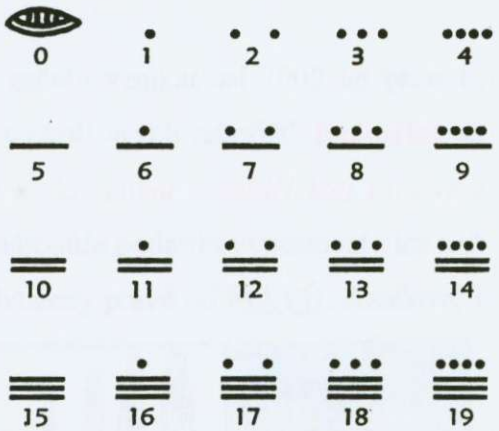
MAYOVÉ v astronomii **vynikali** nejvíce, podařilo se jim vytvořit tabulku, ze které se dala zjistit doba zatmění dokonce na několik století dopředu. Mimo jiné se Mayům podařilo přesně vypočítat dobu oběhu Země kolem Slunce a také dobu oběhu Venuše kolem Slunce.

S astronomií je velmi úzce spjat **kalendář**. Do něj bylo zaznamenáno vše, co kněží vypozorovali. Kalendáře Mayů a Aztéků se shodovaly v tom, že rok měl 365 dní a dělil se na měsíce a týdny. Mayský kalendář byl ale ještě daleko složitější než kalendáře Aztéků a Inků.

Víte, proč Mayové počítali ve dvacítkové soustavě?
Každý člověk má totiž na svém těle přesně 20 prstů, a proto Mayové používali toto číslo jako základní.

Pozorování nebeských těles doplňovala **matematika**, kterou indiáni považovali za neoddělitelnou součást svého života. V Mezoamerice se počítalo ve dvacítkové soustavě a všechny stavby musely být pomocí matematického zápisu datovány. Mayové pro psaní čísel používali **systém čárek a teček**, jež se podobají morseovce. V tomto způsobu psaní měla tečka číselnou hodnotu 1 a vodorovná čárka číselnou hodnotu 5. Nulu znázorňovali jako škebli. Obměňováním kombinací těchto dvou symbolů psali čísla 1-19. My číslice píšeme zleva doprava. Mayové však psali číslice v kolmých sloupcích. Tímto způsobem zapisování čísel se dalo přesně označit množství a míry potřebné v denním životě. Druhý způsob záznamu mayských čísel je takový, že jsou čísla od 0 do 19 znázorněna **profily hlav jednotlivých bohů**.

Mayové jako první objevili nulu. Do Evropy ji přinesli arabové až během 13. století

Obr. 28 – Mayské znaky pro čísla 0 – 19

Co byste si měli podle Kačenky zapamatovat!

Díky dlouhodobým astronomickým pozorováním mohly národy Střední a Jižní Ameriky vytvořit velmi přesné kalendáře, které jim sloužily jak k náboženským účelům, tak ke každodennímu životu. Národem, který se nejvíce zasloužil o prohloubení znalostí ohledně kalendářů, byli Mayové. Ti vynikali nad ostatní civilizace i v matematice.

Dokážeš Kačence odpovědět na otázky?

1. Proč se indiánské národy tolik zajímaly o astronomii?
2. Proč myslíš, že si Mayové zvolili pro počítání dvacítkovou soustavu?
3. Při hodině dějepisu zjisti, jaký kalendář se používala ve středověké Evropě?
4. Které hvězdy dokážeš ty sám na noční obloze určit? Která souhvězdí znáš?
5. V pracovních listech vypracuj úkoly na stranách 10 – 11.

****

ZEMĚDĚLSTVÍ

Které vědní obory byly „populární" v mayské společnosti?
Proč se o ně Mayové tolik zajímali?

„Už víš, co budeš mít dnes k obědu? Nebudou to například brambory?"

„A dáš si po obědě nějaký dezert? Třeba čokoládu?"

„Určitě ale nevíš, odkud tyto a spousta dalších plodin pochází."

Zemědělství na americkém kontinentu začalo vznikat asi 7000 let př. n. l., kdy lidé začali pěstovat první plodiny v okolí svých tábořišť. **Kukuřice** se začínala šlechtit 5000 př. n. l. a velmi brzy se *stala hlavní zemědělskou plodinou* amerických indiánů. Během staletí se indiánským národům podařilo vypěstovat více než 20 druhů kukuřice. Latinský název *zea mays* je odvozený právě od MAYŮ. Aztékové i Mayové kukuřici připravovali k jídlu každý den. Vyráběli z ní kukuřičné placky, které sloužily k přidržování jídla, nebo do nich bylo jídlo zabaleno. Tento způsob stravování se v mexické kuchyni udržel do současnosti, placky jsou nazývány tortillas.

Obr. 29 – Vývoj kukuřičného klasu (ve výseku) a indiánská žena při polní práci

Brambory, jako další významná plodina, kterou indiáni vyšlechtili pro svět, pocházejí z oblasti dnešního Peru. Tady se začaly pěstovat přibližně 2000 let př. n. l. INKOVÉ nazývali tyto odolné hlízy „papa" a toto pojmenování zůstalo bramborám v latinskoamerické španělštině dodnes. Brambory představovaly pro inckou říši podobný „dar nebes" jako pro říši Aztéků a Mayů kukuřice. Brambory byly buď konzumovány přímo, či byly uchovávány v podobě sušeného prášku. Inkové z nich rovněž připravovali alkoholický nápoj.

Aztékové čokoládu připravovali z drcených na slunci usušených a pražených kakaových bobů, do kterých přidávali vodu, vanilku, pepř, jasmín, med nebo jiné ingredienc. Takto připravený nápoj měl hořkou chuť a byl určený pouze pro šlechtu a vladaře.

Dalšími hojně pěstovanými rostlinami byly **papriky** včetně pálivých chilli papriček, **rajčata**, **dýně**, **fazole**, **kakaové boby**. Ty sloužily Aztékům jako platidlo, ale také se z nich připravoval lahodný nápoj (dnes jej nazýváme čokoláda). Další rostlinou, kterou indiáni Střední Ameriky velmi často pěstovali, byl **tabák**.

Rajče pochází z Peru a Ekvádoru, ale teprve v Mexiku se začalo šlechtit na větší plody. Původní plody měly velikost rybízu.

Co byste si měli podle Honzíka a Kačenky zapamatovat!

Střední a Jižní Amerika jsou významnými centry, ze kterých pocházejí důležité zemědělské plodiny, ale i pochutiny pěstované do dnešní doby. Nejvýznamnější z nich jsou kukuřice, brambory, papriky, rajčata, dýně, fazole, kakaové boby a tabák.

Dokážeš Honzíkovi a Kačence odpovědět na otázky?

1. Kterou plodinu se podařilo vyšlechtit Aztékům a kterou Inkům?
2. Které další důležité plodiny indiánské kmeny Střední a Jižní Ameriky vyšlechtily?
3. Jak Aztékové připravovali čokoládu a jak se připravuje nyní?
4. Jaké využití v české kuchyni mají plodiny, o nichž ses dozvěděl v textu?
5. V pracovních listech vypracuj úkoly na stranách 12 - 13.

****

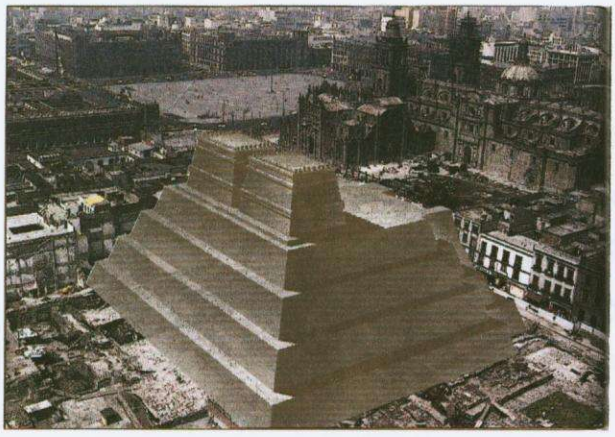
ZA INDIÁNSKÝMI PAMÁTKAMI

Zopakuj si všechno co víš o zemědělství ve Střední a Jižní Americe (které plodiny zde mají svůj původ, které indiánské národy tyto plodiny vypěstovaly, případně, jak je využívaly).

„Aztékové, Mayové a Inkové postavili velké množství překrásných staveb. Byly to pyramidy, paláce a chrámy. V době své největší slávy byla města vyzdobena květy a plná lidí.“

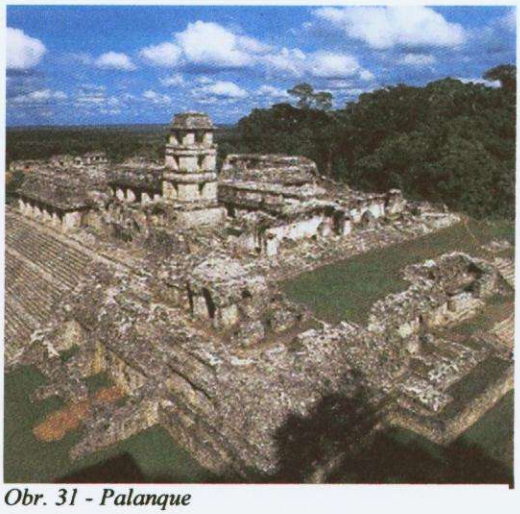
„Do dnešní doby se nám zachovala pouze některá města. Ale i ta stojí za návštěvu. Vydej se s námi na výlet...“

Obr. 30 – Velký chrám na místě, kde stál před svým zničením

Už bylo řečeno, že bývalé hlavní město AZTÉKŮ **Tenochtitlán** bychom v mapě hledali marně, protože bylo z velké části zničeno Španěli a na jeho troskách vyrostlo dnešní *hlavní město Mexika*. Tenochtitlán v překladu znamená „místo, kde rostou opuncie“ a bylo vystavěno na plovoucích ostrůvcích slaného jezera Texcoca [čti tekskoka]. Přívod sladké vody do města byl zajištěn pětikilometrovým vodovodem. Jednotlivé třídy a ulice tvořily pravoúhlou síť a za nejvýznamnější budovu Aztékové považovali pyramidu zasvěcenou bohovi Tlalokovi a Huitzilipochtlimu. Říkalo se jí Velký chrám.

Plovoucí ostrůvky Aztékové vytvářeli tak, že do porostu jezerního rákosu nanosili hlínu. Do té sázeli nové rostliny, které po určité době svými kořeny prorostly na dno a tím vysoušely jezero

Obr. 31 - Palanque

Mayská civilizace vystavěla několik významných měst, z nichž dnes nejnavštěvovanější jsou Palanque a Chichen Itzá. **Palanque** v minulosti upadlo v zapomnění a znovuobjeveno bylo až v polovině 18. století. Nachází se v něm velké množství významných staveb jako chrám Nápisů, chrám Krásného reliéfu, chrám Kříže a další, které vynikají svou nádhernou výzdobou.

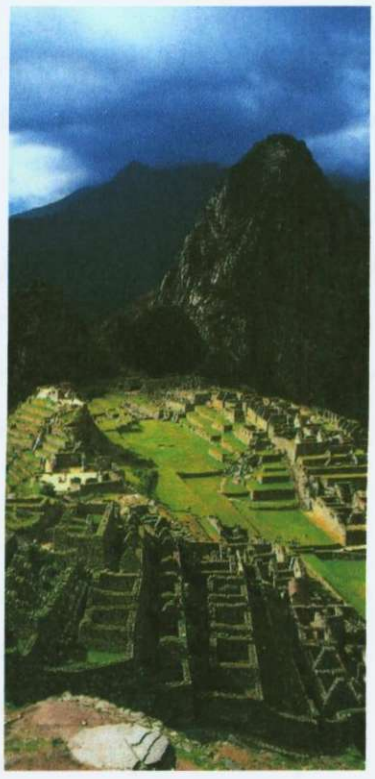

Obr. 32 – Kukulcánova chrámová pyramida v Chichen Itzá

„Na okraji studně Itzů“ je doslovný překlad města známého pod názvem **Chichen Itzá**. Toto město se nachází na poloostrově Yucatán a najdeme zde pozůstatky civilizace Mayů i Toltéků. Město mělo ve své bezprostřední blízkosti *vápencové studny*, ve kterých se zachytávala voda.

Nejznámějšími stavbami ve městě jsou astronomická observatoř Caracol [čti karakol], čtyřboká pyramida El Castillo [čti el kastiljo], chrámová pyramida Kukulcána a chrám Válečníků.

Nejzachovalejším městem Inků je bezesporu **Machu Picchu** ležící v nadmořské výšce 2280 m.n.m. nad řekou Urubambou. Protože toto město španělští dobyvatelé neobjevili a nezničili, můžeme jeho pozůstatky obdivovat i dnes. Původně zde byl komplex paláců, domů, náměstí a teras určených pro zemědělství, které byly propojeny schodišti.

Obr. 33 – Machu Picchu

Co byste si měli podle Honzíka a Kačenky zapamatovat!

Za nejvýznamnější město Aztéků je považován Tenochtitlán, ve kterém sídlil vládce říše a soustřeďovalo se zde nejvíce obyvatel. Mayové své hlavní město neměli, a proto mohlo vzniknout několik důležitých center, např. Palanque nebo Chichen Itzá. Hlavní město Inků bylo Cuzco, ale nejzachovalejší památkou na tuto civilizaci je horské sídlo Machu Picchu.

Dokážeš Honzíkovi a Kačence odpovědět na otázky?

1. Vyhledej na mapě všechna sídla, která byla zmiňována v textu.
2. Vyhledej v knihách o indiánech Střední a Jižní Ameriky a na internetu další významné stavby a porovnej jednotlivé fotografie mezi sebou. Mají něco společného?
3. V pracovních listech vypracuj úkoly na stranách 14 - 15.

****

INDIÁNI VE STŘEDNÍ A JIŽNÍ AMERICE DNES

O kterých významných indiánských městech ses učil/a v minulé hodině?
Dokážeš pojmenovat některé z budov, které se v těchto městech nacházejí?

„Odhaduje se, že na americkém kontinentě žilo v roce 1492 asi 112 milionů lidí, kteří hovořili dvěma tisíci zcela odlišnými jazyky a žili v rozmanitém kulturním a přírodním prostředí."

„Po příchodu Evropanů zemřelo až 90 % z těchto původních obyvatel. Bylo to především díky zavlečeným nemocem, proti kterým američtí indiáni neměli imunitu. Proto umírali například na neštovice, mor a nebo obyčejnou chřipku. Evropané indiány začali využívat na těžké práce na plantážích nebo je vyhnali z jejich území."

V současné době žijí indiáni **na venkově**, kde se snaží o udržení svých tradic. Často se ale stěhují do **měst** především za prací. To je důvod, proč jsou ve zdejších zemích jedny z populačně největších měst světa. Indiáni ovšem většinou žijí v chudinských předměstích. Většina z dnešních indiánů je *pracovně* přímo či nepřímo zapojena **do turistického průmyslu**. Podílí se na výstavbě hotelů nebo vyrábí tradiční výrobky, které pak turistům prodávají. Snaží se uživit i jako průvodci turistů nebo nosiči těžkých břemen v horách.

Obr. 34 – Současní potomci mayské civilizace

Obr. 35 – Ukázka látek, které pro turisty vyrábí současní potomci Inků

Velkým **problémem** indiánské populace nyní je ale všeobecná *chudoba*, špatný přístup ke *zdravotní a sociální péči* a *nedostatečné vzdělání*.

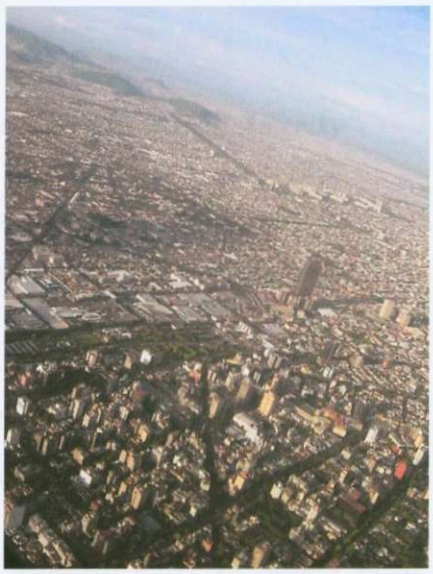
Co byste si měli podle Honzíka a Kačenky měli zapamatovat!

Současná situace indiánů v Latinské Americe neodpovídá jejich vyspělosti v dřívějších dobách. Někteří z nich se pokoušejí o udržení svých tradic, jiní se tohoto života vzdali a raději odcházejí do měst, kde hledají práci.

Dokážeš Honzíkovi a Kačence odpovědět na otázky?

1. Jak se liší život současných indiánů od života jejich předků?

2. Co bylo důvodem, že většina indiánů po příchodu evropských dobyvatelů zemřela?
3. Proč si myslíš, že současní indiáni raději odcházejí do měst a nezůstávají ve svých vesnicích?
4. Co je hlavním problémem života současných indiánů?
5. V pracovních listech vypracuj úkoly na straně 16.

Obr. 36– Pohled na Mexico City

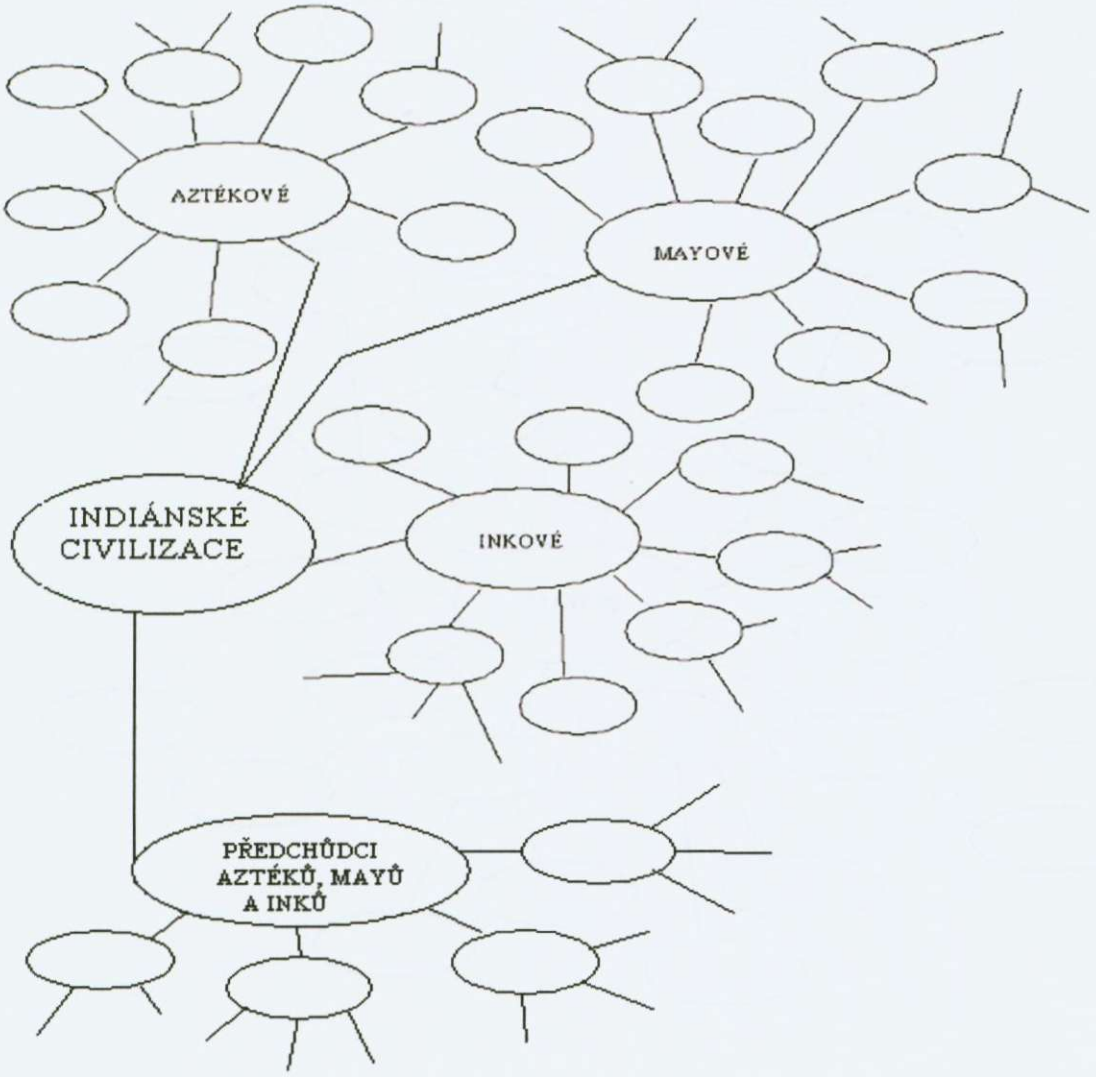
OPAKOVÁNÍ

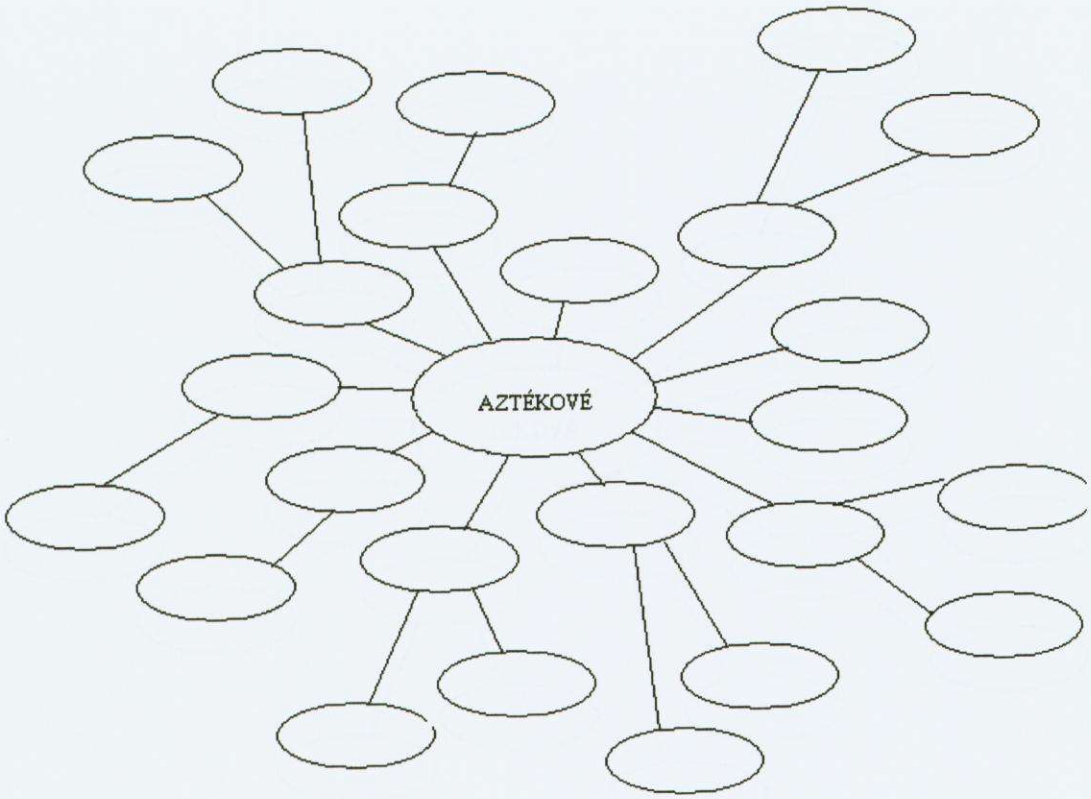
„Touto kapitolou zakončíme naše putování po oblasti Střední a Jižní Ameriky"

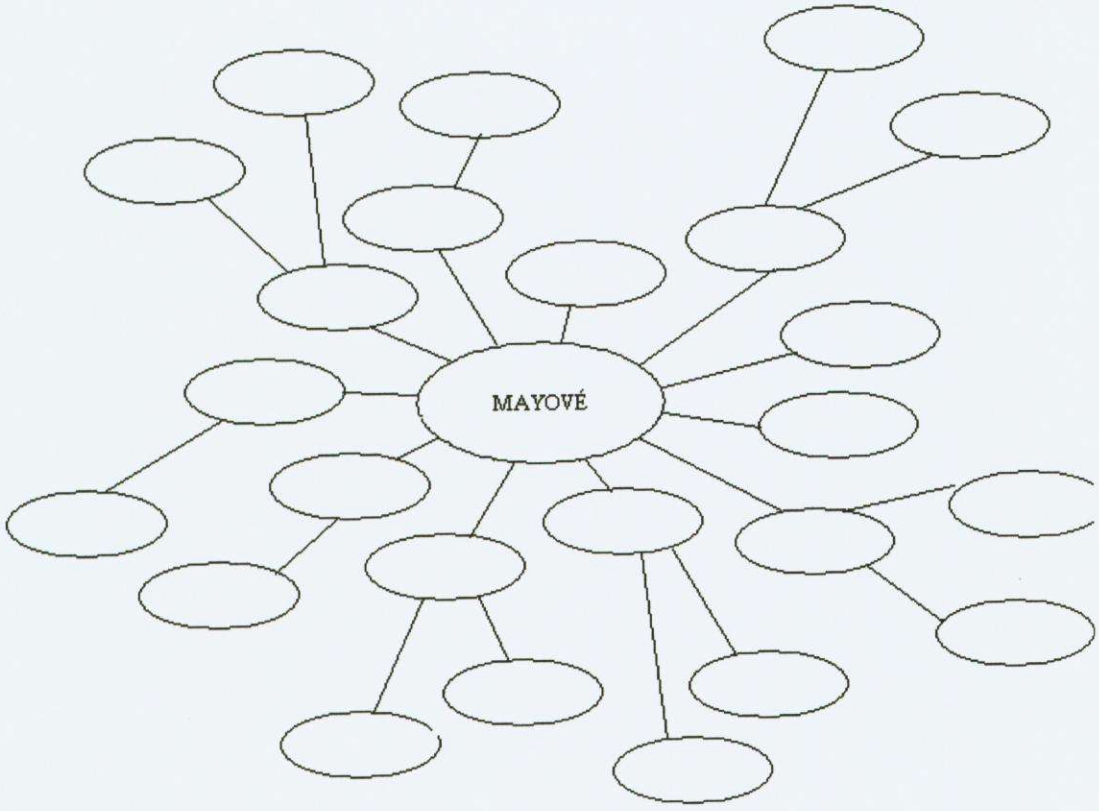
„Spolu s námi jsi poznával původní obyvatele amerického kontinentu, indiány. Naučil ses spoustu zajímavých věcí, například o tom, kde a jak žili, jaké uctívali bohy nebo pěstovali rostliny."

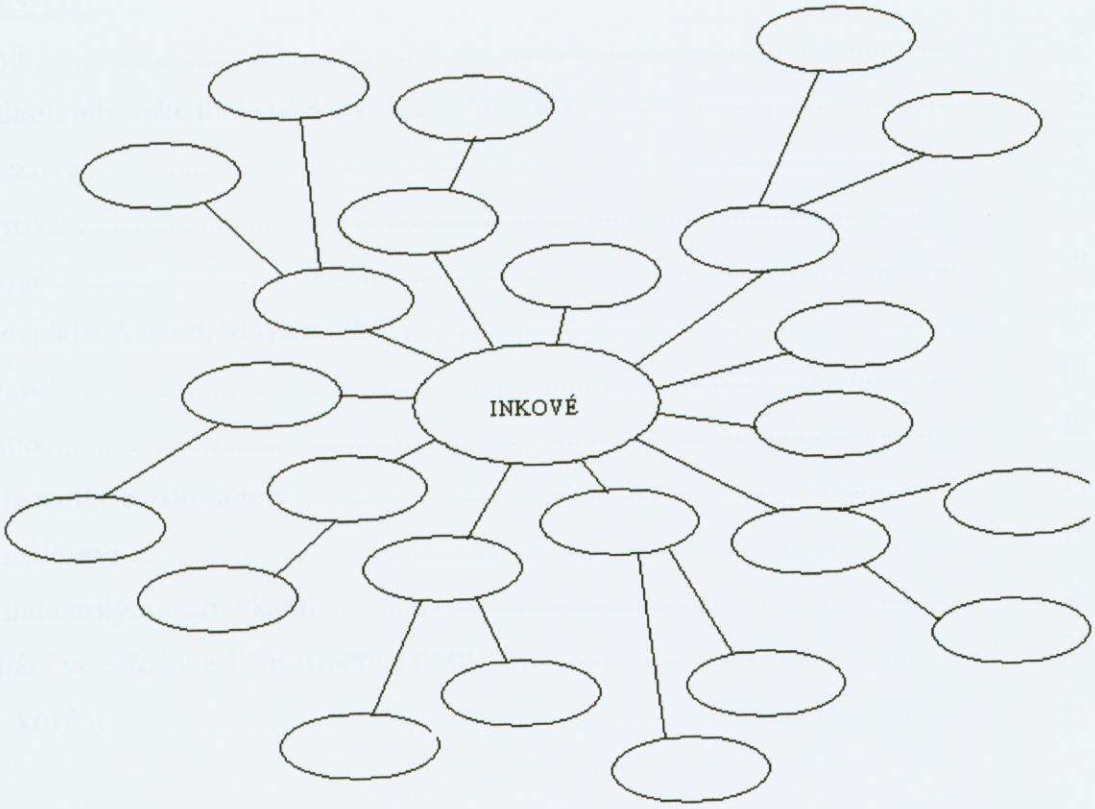
„Teď máš možnost zopakovat si svoje znalosti. Do prázdných bublin doplň všechno, co víš o indiánských civilizacích. Můžeš přikreslit i svoje vlastní."

„Až se ti to podaří, tak v pracovním sešitě na stranách 17 – 19 najdeš další zajímavé opakovací úkoly."

AZTÉKOVÉ

MAYOVÉ

INKOVÉ

OBSAH

Úvod 2

Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky 3

Aztékové 5

Mayové 7

Inkové 9

Předchůdci Aztéků, Mayů a Inků 11

Bohové 13

Písmo 15

Matematika a astronomie 17

Zemědělství 19

Za indiánskými památkami 20

Indiáni ve Střední a Jižní Americe dnes 22

Opakování 25

4.2. PRACOVNÍ SEŠIT

PRACOVNÍ SEŠIT

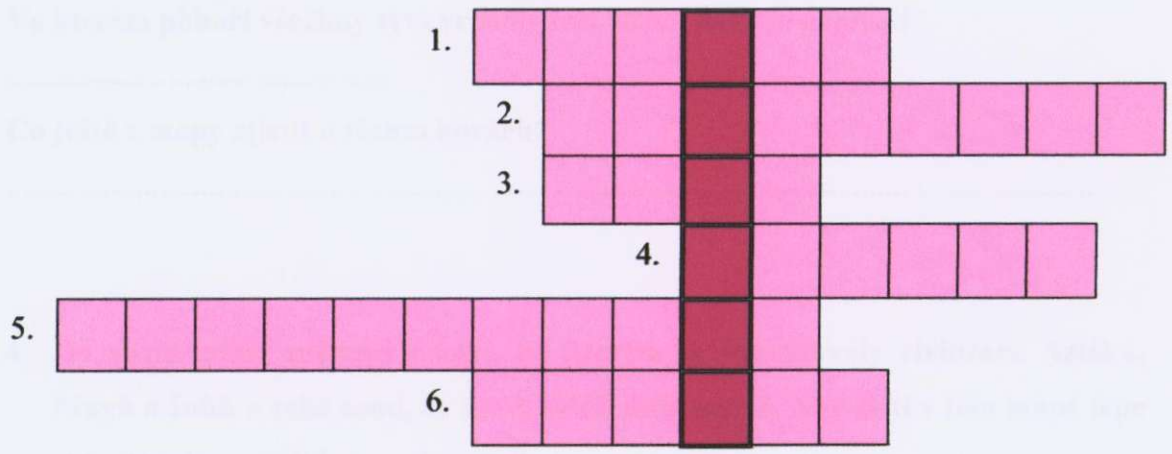
K UČEBNICI

PŘEDKOLUMBOVSKÉ INDIÁNSKÉ CIVILIZACE AMERIKY

PŘEDKOLUMBOVSKÉ INDIÁNSKÉ CIVILIZACE AMERIKY

1. Křížovka

Odpověz na otázky 1 – 6 a písmena doplň do jednotlivých políček:

1. Na území kterého současného státu bys hledal území Mayů a Aztéků?
2. Jak se jmenoval poslední aztécký panovník?
3. Jak se nazývá pohoří, které prochází celým územím Jižní Ameriky?
4. Jak se nazývá nejvýznamnější národ, který se vyskytoval na území Jižní Ameriky?
5. Jak Aztékové nazývali své hlavní město?
6. Od jakého nebeského útvaru odvozoval inka svůj původ?

TAJENKA .....

2. Zjisti:

a) Pomocí encyklopedií zjisti, jestli se aztécká a mayská civilizace vyskytovala pouze na území státu Mexiko. Pokud ne, napiš jména dalších států, kde se říše rozkládaly.

.....

b) Pomocí encyklopedií zjisti, jestli se incká civilizace vyskytovala pouze na území státu Peru. Pokud ne, napiš jména dalších států, kde se říše rozkládaly.

.....

3. Pomocí atlasu najdi nejvyšší vrcholy států:

Mexiko ..... Honduras .....

Guatemala ..... Kolumbie .....

Belize ..... Bolívie .....

Peru ..... Chile.....

Ve kterém pohoří všechny tyto vrcholy leží, která hora je nejvyšší?

.....

Co ještě z mapy zjistíš o těchto horách?

.....

4. **Do slepé mapy zakresli území, na kterém se vyskytovaly civilizace Aztéků, Mayů a Inků a také zemi, ze které přišli dobyvatelé. Aby se ti v této mapě lépe orientovalo, použij barevné pastelky.**

5. **Ve kterém roce objevil Kolumbus Ameriku? Co o tomto objeviteli víš? Co víš o jeho cestě? Svůj text můžeš doplnit obrázky.**

.....

.....

.....

.....

AZTÉKOVÉ

1. **Pomocí dějepisných učebnic a encyklopedií zjisti, který stát v Evropě byl na přelomu 15. a 16. století nejrozvinutější a nejmocnější. Seznam spolužáky s tím, co jsi našel.**

.....

.....

.....

.....

2. **Vžij se do role aztéckého válečníka. Tvým posláním ve válkách bylo, abys své protivníky nezabíjel, ale aby se ti podařilo jich co nejvíce zajmout. Proč jsi to dělal? Se třídou sehrajte scénku aztéckého boje.**

.....

.....

.....

.....

3. **V hodině ses dověděl/a, že Aztékové měli velké množství bohů. V učebnici ale zdaleka nejsou uvedeni všichni. Na internetu vyhledej a vypiš další důležitá božstva Aztéků:**

....

....

....

4. **Nehodící se škrtni:**

Civilizace Aztéků má svůj počátek ve ***12. / 13. století***. Nacházela se na území dnešního státu ***Argentina / Mexiko***. Posledním panovníkem byl ***Atahualpa / Montezuma II.***, během jehož vlády připluli ke břehům Ameriky dobyvatelé aztécké říše v čele s ***F. Pizarrem / H. Cortésem***. Aztékové uctívali velké množství bohů, nejznámější z nich jsou ***Quetzalcoatl / Inti / Huitzilipochtli***. V zemědělství se Aztékům podařilo vyšlechtit ***rýži / pšenici / kukuřici / fazole***.

MAYOVÉ

1. **V kapitole o Mayích v učebnici je uvedeno několik teorií o zániku této výjimečné civilizace. Každou teorii prodiskutuj s učitelem/kou a pokus se vysvětlit, proč mohla právě ta která skutečnost vést k zániku mayské říše.**

   Dlouhotrvající sucho .....

   Rozšíření smrtelných nemocí .....

   Zemětřesení .....

   Hurikán .....

   Válka mezi jednotlivými městskými státy .....

   Zásah mimozemšťanů .....

2. **Postupně odpovídej na otázky a jednotlivé odpovědi vždy vyhledej v osmisměrce. Po vyškrtání všech slov ti zůstane *30 písmen*. Každé 5. písmeno pole tvoří tajenku.**

   V osmisměrce najdeš tato slova:
   1. Jméno oceánu na západ od amerického kontinentu.
   2. Jméno nejdelší řeky světa.
   3. Hlavní město státu Peru.
   4. Název největšího státu Střední Ameriky.
   5. Název poloostrova, na kterém se vyskytovala mayská civilizace.
   6. Hlavní město aztécké říše.
   7. Nejvýznamnější předkolumbovský národ Jižní Ameriky.
   8. Jméno objevitele aztécké říše.
   9. Jméno objevitele incké říše.
   10. Pojmenování vládců městských států v mayské společnosti.

A	M	A	Z	O	N	K	A	P	N	S
T	E	N	O	CH	T	I	T	L	Á	N
Z	E	Á	R	M	A	N	E	I	K	T
A	X	T	R	E	L	K	D	M	CH	Č
Y	I	A	A	Y	I	O	H	A	L	Ý
O	K	C	Z	S	CH	V	U	P	V	O
R	O	U	I	E	S	É	T	R	O	C
U	É	Y	P	R	V	N	Í	M	U	Ž

INKOVÉ

1. **Velmi často využívaným zvířetem v incké společnosti byla lama. Dokázal/a bys ji namalovat?**

2. **Do mapy v tomto pracovním sešitu na straně 2. (úkoly 4) zakresli města: Tenochtitlán (Mexico City), Chichen Itzá, Cuzco, Machu Picchu.**

3. **Troufneš si vyluštit přesmyčky? Jsou do nich zašifrovaná slova, která už znáš z předchozích hodin.**

KAZÉTÉVO ..... OVÉAYM .....

ZOCUC ..... STORÉC .....

KNÉVOI ..... LACOZQTEUTAL .....

PŘEDCHŮDCI AZTÉKŮ, MAYŮ A INKŮ

1. **Přečtete si s třídou úryvek z knihy Václava Šolce Tiwanaku – klenot And (Šolc, 1986) – nejlépe kapitolu nazvanou „Co bylo na konci“ od strany 15 po stranu 27 a napiš vlastními slovy, co zajímavého ses dověděl/a.**

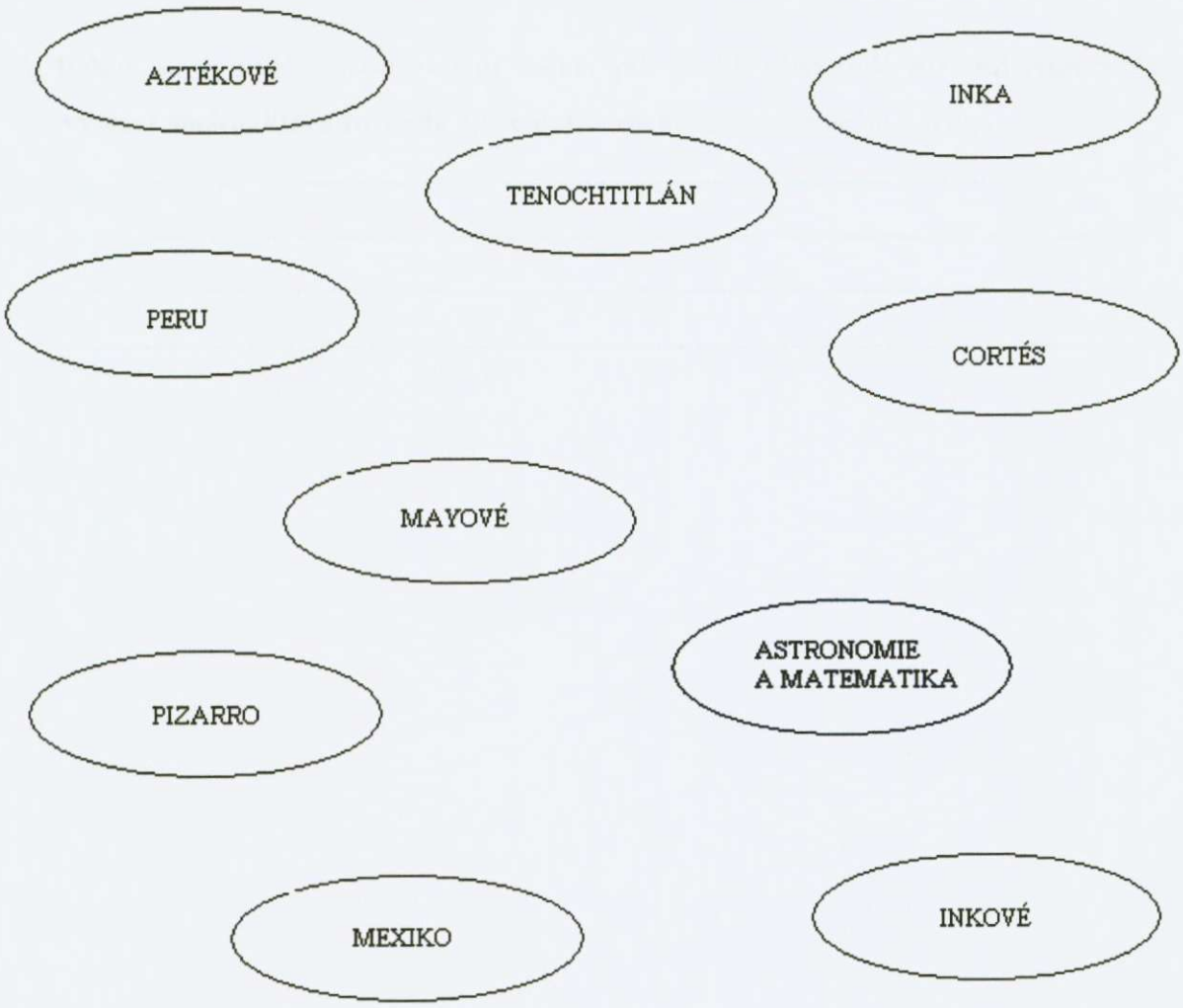
.....

.....

.....

.....

2. **Stejnými barvami vymaluj bubliny, které spolu souvisejí:**

3. **V učebnici je otištěn obrázek záhadné olmécké hlavy. Jsou na ní patrné negroidní rysy, tzn. tvar obličeje vůbec neodpovídá tvaru obličeje indiánů. Na internetu nebo v učebnicích antropologie zjisti, jak se od sebe liší hlavní lidské rasy:**

Europoidní rasa .....

.....

Negroidní rasa .....

.....

Mongoloidní rasa .....

.....

4. **Pokus se vymyslet svou vlastní teorii, jak mohli obyvatelé Střední Ameriky vytesat sochu, která by měla spíše patřit do oblasti černošské Afriky.**

.....

.....

.....

.....

BOHOVÉ

1. **Indiánské národy uctívaly mnoho božstev. Už víš, že u Aztéků byl Quetzalcoatl bůh větru a vědění, Huitzilipochtli bůh války a slunce, a Tlalok, bůh deště. Vrať se v historii o několik staletí zpátky a napiš jména řeckých a římských bohů.**

	Římský bůh	Řecký bůh
Nejvyšší bůh		
Nejvyšší bohyně		
Bohyně moudrosti		
Bůh války		
Bohyně domova		
Bůh ohně		
Bůh lásky		
Bůh moře		

Aby to pro tebe nebylo tak těžké, máš tu nápovědu:

Athéna, Arés, Cupid, Eros, Hephaistos, Héra, Hestia, Juno, Jupiter, Mars, Minerva, Neptun, Poseidon, Vesta, Vulcan, Zeus.

2. **Nakresli, jak si představuješ boha Quetzalcoatla, tedy Opeřeného hada.**

3. **Nejvyšším bohem incké říše bylo Slunce ztělesněné inkou. V zeměpisných učebnicích, encyklopediích nebo na internetu zjisti následující údaje:**

Vzdálenost Slunce od Země .....

Průměr Slunce .....

Teplota Slunce .....

Doba letu slunečních paprsků k zemskému povrchu .....

Stáří Slunce .....

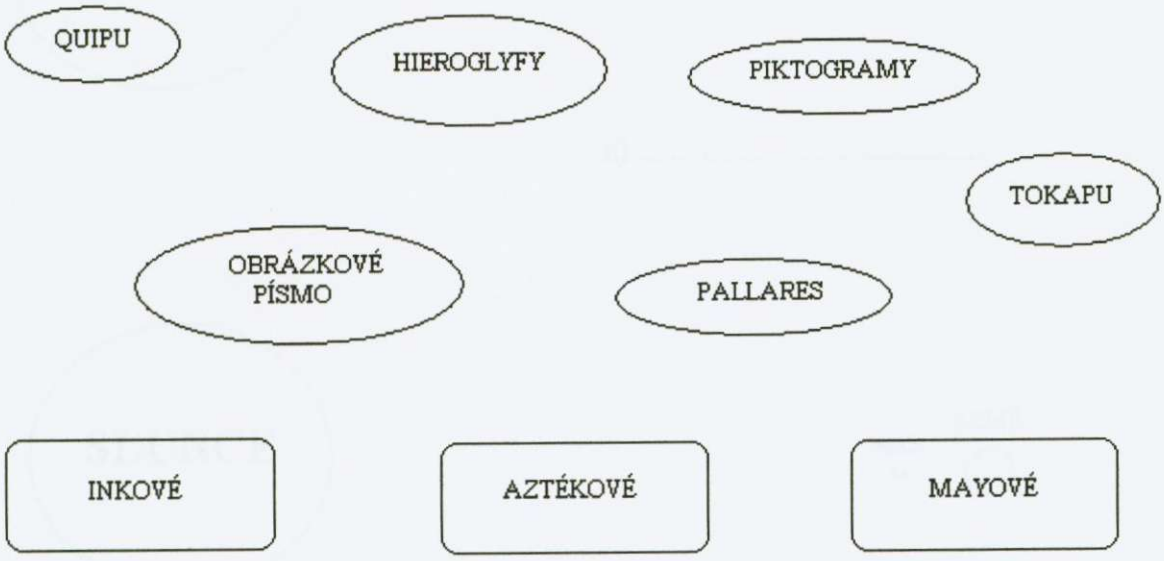
PÍSMO

1. **Vymysli vlastní hieroglyfické písmo a napiš jím své jméno.**

2. **Zjisti, které jazyky jsou úřední v Mexiku, Hondurasu, Guatemale, Belize, Peru, Kolumbii, Bolívii, Argentině a Chile.**

Mexiko .....
Honduras .....
Guatemala .....
Belize .....
Peru .....
Kolumbie .....
Bolívie .....
Chile.....

3. **Ověř si svoje znalosti z indiánského písemnictví. Spoj správný druh písma se správnou civilizací. Pro větší přehlednost si můžeš písmo a civilizaci vybarvit stejnou barvou.**

ASTRONOMIE A MATEMATIKA

1. **Dokážeš schématicky nakreslit souhvězdí, která znáš? Pokus se o to! Pokud si nejsi jistý, inspiraci hledej v knihách o astronomii nebo v atlase.**

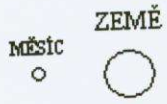
2. **Označ, na kterém obrázku jde o zatmění Slunce a na kterém o zatmění Měsíce.**

a) .....

b).....

3. K jakým účelům dnes využíváme matematiku? Zkus vymyslet co nejvíce věcí.

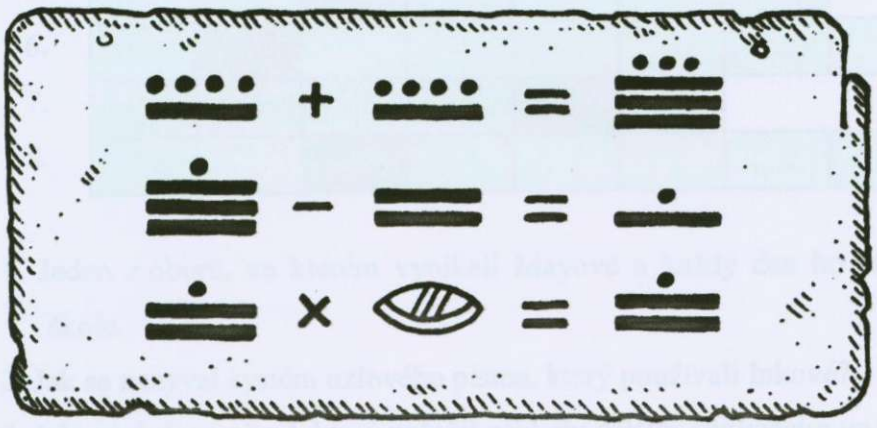
....

....

....

....

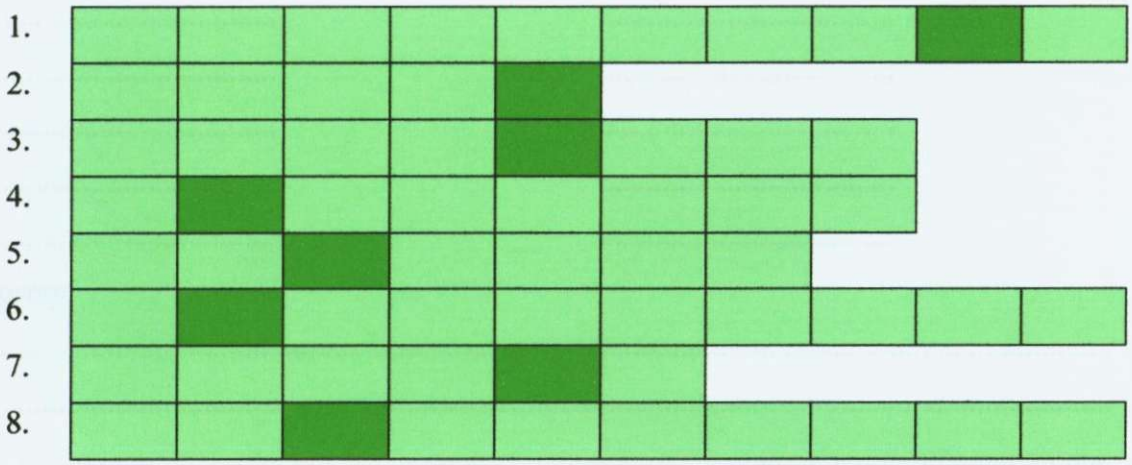
4. Který z následujících příkladů má špatné řešení?

ZEMĚDĚLSTVÍ

1. Křížovka:

Tajenku najdeš v tmavomodrých políčkách

1. Jeden z oborů, ve kterém vynikali Mayové a každý den ho máš jako předmět ve škole.
2. Jak se nazýval systém uzlového písma, který používali Inkové?
3. Jak nazýváme národ, který položil základy dalším civilizacím ve Střední Americe?
4. Jaké jméno měl Opeřený had v řeči Mayů?
5. Civilizace Aztéků a Mayů se rozvíjela na území Severní, Střední nebo Jižní Ameriky?
6. Jakým písmem zaznamenávali Aztékové svoje texty?
7. Kdo byl nejvyšším bohem Inků?
8. Jeden ze způsobu zápisu textů v mayské říši.

TAJENKA .....

2. Vymodeluj z plastelíny plodinu, kterou jsi vyluštil v křížovce. Napiš vše, co o této plodině víš.

.....

.....

.....

.....

3. **V textu ses dozvěděl/a, jak Aztékové připravovali čokoládu. Napiš pro spolužáky svůj vlastní recept.**

Ingredience:

....

....

....

....

....

Postup:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. **Drogy nejsou záležitostí pouze dnešní doby. Už Inkové žvýkali listy keře koky, aby se udrželi po delší dobu svěží a neměli hlad. Tato rostlina ale byla určena jen úzkému okruhu nejvýše postavených osob v říši. Dnes se lístků koky využívá k výrobě jedné nebezpečné drogy. Dokážeš z názvu keře odvodit, o kterou drogu jde?**

.....

ZA INDIÁNSKÝMI PAMÁTKAMI

1. **Víš, o kterou památku se jedná? Ve kterém městě se nachází? Která civilizace ji postavila?**

1.....

2.....

3.....

4.....

2. **Protože už dobře znáš města předkolumbovské Ameriky, určitě bez problémů dokážeš přiřadit název města ke správnému národu.**

mayské město	Copán
	Cuzco
aztécké město	Chichen Itzá
	Quito
incké město	Tenochtitlán

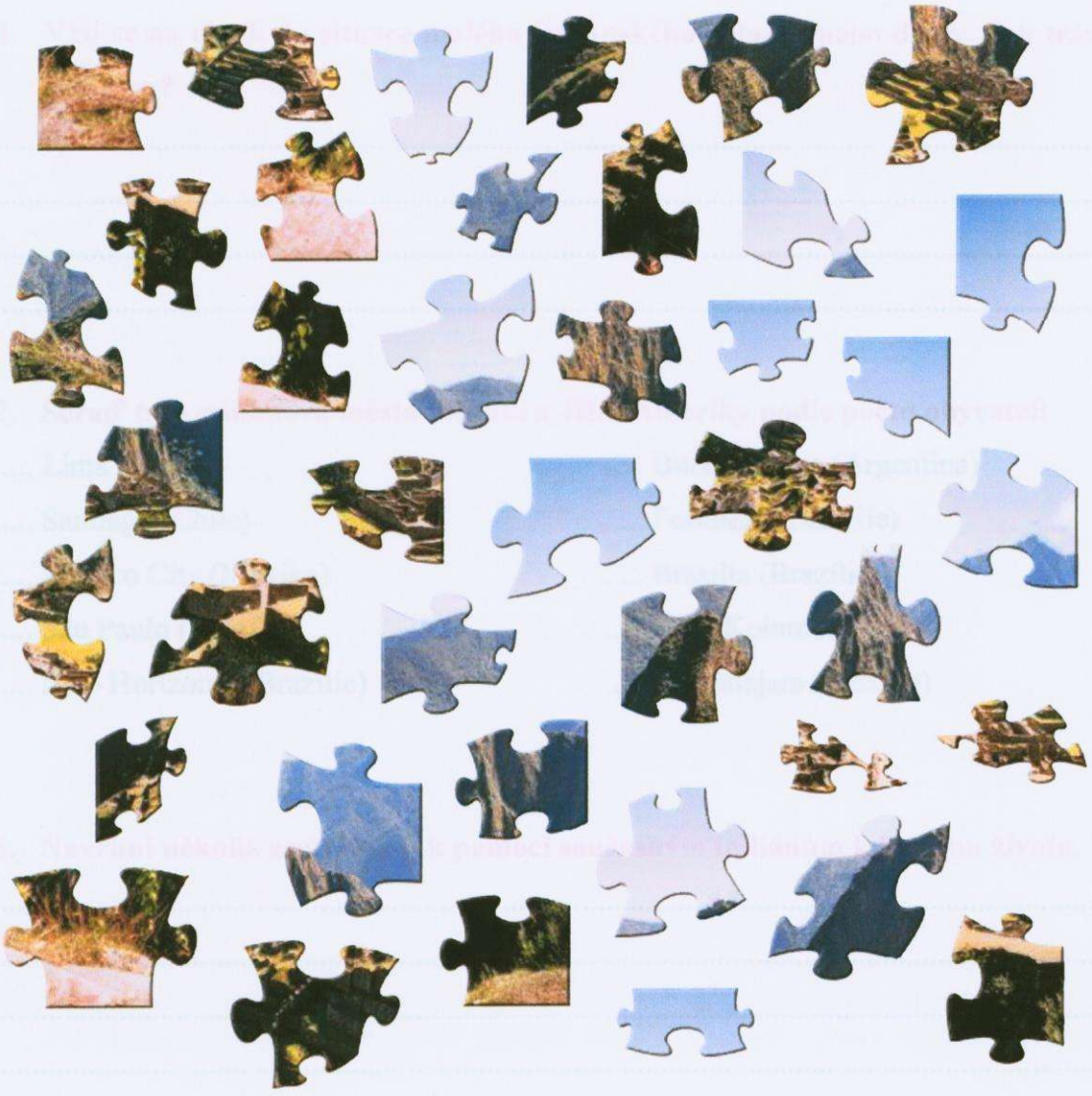
3. **Jaké památky předkolumbovských indiánských civilizací tě nejvíce zaujaly? Kam by ses chtěl podívat a proč?**

.....

.....

.....

4. Dokážeš složit puzzle? O které město jde?

5. Pokus se podle fotografie v učebnici dokreslit Kukulcánovu pyramidu v Chichen Itzá.

INDIÁNI VE STŘEDNÍ A JIŽNÍ AMERICE DNES

1. **Vžij se na chvíli do situace malého indiánského chlapce nebo dívky. Jak trávíš svůj den?**

.....

.....

.....

.....

2. **Seřaď tato milionová města Střední a Jižní Ameriky podle počtu obyvatel:**

..... Lima (Peru)
..... Santiago (Chile)
..... Mexico City (Mexiko)
..... Sãu Paulo (Brazílie)
..... Belo Horizonte (Brazílie)
..... Buenos Aires (Argentina)
..... Fortaleza (Brazílie)
..... Brasília (Brazílie)
..... Cali (Kolumbie)
..... Gaudalajara (Mexiko)

3. **Navrhni několik způsobů, jak pomoci současným indiánům k lepšímu životu.**

.....

.....

.....

.....

OPAKOVÁNÍ

1. Rozhodni, jestli jsou věty pravdivé. Na připravený řádek napiš písmeno, které je u tvé odpovědi. Pokud všechny věty správně ohodnotíš, vyluštíš tajenku.

Hlavním městem aztécké říše bylo Chichen Itzá.	ANO (N) x NE (M)	.....
Nejvyšším bohem mayské společnosti byl Kukulcán.	ANO (A) x NE (I)	.....
Indiánské kmeny Střední Ameriky vyšlechtily kukuřici.	ANO (CH) x NE (C)	.....
Lama je zvíře velmi hojně chované a využívaní Aztéky.	ANO (S) x NE (U)	.....
Inka měl neomezenou moc.	ANO (P) x NE (E)	.....
Aztékové jsou předchůdci Toltéků.	ANO (O) x NE (I)	.....
Incká říše se rozprostírala na území And.	ANO (C) x NE (T)	.....
Mayové jako první používali ve svých výpočtech nulu.	ANO (CH) x NE (D)	.....
Dobyvatelem incké říše byl H. Cortés.	ANO (S) x NE (U)	.....

Až se ti podaří vyluštit hádanku, přečti si zajímavost o městě, jehož název je ukryt v tajence:

Dodnes se vedou spory o to, proč toto město bylo vybudováno. Přímí potomci Inků, kteří znali jeho polohu i účel, po příchodu dobyvatelů zemřeli. Město tak zůstalo na několik staletí ukryto v nepropustné džungli vysoko v horách. Znovu bylo objeveno až počátkem 20. století Hiramanem Binghamem. Zdá se, že toto město bylo v prvé řadě kultovním místem.

Město bylo jakousi velkou astronomickou observatoří. Nejspíše se zde prováděly důležité propočty slunečních fází. Astronomická pozorování se pravděpodobně prováděla ze Sluneční věže. Je to budova ve tvaru podkovy a má okno, do kterého padaly sluneční paprsky v době zimního slunovratu. Ve městě se nachází Intihuatana, kámen, který sloužil k „připoutání" Slunce, aby během zimního období nezmizelo z oblohy. Na kult Slunce poukazuje také zdejší Chrám tří oken, v jehož středu se nachází vzpřímený kámen, který doplňuje uspořádání oken.

Jeden z domů v tomto městě

2. Vylušti křížovku:

1. • • • • • • • * • •
2. • • • • * • •
3. • • * • • • • •
4. • • • * • • •
5. • • • * • • • •

Hvězdička vždy značí písmeno, které je součástí tajenky.

1. Mayové se velmi intenzivně zajímali o matematiku a .....
2. Aztékové postupně vysušili jezero, které se nazývá ....., a založili na jeho místě svoje hlavní město Tenochtitlán?
3. Místem pro uctívání bohů se u Aztéků a Mayů staly ....., které měly na svém vrcholu umístěny svatyně.
4. Aztékové vyšlechtili kulaté červené bobulovité plody, které si určitě i ty velmi rád dáš ke svačině. Jde o .....
5. Mayové, Aztékové i Inkové používali velmi přesný ....., který sestával z 365 dní a rok dělil na měsíce a týdny.

3. Doplň:

Na území dnešního státu Mexiko žily dva národy - ..... a..... Mayské území nebylo celistvé, ale říše byla tvořena jednotlivými ..... Mayové se výborně vyznali v ..... a ..... Jejich nejvyšším bohem byl Opeřený had zvaný ..... Psali pomocí ..... nebo ..... písma. Mezi jejich nejvýznamnější města patří ....., ..., ... a .....

Aztékové stejně jako Mayové uctívali jako nejvyššího boha Opeřeného hada. Ten se v jejich říši nazýval ..... Posledním vládcem aztécké říše byl ..... Za jeho vlády připlul na americký kontinent dobyvatel ....., který slavnou říši Aztéků zničil. Aztékům je připisováno vyšlechtění rostlin jako ....., ..., ... nebo .....

V Jižní Americe, hlavně na území dnešního státu Peru, žil národ .....
V jejich čele stál mocný panovník ..... Ten byl považován za potomka boha ..... Svou říši spravoval z hlavního města .....
V roce 1533 tuto říši dobyl ..... Inkové používali uzlové písmo ..... V zemědělství byli první, komu se podařilo vyšlechtit ....., jež byly do Evropy přivezeny v roce 1570. Dnes nejznámějším a nejnavštěvovanějším městem je .....

OBSAH

Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky 2
Aztékové 4
Mayové 5
Inkové 6
Předchůdci Aztéků, Mayů a Inků 7
Bohové 9
Písmo 10
Astronomie a matematika 11
Zemědělství 13
Za indiánskými památkami 15
Indiáni Střední a Jižní Ameriky dnes 17
Opakování 18

4.3. METODICKÁ PŘÍRUČKA PRO UČITELE

METODICKÁ PŘÍRUČKA

K UČEBNICI

PŘEDKOLUMBOVSKÉ INDIÁNSKÉ CIVILIZACE AMERIKY

Obsah

1. Úvod 2
2.Téma předkolumbovských indiánských civilizací v učebním plánu zeměpisu základních školách 2
3. Návrh časového plánu výuky 4
4. Základní struktura a charakteristika učebnice a pracovního sešitu 4
5. Podrobné rozpracování témat v učebnici 5
6. Podrobné rozpracování témat v pracovním sešitu (řešení úkolů) 11
7. Návrh dalšího způsobu výuky – projekt 22
8. Další zdroje informací a doprovodné materiály 40
9. Doporučená literatura a zdroje dalších informací 42

1. Úvod

Tato příručka pro učitele, která je zhotovená k učebnici a pracovnímu sešitu „Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky", se zaměřuje na návrh možných způsobů práce s žáky v hodinách zeměpisu. Její součástí je i projekt, který se snaží co nejvíce přiblížit žákům probírané učivo, a to formou aktivní práce žáka, spolupráce žáků při řešení nejrůznějších úkolů teoretických i praktických s mezioborovým přístupem.

Tato metodická příručka si klade za cíl objasnit záměr tvorby učebního textu a pracovního sešitu, vysvětlit jejich koncepci a stavbu, navrhnout možnosti metodických postupů a doporučit rozvržení jednotlivých témat. Navržený učební text a pracovní sešit mají podporovat učitele/ku v tvůrčí činnosti, v hledání pro žáky zajímavých a neobvyklých témat, v propojování jednotlivých předmětů, v kombinování metod a forem vzdělávání a ve vychovávání žáků. Žák má být během hodiny veden k samostatnému získávání vědomostí, dovedností a návyků, které je naučí samostatnému učení a utváření správných postojů a hodnot. Učebnice i pracovní sešit by měly sloužit žákům talentovaným s velkým zájmem o předmět, stejně jako žákům méně nadaným s problémy při učení. Jsou pomůckou k samostudiu, samostatné práci žáků. Naopak navržený projekt, který je součástí této příručky se soustředí především na práci ve skupině.

Učební text spolu s pracovním sešitem je doplněním „mezery" v nabídce učebních materiálů zaměřených na specifická mezioborová témata, mezi které problematika předkolumbovských indiánských civilizací patří.

V této příručce naleznete nejrůznější náměty, metody, formy, postupy a cvičení, jež je možné aplikovat ve vyučovacích hodinách zeměpisu (ale i dějepisu) a také při práci na seminářích. Příručka je pomocníkem, možností inspirovat se pro tvorbu vlastních hodin, protože je to vždycky vyučující, který sám rozhodne o tom, jakou formu práce v hodině využije. Příručka není pro učitele omezením, není závaznou normou, kterou je třeba splnit a která omezuje tvůrčí schopnosti učitele/ky.

2. Téma předkolumbovských indiánských civilizací v učebním plánu zeměpisu na základních školách

Téma předkolumbovských indiánských civilizací na americkém kontinentu je možné začlenit do výuky zeměpisu podle všech v současnosti schválených vzdělávacích

programů pro druhý stupeň základních škol (6. – 9. ročník) či pro první stupeň víceletých gymnázií (prima až kvarta).

V rámci kurikulárního dokumentu *Standard základního vzdělávání* se učivo o původních obyvatelích amerického kontinentu dá zařadit do několika okruhů. Jedná se o okruhy „Zeměpis světadílů a oceánů" a „Země – planeta lidí". V rámci kmenového učiva „Zeměpis světadílů a oceánů" by se měla u jednotlivých území probrat *„geografická poloha, rozloha, členitost, přírodní poměry a zvláštnosti, obyvatelstvo a osídlení, krajina a její hospodářské využívání, problematika ochrany přírody a životního prostředí, oblasti, významné státy a města, kultura"*. V okruhu „Země – planeta lidí" se pak učí *„obyvatelstvo a sídla, lidské rasy, národy, jazyky a náboženství, pěstování zemědělských plodin a chov hospodářského zvířectva, rybolov, lesní a vodní hospodářství, odvětvové členění a prostorové rozmístění významných průmyslových odvětví, doprava a spoje, služby obyvatelstvu, rekreace a cestovní ruch, světový trh a mezinárodní obchod"*. U obou okruhů je uvedeno, že by se žáci měli seznámit s obyvatelstvem kontinentu, a to samozřejmě nejenom současným, ale je důležité znát i původní obyvatele té které oblasti.

V rámci dnes používaného *Vzdělávacího programu Základní škola* je téma řazeno do 6. – 7. ročníku. Učivo navazuje na již získané znalosti žáků z I. stupně a z 6. třídy. Okruh, v rámci kterého by učivo o původních amerických obyvatelích mělo být probíráno, se nazývá „Zeměpis světadílů, oceánů a Ruska". Tento program nespecifikuje příliš podrobně znalosti o původních obyvatelích kontinentů, ale seznámení žáků s těmito znalostmi by mělo být samozřejmostí.

Dalším vzdělávacím programem je *Vzdělávací program Obecná škola*. Tento zahrnuje učivo o předkolumbovských civilizacích do 7. nebo 8. třídy. V 7. třídě má být probírán učební okruh „Zeměpis světadílů a oceánů: mimoevropské světadíly". Mimoevropským světadílem je samozřejmě i Amerika a její probírání zahrnuje i seznámení s původním obyvatelstvem.

Posledním programem užívaným na našich školách je *Vzdělávací program Národní škola*. Jeho prioritou je naučit schopnosti komunikace. Zde je učivo o světadílu Amerika řazeno do 6. – 7. třídy základní školy, do okruhu „Světadíly a oceány - charakteristika přírodních poměrů, významné demografické zvláštnosti, hospodářsky a politicky významné státy a vztah k České republice". Ani v tomto vzdělávacím programu není blíže specifikováno, jestli se má během výuky probrat původní obyvatelstvo jednotlivých kontinentů.

Předmět zeměpis je v *Rámcovém vzdělávacím programu* integrován společně s přírodopisem, chemií a fyzikou do vzdělávací oblasti nazvané „Člověk a příroda". Téma předkolumbovských indiánských civilizací se v rámci tohoto dokumentu dá vyučovat ve vzdělávacím obsahu „Regiony světa". Žáci mají být seznámeni podrobně a komplexně s jednotlivými světadíly. Také je možné téma zařadit do části „Společenské a hospodářské prostředí". Svůj prostor si však určitě najde i v průřezových tématech či v oblasti „Člověk a společnost", případně ve výuce dějepisu nebo cizích jazyků.

3. Návrh časového plánu výuky

Zařazení tohoto učiva do osnov v průběhu roku je velmi problematické. V učebnici je navrženo 12 kapitol a každá z těchto kapitol je uzpůsobena tak, aby se dala probrat za jednu vyučovací hodinu. Nejlépe by byl učební text využit v období, kdy se žáci začínají učit o americkém kontinentu (většinou se jedná o měsíc září na počátku 7. ročníku). V „normálních" hodinách je toto ale těžce uskutečnitelné, protože by byl „neadekvátním" způsobem narušen chod celého školního roku. Proto je vhodné, aby vyučující použil v hodinách jen důležitá fakta nebo několik zajímavostí z této učebnice a pracovního sešitu a celistvé probírání tématu zařadil do výběrových předmětů (seminářů).

4. Základní struktura a charakteristika učebnice a pracovního sešitu

Učebnice „Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky" přináší základní souhrn faktů o původních obyvatelích amerického kontinentu. Obsahuje nejenom část textovou, ale je doplněna o velké množství obrazového materiálu. Žáci proto mohou velmi snadno v hodinách pracovat jak s učebnicí, tak s pracovním sešitem, který učebnici doplňuje.

Učebnice se skládá z jednotlivých kapitol a v celém textu jsou dodržena jednotná pravidla:

- v úvodu učebnice jsou vysvětlivky v textu použitých grafických symbolů
- nadpisy témat (kapitol) jsou barevně zvýrazněny
- každá kapitola má na svém začátku motivační a na konci opakovací otázky
- základní pojmy, které by si žáci měli pamatovat, jsou vytištěny tučně a barevně
- doplňující údaje (zajímavosti) jsou situovány do žlutých rámečků a včleněny do textu

- učebnice obsahuje barevné obrázky a mapy
- strany učebnice jsou očíslovány, stejně tak obrázky
- na konci učebnice je souhrnná opakovací kapitola
- učebnice je propojena s pracovním sešitem (viz dále)
- na závěr učebnice je zařazen přehledný obsah

Nedílnou součástí učebnice je pracovní sešit. Obě publikace jsou spolu spojeny tím způsobem, že pro jednotlivé kapitoly v učebnici je v pracovních listech vždy několik úkolů. Na tyto úkoly je poukázáno v opakovacích otázkách na konci každé kapitoly v učebnici.

Není možné do pracovního sešitu zahrnout vyčerpávajícím způsobem všechny možnosti výuky daného učiva. Proto jsem volila spíše zábavnou formu úkolů, pro žáky přitažlivou, mírně odpočinkovou, ale též vedoucí k fixaci učiva i k zisku dalších poznatků. Učitel/ka by proto neměl/a zapomenout na další formy opakování a upevňování probrané látky, ale také na dobrou motivaci.

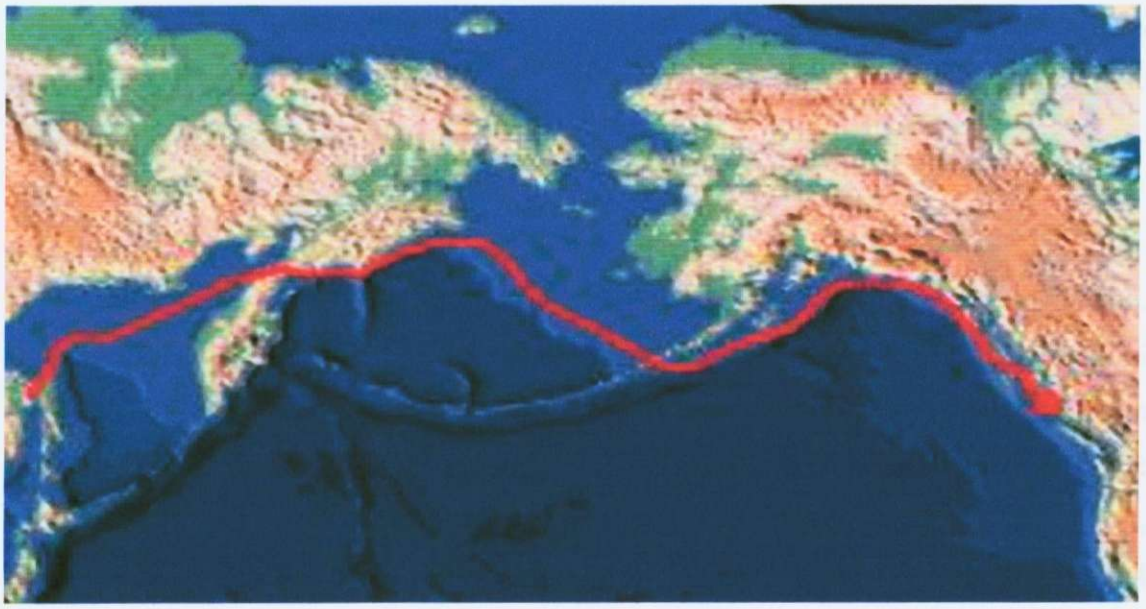
5. Podrobné rozpracování témat v učebnici

5.1. Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky

Jde o úvodní kapitolu, ve které má učitel/ka s pomocí textu v učebnici za úkol seznámit žáky s příchodem indiánů na americký kontinent a stručně jim představit civilizace Mayů, Aztéků a Inků. V úvodu je několik motivačních otázek, které mají žáky uvést do tématu a pomoci jim zorientovat se v problematice. Tyto otázky by měl učitel využít k řízenému rozhovoru, ale měl by se připravit na to, že žáci obvykle znají pouze indiány severoamerické. Dobrou motivací v tento okamžik je, když učitel/ka může do hodiny přijít v kostýmu středo- nebo jihoamerického indiána, nebo alespoň přinést kostým na ukázku atp.

Text v učebnici je pro žáky na úvod obtížnější, ale s pomocí vyučujícího se dá dobře zvládnout. Žáci by měli být upozorněni na to, že kapitola je úvodní, proto je tak obsáhlá a je v ní hodně faktů. Je na vyučujícím, zda ji vzhledem k úrovni dosavadních znalostí a schopností žáků použije celou, nebo zda ji rozdělí na menší části. Učitel/ka by se měl/a zaměřit na mapu, která ukazuje rozmístění civilizací po kontinentu a také by jim měl/a ukázat mapu příchodu indiánů na americký kontinent, která je součástí této příručky. Mapa je převzata z http://www.osel.cz/index.php?clanek=1580&akce=show2, kde je lepší vykreslení, proto doporučuji mapu ukázat žákům na počítači, případně

pustit přes dataprojektor. Úkoly navržené v této kapitole v pracovním sešitě se zaměřují na to, aby žáky navodily do situace.

Obr. 1 – Mapa příchodu indiánů na americký kontinent

5.2. Aztékové

Kapitola se zaměřuje na podrobnější charakteristiku aztécké civilizace. Žáci v učebnici najdou informace o tom, kde a kdy se civilizace vyskytovala, informace o společenském uspořádání v aztécké říši, atd. Zmínka o božstvech, zemědělství, architektuře a písemnictví je jenom strohá, informativní. Nepovažovala jsem za důležité vypisovat do této kapitoly více podrobností než je uvedeno, protože na daná témata jsou zaměřeny následující kapitoly učebnice na stranách 13, 15, 19 a 20.

Hodinu je možné řešit tak, že žáci budou pracovat s učebnicí. Po přečtení textu (částí textu) budou vyhledávat odpovědi na otázky vyučujícího. Také může učitel/ka zvolit metodu frontálního výkladu (podle informací z učebnice), který bude doplňovat otázkami, na které budou žáci odpovídat.

5.3. Mayové

Kapitola se soustřeďuje na podrobnější seznámení žáků s mayskou civilizací. Bylo by vhodné, aby učitel/ka během hodiny provedla několik srovnání s aztéckou civilizací (např. v oblasti písma, nebo upozornila na jiné označení stejného boha u Mayů a Aztéků). Je důležité, aby si žáci zafixovali oblast, kde Mayové žili (především Yucatánský poloostrov) a oblast života aztécké společnosti (okolí dnešního Mexico City).

Učivo může být probíráno tím způsobem, že učitel vede s dětmi řízený rozhovor a žáci si během něj dělají poznámky do sešitu. Na konci hodiny je ale důležité, aby učitel/ka s dětmi zopakoval/a všechny důležité věci a případně jejich zápisky poopravil/a. Další možností výuky je jako u předešlé kapitoly forma frontálního výkladu.

5.4. Inkové

Národ Inků se zcela liší od obou předchozích národů, a to nejen místem, kde žil. Proto je nanejvýš žádoucí, aby i tato hodina byla plná srovnávání s předchozími společnostmi. Pokud učitel/ka uzná za vhodné, může děti seznámit s jiným označením tohoto národa, s názvem Kečuové. Toto označení bývá často používáno v odborné i populárně-naučné literatuře. V učebním textu toto označení ale není nikde uvedeno, takže jej není nutné zavádět. Případně může vyučující zadat zdatnějším žákům úkol v tom smyslu, aby vyhledali další možné pojmenování Inků.

Protože žáci už něco málo o Incích ví z úvodní kapitoly, může učitel/ka i v této kapitole využít metodu řízeného rozhovoru, kdy s dětmi spíše diskutuje, než jen reprodukuje informace z učebního textu.

Mnoho dětí zajímá, jak je možné, že Inkové dokázali postavit stěny, které nemají žádný spojovací materiál. Učitel/ka bohužel v tento okamžik nemůže nabídnout správnou a vyčerpávající odpověď, protože se zatím nepodařilo zjistit, jak Inkové tyto stěny stavěli. Může ale s dětmi „nahlas uvažovat", jak by se daly velké kamenné bloky pevně sestavit tak, aby vydržely staletí. Je možné použít i různý hmotný materiál, kousky dřeva, kostky, polystyrénové kusy nebo třeba krabičky a nechat děti vyzkoušet si takovou stavbu vytvořit.

5.5. Předchůdci Aztéků, Mayů a Inků

Na úvod hodiny si může učitel/ka s žáky zahrát krátkou hru „Kdo jsem?" s menší obměnou v tom, že se nebude jednat o konkrétní osobu, ale o civilizaci Aztéků, Mayů nebo Inků. Vyučující napíše na kousek papíru civilizaci, kterou představuje. Žáci se budou ptát na nejrůznější otázky, ale učitel/ka smí odpovídat jen ano, ne. Žák, který se pokusí hádat, si musí být svou odpovědí jistý, protože pokud odpoví špatně ze hry vypadává. Žák, který uhodne civilizaci, kterou si vyučující zvolil/a, může ve hře pokračovat stejným způsobem jako učitel/ka (myslí si civilizaci, ostatní se dotazují a on

odpovídá pouze ano, ne). Zapsání myšlené civilizace na papír slouží k ověření pravdivosti při odpovědích.

Cílem kapitoly o předchůdcích Aztéků, Mayů a Inků je, aby si žáci uvědomili, že se v oblasti Střední a Jižní Ameriky nevyskytovala pouze jedna nebo dvě civilizace, ale že zde byly i jiné národy, které byly jak předchůdci, tak současníky Aztéků, Mayů a Inků a že i v dnešní době žijí na americkém kontinentu jejich potomci.

Během hodiny by měl/a učitel/ka „vypíchnout" především civilizaci Olméků, která byla důležitá z hlediska položení základů víry, písma, matematiky atd. u středoamerických indiánů, a také civilizaci Aymarů, protože o jejich život se zajímal významný česky amerikanista dr. Václav Šolc.

5.6. Bohové

O bozích už se děti učily v předchozích kapitolách. Tato kapitola je ale rozšířená o další informace a na předchozí kapitoly navazuje.

Hodina by měla být rozdělena na dvě části tak, aby žáci lépe chápali rozdíl mezi náboženstvím středoamerickým a jihoamerickým. Nejvhodnější je hodinu rozdělit pomocí zápisu žáků do sešitu. Středo- a jihoamerické božstvo se totiž liší tím, že ve Střední Americe uctívali boha Quetzalcoatla a Kukulcána, což byla postava a v Jižní Americe bylo za nejvyššího boha považováno Slunce. Při rozdělení zápisu během hodiny na dvě poloviny mají žáci větši možnost si to uvědomit. Probírání tohoto tématu by se dalo koncipovat i tím způsobem, že by si žáci za domácí úkol předem zjistili, jak vypadal bůh Quetzalcoatl (resp. Kukulcán), nebo jak se oblékal incký bůh slunce ztělesňovaný inkou. Mohli by i přijít do školy v přestrojení za tyto postavy a spolužákům o nich sdělit zajímavé informace.

Je na posouzení učitele/ky, jestli do hodiny zahrne popis náboženských praktik, při kterých indiáni obětovali lidi. Pokud se pro to rozhodne, zde uvádím některé způsoby obětování: *1. Obětem byla useknuta hlava (jednalo se většinou o ženské oběti, které po nějaký čas plnily funkci bohyně). 2. Oběť byla přivázána k velkému kameni, do rukou dostala hůl s peřím na konci, kterou se bránila proti plně ozbrojenému aztéckému bojovníkovi. 3. Oběť byla přivázána ke kůlu, místo srdce bylo na hrudníku označeno bílou barvou a do takovéto oběti se střílelo šípy. 4. Oběť byla vhozena do ohně, vytahována z něj a opět vracena. Nakonec bylo obětováno její srdce.*

5.7. Písmo

Písmo bylo důležitou součástí života Aztéků a Mayů. Inkové klasický způsob záznamu slov nepoužívali, ale vytvořili si také své systémy.

Hodina by mohla probíhat tak, že si žáci vytvoří podle 1. úkolu na straně 10 v pracovním sešitě svoje vlastní písmo, kterým nejenom že napíší své jméno, ale vytvoří si legendu a písmem si napíší celý zápis do sešitu z hodiny.

Ve třídách, které jsou slabší, může vyučující pominout incké písmo tokapu a pallares, protože tato písma nejsou tolik podstatná. Důležité je, aby žáci pochopili podstatu jednotlivých systémů a jejich smysl pro civilizace.

5.8. Astronomie a matematika

Cílem této kapitoly je, aby si žáci uvědomili, že matematika a astronomie se rozvíjela i mimo Evropu a že není pravdou (jak tvrdí některé zdroje), že indiánské civilizace byly zaostalé.

Učitel/ka by si do hodiny mohl/a přinést různé druhy číselného záznamu (arabské, římské číslice) pro motivování žáků. Dále hodina může probíhat podle klasického scénáře (fáze motivační, expoziční – práce s učebnicí, opakovací, fixační – práce s úkoly v učebnici a pracovním sešitu).

5.9. Zemědělství

Indiánské civilizace jsou původci důležitých plodin pro současné lidstvo. Promluvte si s dětmi o tom, jak často jí brambory nebo rajčata, co by jedly, kdyby tyto plodiny nebyly. Upozorněte je především na to, že indiáni nepěstovali obilniny (vyjma kukuřice). Kukuřice byla hlavní plodinou jak pro Aztéky, tak pro Maye, ale i pro Inky, kteří pěstovali a využívali brambory.

Hodina by byla zajímavá, kdyby bylo možné s žáky vyjít na školní pozemek nebo do zahrady, kde by tato výuka proběhla.

V rámci hodiny je navržen v pracovním sešitu úkol týkající se drog. Je na vyučujícím, jestli tento úkol zařadí do výuky. Pokud se rozhodne pro zařazení, měl by žáky seznámit se škodlivostí drog a upozornit je, že jsou to látky vysoce návykové, toxické a pro lidský organismus nebezpečné.

5.10. Za indiánskými památkami

Všechny indiánské civilizace po sobě zanechaly velké množství památek, které dnes můžeme obdivovat.

Žáci by si během hodiny mimo jiné měli uvědomit, jaký je rozdíl mezi památkami naší minulosti a památkami indiánskými. Vhodné by bylo, kdyby se tato hodina dala vyučovat na hradu nebo zámku, který se nachází v blízkosti školy. Pokud toto možné není, měl/a by učitel/ka do hodiny přinést alespoň fotografie nejznámějších hradů a zámků Česka. K porovnávání můžou posloužit jak fotky z učebnice, tak i další fotografie z turistických průvodců nebo katalogů cestovních kanceláří.

5.11. Indiáni ve Střední a Jižní Americe dnes

Toto učivo není pro žáky náročné, a proto je možné, aby si text v učebnici nastudovali sami a udělali si z něj výpisky do sešitu. Na vyučujícím je konečná kontrola toho, co si žáci zapsali a zapamatovali. Pro oživení hodiny je vhodné přinést obrázky a články z časopisů, pojednávajících o situaci dnešních indiánů.

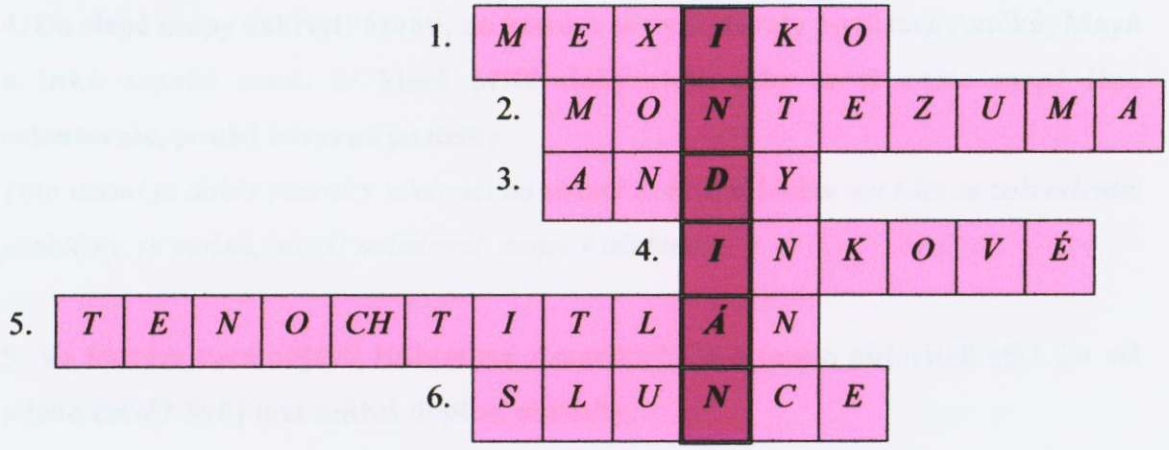
5.12. Opakování

Na závěr probíraného tématu je zařazena opakovací hodina. Slouží k celistvému zopakování všech informací, které se žáci během jedenácti hodin (jednotlivé kapitoly) naučili. Pro toto opakování je zvolená forma brainstormingu. V učebnici je k dispozici „bublinový diagram", do kterého žáci napíší všechno, co je k indiánským civilizacím napadne. Mohou samozřejmě přidat i svoje bubliny a diagram dále rozvíjet. Je pouze na žácích, jak se s tímto návrhem „poperou". Pokud chce učitel rozvíjet spolupráci a zdravou rivalitu mezi žáky, může zadat práci ve skupinách a vyhlásit soutěž o nejlepší vědecký tým z oblasti indiánů Střední a Jižní Ameriky. Skupiny pak mají za úkol všechny bubliny správně doplnit a navíc vyhledat i nové informace. Vhodným zakončením je překreslení „bublinového diagramu" na velký balící papír a společné opakování třídy spolu se zapisováním informací do jednotlivých bublin.

6. Podrobné rozpracování témat v pracovním sešitu (řešení úkolů)

6.1. Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky

1. Křížovka:

2. a) Pomocí encyklopedií zjisti, jestli se aztécká a mayská civilizace vyskytovala pouze na území státu Mexiko. Pokud ne, napiš jména dalších států, kde se říše rozkládaly.

Honduras, Guatemala, Belize – státy se mohou lišit podle druhu publikace, ze které budou žáci čerpat, protože záleží na autorech publikací, které současné státy považují pro výskyt civilizací za důležité a rozhodnou se je do svých knih uvést.

b) Pomocí encyklopedií zjisti, jestli se incká civilizace vyskytovala pouze na území státu Peru. Pokud ne, napiš jména dalších států, kde se říše rozkládaly.

Kolumbie, Bolívie, Chile – státy se mohou lišit podle druhu publikace, ze které budou žáci čerpat, protože záleží na autorech publikací, které současné státy považují pro výskyt civilizací za důležité a rozhodnou se je do svých knih uvést.

3. Pomocí atlasu najdi nejvyšší vrcholy států:

Mexiko – *Citlaltépetl (Orizaba)* (5610 m n. m.), Guatemala – *Tajumulco* (4220 m n. m.), Belize – *Victoria Peak* (1122 m n. m.), Peru – *Nevado de Huascarán* (6768 m n. m.), Honduras – *Las Minas* (2865 m n. m.), Kolumbie – *Pico de Cristóbal Colón* (5775 m n. m.), Bolívie – *Nevado. de Ancohuma* (6550 m n. m.), Chile – *Nevado Ojos del Salado* (6880 m n. m.)

Ve kterém pohoří všechny tyto vrcholy leží, která hora je nejvyšší? *Andy, Aconcagua (6959 m n. m.)*

Co ještě z mapy zjistíš o těchto horách? *Většina hor v Andách jsou sopky (činné i vyhaslé). Na mapách jsou proto označeny červeným trojúhelníkem.*

4. Do slepé mapy zakresli území, na kterém se vyskytovaly civilizace Aztéků, Mayů a Inků a také zemi, ze které přišli dobyvatelé. Aby se ti v této mapě lépe orientovalo, použij barevné pastelky.

Toto území je dobře patrné v učebnici na straně 2. Pokud budou mít žáci se zakreslením problémy, je možné, aby si nalistovali mapu v učebnici.

5. Ve kterém roce objevil Kolumbus Ameriku? Co o tomto objeviteli víš? Co víš o jeho cestě? Svůj text můžeš doplnit obrázky.

Rok objevení Ameriky – 1492. Kolumbus pocházel z italského Janova, na svou objevnou cestu plul pod Španělskou.

Další informace na http://cs.wikipedia.org/wiki/Kry%C5%A1tof_Kolumbus

6.2. Aztékové

1. S pomocí dějepisných učebnic a encyklopedií zjisti, který stát v Evropě byl na přelomu 15. a 16. století nejrozvinutější a nejmocnější. Seznam spolužáky s tím, co jsi našel.

Byly to země Španělsko a Portugalsko. Těžily především ze zámořských cest, prodeje koření a dalšího zboží z dovozu.

2. Vžij se do role aztéckého válečníka. Tvým posláním ve válkách bylo, abys své protivníky nezabíjel, ale aby se ti podařilo jich co nejvíce zajmout. Proč jsi to dělal? Se třídou sehrajte scénku aztéckého boje.

Aztécké božstvo vyžadovalo velké množství lidských obětí. Aby Aztékové nemuseli obětovat lidi vlastního kmene, vyvolávali záměrně války se sousedními kmeny. Tyto války byl koncipovány tak, že se protivníci navzájem nezabíjeli, ale zajímali, protože všichni bohové dané oblasti byli lační lidské krve.

3. V hodině ses dověděl/a, že Aztékové měli velké množství bohů. V učebnici ale zdaleka nejsou uvedeni všichni. Na internetu vyhledej a vypiš další důležitá božstva Aztéků:

Camaxtle	*Ipalnemohuani*	*Quilaztli*	*Tloxipeuhca*
Centeotl	*Itzpapalotl*	*Teapizmictiani*	*Tonantzin*
Coatlicue	*Itzaccoliuhqui*	*Tecciztecatl*	*Xilonen*
Coatlinahual	*Itztli*	*Temazcalteci*	*Xipetotec*
Coyolxauhqui	*Malinalxochitl*	*Temimilliteuhctli*	*Xiuhteotl*
Cuaxolotl	*Mayahuel*	*Teoyaomicqui*	*Xochipilli*
Cuitlatl	*Micitlanteuhctli*	*Tepeyollotl*	*Xochiquetzal*
Ehecatl	*Mixoatl*	*Tetzahuitl*	*Xolotl*
Huehueteotl	*Nanahuatzin*	*Tezcatlipoca*	*Yacahuitztli*
Huitzahuatl	*Olinteotl*	*Tlaloc*	*Yacateuhctli*
Huitzilopochtli	*Ometeotl*	*Tlaloque*	*Yappan*
Huixtocihuatl	*Ometeuhctli*	*Tlaltecayohua*	*Yohuateteuhtin*
Chalchiuhtlicue	*Omeyollotl*	*Tlaltecuin*	*Yohullahuana*
Chantico	*Piltzinteuhctli*	*Tlalteuhctli*	*Yoztlamiyahuitl*
Ichpochcalli	*Quetzalcoatl*	*Tlazolteotl*	

Jména bohů jsou převzata z http://www.trasa.ctrnactka.net/25lhry/10bozi.htm#30. *Na těchto stránkách je možné zjistit jednotlivé "funkce" každého z bohů.*

4. Nehodící se škrtni:

Civilizace Aztéků má svůj počátek ve ***~~12.~~ / 13. století***. Nacházela se na území dnešního státu ***~~Argentina~~ / Mexiko***. Posledním panovníkem byl ***~~Atahualpa~~ / Montezuma II.***, během jehož vlády připluli ke břehům Ameriky dobyvatelé aztécké říše v čele s ***~~F. Pizarrem~~ / H. Cortésem***. Aztékové uctívali velké množství bohů, nejznámější z nich jsou ***Quetzalcoátl / ~~Inti~~ / Huitzilipochtli***. V zemědělství se Aztékům podařilo vyšlechtit ***~~rýži~~ / ~~pšenici~~ / kukuřici / fazole***.

6.3. Mayové

1. V kapitole o Mayích v učebnici je uvedeno několik teorií o zániku této výjimečné civilizace. Každou teorii prodiskutuj s učitelem/kou a pokus se vysvětlit, proč mohla právě ta která skutečnost vést k zániku mayské říše.

Dlouhotrvající sucho – *slunce vysušilo půdu natolik, že nebylo dále možné na ní pěstovat plodiny.* **Rozšíření smrtelných nemocí** – *v oblasti dnešního Mexika mohlo dojít k rozšíření prudce nakažlivých nemocí, které postupně postihly všechny obyvatele a vymřely tak celé vesnice.* **Zemětřesení** – *oblast je seismicky nestabilní, silné*

zemětřesení mohlo zničit všechny stavby a mnoho lidí při něm mohlo přijít o život.Civilizace již nebyla schopná se znovu vzpamatovat. ***Hurikán*** *– do oblasti často zasahují tropické bouře.* **Válka mezi jednotlivými městskými státy** *– jednotlivé kmeny se mohly navzájem vybít, protože božstva byla nenasytná lidské krve a jednotlivé civilizace nechtěli obětovat lidi vlastního kmene.* **Zásah mimozemšťanů** *– někteří badatelé spekulují o zásahu mimozemských civilizací.*

2. Postupně odpovídej na otázky a jednotlivé odpovědi vždy vyhledej v osmisměrce. Po vyškrtání všech slov ti zůstane *30 písmen*. Každé 5. písmeno pole tvoří tajenku.

V osmisměrce najdeš tato slova:

1. Jméno oceánu na západ od amerického kontinentu. *Tichý*
2. Jméno nejdelší řeky světa. *Amazonka*
3. Hlavní město státu Peru. *Lima*
4. Název největšího státu Střední Ameriky. *Mexiko*
5. Název poloostrova, na kterém se vyskytovala mayská civilizace. *Yucatán*
6. Hlavní město aztécké říše. *Tenochtitlán*
7. Nejvýznamnější předkolumbovský národ Jižní Ameriky. *Inkové*
8. Jméno objevitele aztécké říše. *Cortés*
9. Jméno objevitele incké říše.*Pizarro*
10. Pojmenování vládců městských států v mayské společnosti. *První muž*

A	M	A	Z	O	N	K	A	P	N	S
T	E	N	O	CH	T	I	T	L	Á	N
Z	E	Á	R	M	A	N	E	I	K	T
A	X	T	R	E	L	K	D	M	CH	Č
Y	I	A	A	Y	I	O	H	A	L	Ý
O	K	C	Z	S	CH	V	U	P	V	O
R	O	U	I	E	S	É	T	R	O	C
U	É	Y	P	R	V	N	Í	M	U	Ž

6.4. Inkové

1. Velmi často využívaným zvířetem v incké společnosti byla lama. Dokázal/a bys ji namalovat?

Nechte žáky volnou technikou namalovat lamu. Jako předlohu mohou využít obr. 13 na straně 9.

2. Do mapy v tomto pracovním sešitu na straně 2. (úkoly 4) zakresli města: Tenochtitlán (Mexico City), Chichen Itzá, Cuzco, Machu Picchu.

Tento úkol má žákům posloužit nejen k tomu, aby si zafixovali, kde se daná města nacházejí, ale také k tomu, aby si opět zopakovali, ve kterých oblastech se nacházely jednotlivé civilizace.

3. Troufneš si vyluštit přesmyčky? Jsou do nich zašifrovaná slova, která už znáš z předchozích hodin.

KAZÉTÉVO = *AZTÉKOVÉ*
OVÉAYM = *MAYOVÉ*
ZOCUC = *CUZCO*
STORÉC = *CORTÉS*
KNÉVOI = *INKOVÉ*
LACOZQTEUTAL = *QUETZALCOATL*

6.5. Předchůdci Aztéků, Mayů a Inků

1. Přečtete si s třídou úryvek z knihy Václava Šolce Tiwanaku – klenot And (Šolc, 1986) – nejlépe kapitolu nazvanou „Co bylo na konci" od strany 15 po stranu 27 a napiš vlastními slovy, co zajímavého ses dověděl/a.

Tato kapitola byla vybrána záměrně, protože se v ní žáci dočtou informace jak o říši Inků, tak i o civilizacích, které Inkům předcházely. Vyučující by měl mimo jiné poukázat na zmínku o významném českém antropologovi Aleši Hrdličkovi.

2. Stejnými barvami vymaluj bubliny, které spolu souvisejí:

Souvisí spolu: *Aztékové – Tenochtitlán – Cortés – Mexiko*; *Mayové – Astronomie a matematika – Mexiko*; *Inkové – inka – Pizarro – Peru.*

3. V učebnici je otištěn obrázek záhadné olmécké hlavy. Jsou na ní patrné negroidní rysy, tzn. tvar obličeje vůbec neodpovídá tvaru obličeje indiánů. Na internetu nebo v učebnicích antropologie zjisti, jak se od sebe liší hlavní lidské rasy:

Europoidní rasa – *tato rasa se vyznačuje mírně vlnitými až kadeřavými vlasy, které mají tmavou až světlou barvu. Dalším výrazným prvkem je úzký až široký obličej se středně širokým až úzkým nosem, jež velmi často vystupuje dopředu Tato rasa má poměrně úzké rty a dobře je u ní vyvinuto tělesné ochlupení a vousy. Barva pleti je světlá.*

Negroidní rasa – *má kadeřavé až vlnité vlasy tmavé barvy, vysoké čelo, široký obličej, velmi široký a nepříliš vystupující nos. Rty jsou u této rasy většinou velké a oční štěrbiny široce otevřené. Pokožka je tmavá se slabým tmavým ochlupením.*

Mongoloidní rasa – *zcela rovné nebo vlnité vlas tmavé barvy se vyskytují u mongoloidní rasy. Příslušníci této rasy mají ploché čelo, velmi široký obličej s vysedlými lícními kostmi, středně široký až široký nos (s kořenem zpravidla oploštělým s výjimkou některých indiánů a menších asijských skupin, pro které je typický nos orlí). Dále je u této typický výskyt úzké oční štěrbiny (někdy dokonce až zešikmené), U oka je typické i to, že horní víčko tvoří kožní záhyb překrývající vnitřní koutek. Tato rasa má řídké tělní ochlupení.*

4. Pokus se vymyslet svou vlastní teorii, jak mohli obyvatelé Střední Ameriky vytesat sochu, která by měla spíše patřit do oblasti černošské Afriky.

V tomto úkolu je důležité, aby žáci sami přemýšleli nad tím, jak je možné, že se ve Střední Americe nacházejí sochy s negroidními rysy, když se v době jejich vzniku černošské obyvatelstvo na americkém kontinentu nevyskytovalo.

6.6. Bohové

1. Indiánské národy uctívaly mnoho božstev. Už víš, že u Aztéků byl Quetzalcoatl bůh větru a vědění, Huitzilipochtli bůh války a slunce, a Tlalok, bůh deště. Vrať se v historii o několik staletí zpátky a napiš jména řeckých a římských bohů.

	Římský bůh	Řecký bůh
Nejvyšší bůh	*Jupiter*	*Zeus*
Nejvyšší bohyně	*Juno*	*Héra*
Bohyně moudrosti	*Minerva*	*Athéna*
Bůh války	*Mars*	*Áres*
Bohyně domova	*Vesta*	*Hestia*
Bůh ohně	*Vulcan*	*Hephaistos*
Bůh lásky	*Cupid*	*Eros*
Bůh moře	*Neptun*	*Poseidon*

2. Nakresli, jak si představuješ boha Quetzalcoatla, tedy Opeřeného hada.

Jedná se o relaxační úkol, během něhož si žáci odpočinou před plněním úkolu následujícího.

3. Nejvyšším bohem incké říše bylo slunce ztělesněné inkou. V zeměpisných učebnicích, encyklopediích nebo na internetu zjisti následující údaje:

Vzdálenost Slunce od Země – *asi 150 miliónů km.* Průměr Slunce – *1 392 000 km (109x větší než průměr Země).* Teplota Slunce – *ve středu 15 miliónů °C, na povrchu 6 000°C.* Doba letu slunečních paprsků k zemskému povrchu – *cca 8 minut.* Stáří Slunce – *4,5 miliardy let.*

6.7. Písmo

1. Vymysli vlastní hieroglyfické písmo a napiš jím své jméno.

Které dítě netouží po tom, aby se mohlo se svými kamarády domlouvat pomocí neznámého písma, které si sami vymysleli. V rámci tohoto úkolu si mohou splnit svoje sny.

2. Zjisti, které jazyky jsou úřední v Mexiku, Hondurasu, Guatemale, Belize, Peru, Kolumbii, Bolívii, Argentině a Chile.

Mexiko – *španělština + indiánské jazyky,* Honduras – *španělština + indiánské jazyky,* Guatemala – *španělština + indiánské jazyky (celkem 23),* Belize – *angličtina, španělština + indiánské jazyky,* Peru – *španělština, kečuánština, aymarština,* Kolumbie – *španělština ,* Bolívie – *španělština, kečuánština, aymarština,* Chile – *španělština.*

3. Ověř si svoje znalosti z indiánského písemnictví. Spoj správný druh písma se správnou civilizací. Pro větší přehlednost si můžeš písmo a civilizaci vybarvit stejnou barvou.

Inkové – quipu, tokapu a pallares, Aztékové – piktogramy, Myové – obrázkové písmo a hieroglyfy.

6.8. Astronomie a matematika

1. Dokážeš schématicky nakreslit souhvězdí, která znáš? Pokus se o to! Pokud si nejsi jistý, inspiraci hledej v knihách o astronomii nebo v atlase.

Zakreslení souhvězdí není složité. Žáci si během tohoto úkolu mohou odpočinout, relaxovat. V zadání úkolu je žákům nabídnuta možnost práce s astronomickými knihami nebo atlasy, protože většinou znají jen souhvězdí Velký a Malý vůz. Takže se v rámci tohoto úkolu naučí nová souhvězdí, která doposud neznali.

2. Označ, na kterém obrázku jde o zatmění Slunce a na kterém o zatmění Měsíce.

a) zatmění měsíce, b) zatmění slunce

Pozn. Obrázky v pracovním sešitu jsou schématické, skutečnosti neodpovídá vzdálenost ani velikost jednotlivých planet (ve skutečnosti platí, že vzdálenost Země-Slunce je 375x větší než vzdálenost Země-Měsíc, velikost Slunce je 109x větší než Země a Měsíc je 4x menší než Země).

3. K jakým účelům dnes využíváme matematiku? Zkus vymyslet co nejvíce věcí.

Žáci si neuvědomují, kde všude se mohou setkat s matematikou a čísly. Proto je navržen tento úkol, který je donutí nad použitím čísel přemýšlet. Nejdříve se žáci sami pokusí vymyslet co nejvíce možností využití a poté se na tabuli sepíší všechny nápady celé třídy.

4. Který z následujících příkladů má špatné řešení?

9 + 9 = 18 ..... správně

16 – 10 = 6 ..... správně

11 x 0 = 11 .....špatně

6.9. Zemědělství

1. Křížovka:

1.	M	A	T	E	M	A	T	I	**K**	A
2.	Q	U	I	P	**U**					
3.	O	L	M	É	**K**	O	V	É		
4.	K	**U**	K	U	L	C	Á	N		
5.	S	T	**Ř**	E	D	N	Í			
6.	P	**I**	K	T	O	G	R	A	M	Y
7.	S	L	U	N	**C**	E				
8.	H	I	**E**	R	O	G	L	Y	F	Y

2. Vymodeluj z plastelíny plodinu, kterou jsi vyluštil v křížovce. Napiš vše, co o této plodině víš.

Úkol má za cíl žáky během výuky aktivovat a odreagovat je po výkladu. Během modelování si procvičí své motorické schopnosti a dovednosti.

3. V textu ses dozvěděl/a, jak Aztékové připravovali čokoládu. Napiš pro spolužáky svůj vlastní recept.

Každý žák má možnost vytvořit si svůj vlastní recept na čokoládu, která by mu chutnala a poté se žáci seznámí se svými recepty navzájem.

4. Drogy nejsou záležitostí pouze dnešní doby. Už Inkové žvýkali listy keře koky, aby se udrželi po delší dobu svěží a neměli hlad. Tato rostlina ale byla určena jen úzkému okruhu nejvýše postavených osob v říši. Dnes se lístků koky využívá k výrobě jedné nebezpečné drogy. Dokážeš z názvu keře odvodit, o kterou drogu jde? *Kokain*

6.10. Za indiánskými památkami

1. Víš, o kterou památku se jedná? Ve kterém městě se nachází? Která civilizace ji postavila?

1. *Machu Picchu – Inkové*
2. *Observatoř – Chichen Itzá – Mayové*
3. *Kukulcánova pyramida – Chichen Itzá – Mayové*
4. *Palanque – Mayové*

2. Protože už dobře znáš města předkolumbovské Ameriky, určitě bez problémů dokážeš přiřadit název města ke správnému národu.

Mayské město – Copán a Chichen Itzá, aztécké město – Tenochtitlán, incké město – Cuzco a Quito.

3. Jaké památky předkolumbovských indiánských civilizací tě nejvíce zaujaly? Kam by ses chtěl podívat a proč?

V úkolu mají žáci možnost zopakovat si nejznámější památky předkolumbovských civilizací a svobodně vyjádřit názor, kam by se nejradši podívali. Tento názor si však musí obhájit odpovědí na otázku „proč".

4. Dokážeš složit tyto puzzle? O které město jde? *Machu Picchu*

Návod: Puzzle se dají poskládat tím způsobem, že si žáci stránku podlepí čtvrtkou, jednotlivé dílky vystřihnou za pomocí nůžek a posléze k sobě tyto dílky přikládají.

5. Pokus se podle fotografie v učebnici dokreslit Kukulcánovu pyramidu v Chichen Itzá.

Tento úkol je možné plnit jak v rámci hodiny zeměpisu, tak v rámci hodiny výtvarné výchovy. Opět se jedná o oddychovou aktivitu.

6.11. Indiáni ve Střední a Jižní Americe dnes

1. Vžij se na chvíli do situace malého indiánského chlapce nebo dívky. Jak trávíš svůj den?

Současné indiánské děti tráví svoje dětství naprosto rozdílným způsobem než děti žijící v Česku. Tento úkol byl zařazen právě proto, aby si české děti měly možnost tento rozdíl uvědomit a zamyslet se nad ním.

2. Seřaď tato milionová města Střední a Jižní Ameriky podle počtu obyvatel:

1. Sãu Paulo (Brazílie)
2. Mexico City (Mexiko)
3. Lima (Peru)
4. Santiago (Chile)
5. Buenos Aires (Argentina)
6. Belo Horizonte (Brazílie)
7. Fortaleza (Brazílie)
8. Cali (Kolumbie)
9. Brasília (Brazílie)
10. Gaudalajara (Mexiko)

3. Navrhni několik způsobů, jak pomoci současným indiánům k lepšímu životu.

V prvním úkolu této kapitoly žáci přemýšleli nad tím, jak indiánské děti tráví svůj den a v tomto úkolu mohou zapřemýšlet nad tím, jaká pomoc by byla účinná pro indiány ve Střední a Jižní Americe, aby se zlepšila kvalita jejich života.

6.12. Opakování

1. Rozhodni, jestli jsou věty pravdivé. Na připravený řádek napiš písmeno, které je u tvé odpovědi. Pokud všechny věty správně ohodnotíš, vyluštíš tajenku.

Hlavním městem aztécké říše bylo Chichen Itzá.	~~ANO (N)~~ x NE (M) [1]	M
Nejvyšším bohem mayské společnosti byl Kukulcán.	ANO (A) x ~~NE (I)~~	A
Indiánské kmeny Střední Ameriky vyšlechtily kukuřici.	ANO (CH) x ~~NE (C)~~	CH
Lama je zvíře velmi hojně chované a využívaní Aztéky.	~~ANO (S)~~ x NE (U) [2]	U
Inka měl neomezenou moc.	ANO (P) x ~~NE (E)~~	P
Aztékové jsou předchůdci Toltéků.	~~ANO (O)~~ x NE (I) [3]	I
Incká říše se rozprostírala na území And.	ANO (C) x ~~NE (T)~~	C
Mayové jako první používali ve svých výpočtech nulu.	ANO (CH) x ~~NE (D)~~	CH
Dobyvatel incké říše se stal H. Cortés.	~~ANO (S)~~ x NE (U) [4]	U

[1] Hlavním městem aztécké říše byl *Tenochtitlán.*
[2] Lama je zvíře velmi hojně chované a využívané *Inky.*
[3] *Toltékové* jsou předchůdci *Aztéků.*
[4] Dobyvatelem incké říše se stal *F. Pizarro.*

2. Vylušti křížovku:

1.	A	S	T	R	O	N	O	M	I	I
2.	T	E	X	C	O	C	O			
3.	P	Y	R	A	M	I	D	Y		
4.	R	A	J	Č	A	T	A			
5.	K	A	L	E	N	D	Á	Ř		

1. Mayové se velmi intenzivně zajímali o matematiku a *astronomii.*
2. Aztékové postupně vysušili jezero, které se nazývá *Texcoco*, a založili na jeho místě svoje hlavní město Tenochtitlán.
3. Místem pro uctívání bohů se u Aztéků a Mayů staly *pyramidy*, které měly na svém vrcholu umístěny svatyně.
4. Aztékové vyšlechtili kulaté červené bobulovité plody, které si určitě i ty velmi rád dáš ke svačině. Jde o *rajčata.*
5. Mayové, Aztékové i Inkové používali velmi přesný *kalendář*, který sestával z 365 dní a rok dělil na měsíce a týdny.

3. Doplň:

Na území dnešního státu Mexiko žily dva národy – ***Aztékové*** a ***Mayové***. Mayské území nebylo celistvé, ale říše byla tvořena jednotlivými ***městskými státy***. Mayové se výborně vyznali v ***astronomii*** a ***matematice***. Jejich nejvyšším bohem byl Opeřený had zvaný ***Kukulcán***. Psali pomocí ***hieroglyfů*** nebo ***obrázkového*** písma. Mezi jejich nejvýznamnější města patří ***Chichen Itzá***, ***Palanque***, ***Copán*** a ***Uxmal***.

Aztékové stejně jako Mayové uctívali jako nejvyššího boha Opeřeného hada. Ten se v jejich říši nazýval ***Quetzalcoatl***. Posledním vládcem aztécké říše byl ***Montezuma II***. Za jeho vlády připlul na americký kontinent dobyvatel ***Hernando Cortés***, který slavnou říši Aztéků zničil. Aztékům je připisováno vyšlechtění rostlin jako ***kukuřice***, ***fazole***, ***papriky*** nebo ***rajčata***.

V Jižní Americe, hlavně na území dnešního státu Peru, žil národ ***Inků***. V jejich čele stál mocný panovník ***inka***. Ten byl považován za potomka boha ***Slunce***. Svou říši spravoval z hlavního města ***Cuzca***. V roce 1533 tuto říši dobyl ***Francisco Pizarro***. Inkové používali uzlové písmo ***quipu***. V zemědělství byli první, komu se podařilo vyšlechtit ***brambory***, jež byly do Evropy přivezeny v roce 1570. Dnes nejznámějším a nejnavštěvovanějším městem je ***Machu Picchu***.

7. <u>Návrh dalšího způsobu výuky - projekt</u>

Projekty mají sloužit především k mobilizaci žáků, k tomu, aby ve škole jen pasivně nepřijímali informace, ale aby sami aktivně pracovali. Během projektu se zásadně mění role učitele/ky v něm. Vyučující přestává být jediným zdrojem informací ve vyučování, stává se konzultantem, který žákům pomáhá, podporuje je a usměrňuje v jejich práci. Aby toho docílil, měl by se tzv. stáhnout do pozadí. Musí nechat na dětech, ať si samy rozdělí práci, určí její postup atd. Vztah žák – učitel/ka by měl mít v projektové výuce charakter partnerství.

Smyslem tohoto projektu je, aby si žáci hravou formou a nenásilným způsobem upevnili svoje znalosti z předešlých hodin, ve kterých se věnovali předkolumbovským indiánským civilizacím Střední a Jižní Ameriky. Předpokládá se, že žáci už mají základní znalosti, na kterých se v projektu staví. Projekt dále nabízí ukázku mezipředmětových vazeb, které jsou často ve výuce opomíjeny, přitom dle odborných didaktických materiálů jsou velice důležité. Na učitele tento projekt klade velké nároky, především co se týká zajištění dostatečného množství knih, časopisů, přístupu

k počítačům s připojením na internet, několika kusů velkého balícího papíru, sádry, kartonů, písku a dalších pomůcek.

Žáci jsou během projektu rozděleni do 5 skupin po 5 – 6 dětech, předpokládaný počet je tudíž 25 – 30 žáků ve třídě. V rámci projektu budou plnit především skupinové úkoly, ale navrženy jsou i úkoly samostatné či úkoly společné pro celou třídu. Žáci se pomocí nich mají učit pracovat nejenom samostatně nebo v malé skupině, ale i ve skupině několika desítek lidí. Všechny úkoly jsou bodově ohodnoceny. Většinou se jedná o 1 – 5 bodů. Ty mohou skupiny získat podle svého výkonu. Body budou udělovány vždy po skončení úkolu, případně až učitel/ka opraví texty, a budou zapsány do speciálně vyrobené tabulky na velkém balícím papíru. Tento balící papír – tabulka – bude po celou dobu projektu připevněn ve třídě na místě přístupném všem. Při výrobě této pomůcky se budou práce účastnit všichni žáci. Na konci projektu (tzn. 4. den) budou všechny body sečteny a vyhraje skupina s největším počtem získaných bodů.

Úkoly, které jsou zadány žákům jako samostatná práce, jsou také hodnoceny samostatně. Každý žák podle svého výkonu obdrží určitý počet bodů. Tyto body se žákům ve skupině sečtou, přidělí celé skupině a vepíší do tabulky. Skupina tedy za samostatné úkoly může získat až 25 bodů. Oprava samostatných úkolů žáků je pro učitele/ku časově náročná, proto je za tyto úkoly vždy řazen úkol ve skupinkách, na kterém žáci pracují samostatně jen s minimálním dozorem vyučujícího. Učitel/ka by tento čas měl/a využít k opravě a v co nejkratší době po opravě žáky seznámit s výsledky, tzn. bodovým ohodnocením skupiny a se správnými odpověďmi.

Co se týká rozdělení žáků do skupin, proběhne na začátku projektu pomocí hry. Na čelo každého žáka učitel/ka přilepí lístečky se *žlutou*, *modrou*, *červenou*, *zelenou* a *hnědou* barvou. Vždy pěti až šesti dětem stejnou barvu. Děti mají oči zavázané šátkem, takže zatím navzájem nevidí svá barevná označení. Na povel učitele/ky si šátky opatrně sundají tak, aby lístečky neshodily a **bez mluvení** vytvoří skupiny o stejné barvě. Na učiteli/ce v tento moment leží velká zodpovědnost za celý projekt, protože je jen na něm/ní rozdělení žáků do skupin. Tyto skupiny spolu totiž budou několik dní spolupracovat a na této spolupráci bude záležet úspěch či neúspěch skupiny. Učitel by proto měl dát pozor, aby se do stejné skupiny nedostaly děti, které se nemají rády, jsou rozhádané, aby skupiny byly vyvážené co se týká pohlaví a aby skupinka zahrnovala jak žáky zdatnější, tak i slabší. Učitel/ka by proto měl/a obsazení jednotlivých skupin dobře uvážit.

Projekt je založen na soutěživosti dětí, proto by jeho zakončení mělo zahrnovat nejenom shrnutí celého projektu, ale i ohodnocení nejlepší skupiny. Může se jednat jak o slovní pochvalu před celou třídou, tak i o pochvalu ve formě zápisu do žákovské knížky či o rozdělení sladkostí. Na odměnu by měly být žáci upozorněni při zahájení projektu první den ráno, aby je dostatečně motivovala pro lepší práci. Jako odměna za dobrou práci může být žákům slíben výlet do pražského Náprstkova muzea (Betlémské náměstí 1, Praha 1), kde je umístěna stálá expozice pojmenovaná „Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky". Otevírací doba muzea je úterý až neděle od 10:00 do 18:00. Cena vstupenek: základní 80 Kč, snížené vstupné 40 Kč, rodinné vstupné 120 Kč, školní skupiny 30 Kč/osoba a každý první pátek v měsíci je vstup zdarma. Pátý den v projetu sice zahrnutý není, ale je ho možné využít právě k návštěvě muzea.

1. DEN

1. aktivita – ÚVOD

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- 25 – 30 lístečků s 5 různými barvami – nejlépe cenovky používané v obchodech s namalovanými barevnými kolečky nebo samolepící štítky, které jsou k dostání v papírnictví
- velký kus balícího papíru
- tlustý černý fix na vytvoření bodovací tabulky
- čtvrtky
- několik šátků pro případ, že by si žáci zapomněli přinést svoje

Pomůcky, které si přinesou žáci:

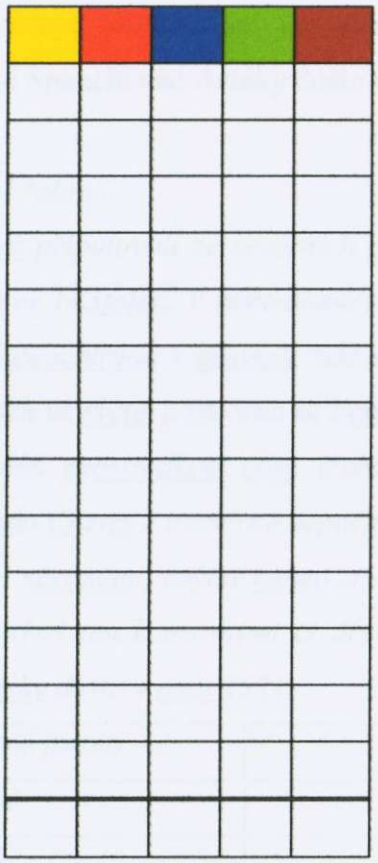
- šátek
- nůžky na rozstříhání čtvrtky
- vodové barvy nebo tempery
- spínací špendlík

Časová dotace: 25 minut
Forma práce: samostatná, skupinová, hromadná (celá třída)

Na úvod projektu by měl učitel/ka žáky motivovat. Měl/a by se při tom zaměřit na to, že si žáci během projektu ověří svoje znalosti a že nejlepší skupina získá odměnu. Následovat by mělo seznámení s průběhem projektu, bylo by vhodné, aby učitel/ka „vypíchnul/a" některé zajímavé úkoly, o kterých si myslí, že by žáky mohly nejvíce bavit.

Po tomto uvedení by mělo dojít k rozdělení žáků do skupin podle již výše popsaného postupu. Žáci by měli být upozorněni na to, že skupiny platí na dobu projektu a že jsou **neměnné**.

Po tomto rozdělení by se již mělo přistoupit k vytvoření bodovací tabulky. Učitel dá třídě k dispozici velký kus balícího papíru a žáci společnými silami tento papír rozdělí pomocí tlustého černého fixu na 5 sloupců a 15 řádků. Tabulka by měla vypadat asi takto:

Do jednotlivých polí pod barevným označením se budou zapisovat body z úkolů. Poslední řádek bude využitý až na úplném konci projektu. Do tohoto řádku budou sečteny všechny body dané barvy a pomocí něj se určí vítěz.

Posledním požadavkem učitele/ky v tomto bloku je vytvoření kartiček s barvou „týmu", do kterého žáci patří. Práce je samostatná. Kartička může mít jakýkoliv rozměr i tvar, je jen na fantazii a zručnosti žáků, jestli si vytvoří čtvereček, obdélníček nebo hvězdičku, atd. Podmínkou je pouze barva odpovídající skupině, do které byl žák přiřazen. Po dokončení si kartičku připnou spínacím špendlíkem na viditelné místo na oblečení a budou ji nosit po celé 4 dny, po které bude projekt trvat.

2. aktivita – PODSTATNÁ JMÉNA

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- dostatečné množství kopií textu pro doplňování (pro každého žáka jednu), viz text dále

Pomůcky, které si přinesou žáci:

- psací potřeby

Časová dotace: 30 minut
Forma práce: samostatná
Hodnocení aktivity: Každý žák bude ohodnocen samostatně a body budou sečteny za jednotlivé skupiny. Bodování je následující: 0 – 1 chyba = 5 bodů, 2 chyby = 4 body, 3 chyby = 3 body, 4 chyby = 2 body, 5 chyb = 1 bod, 6 a více chyb = 0 bodů.

Vyhledej v textu **podstatná jména** a u prvních pěti urči jejich *pád*, *číslo*, *rod* a *vzor*.

Aztékové připutovali ze severních oblastí do hustě osídlené náhorní plošiny dnešního Mexika ve 14. století. V nehostinné jezerní a močálovité krajině založili okolo roku 1370 město Tenochtitlán v místech, kde se dnes rozkládá Mexiko. Toto město bylo

jedním z největších ve světě, podobalo se Benátkám – početné odvodňovací kanály činily hlavním dopravním prostředkem člun. Počal mohutný vzestup Aztéků. Aztéckou říši dobyl Hernando Cortés s poměrně nepočetným oddílem vojska. Španělé se svými ocelovými a palnými zbraněmi, svými koňmi a velkými psy měli převahu ve výzbroji nad indiány, ozbrojenými jen kamennými či dřevěnými zbraněmi. Ke konečnému vítězství Španělů nad Aztéky došlo v roce 1521.

Správné řešení:

Aztékové připutovali ze severních oblastí do hustě osídlené náhorní plošiny dnešního Mexika ve 14.století. V nehostinné jezerní a močálovité krajině založili okolo roku 1370 město Tenochtitlán v místech, kde se dnes rozkládá Mexiko. Toto město bylo jedním z největších ve světě, podobalo se Benátkám – početné odvodňovací kanály činily hlavním dopravním prostředkem člun. Počalo mohutný vzestup Aztéků. Aztéckou říši dobyl Hernando Cortés s poměrně nepočetným oddílem vojska. Španělé se svými ocelovými a palnými zbraněmi, svými koňmi a velkými psy měli převahu ve výzbroji nad indiány, ozbrojenými jen kamennými či dřevěnými zbraněmi. Ke konečnému vítězství Španělů nad Aztéky došlo v roce 1521.

Podstatné jméno	*pád*	*číslo*	*rod*	*vzor*
Aztékové	*1.*	*množné*	*mužský*	*pán*
oblastí	*2.*	*množné*	*ženský*	*kost*
plošiny	*2.*	*jednotné*	*ženský*	*žena*
Mexika	*2.*	*jednotné*	*střední*	*město*
století	*6.*	*pomnožné*	*střední*	*stavení*

3. aktivita – DOPLŇ DO VĚTY I/Y a Í/Ý

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- dostatečné množství kopií textu pro doplňování (pro každého žáka jednu), viz text dále, který byl převzat z http://tralala.blog.cz/0601/inkove

Pomůcky, které si přinesou žáci:

- psací potřeby

Časová dotace: 15 minut
Forma práce: samostatná
Hodnocení aktivity: viz 2. aktivita

Doplň i/y, í/ý do textu:

Základem obživ_ Inků b_lo zemědělstv_, i když dost pr_m_t_vn_. Každé příhodné m_sto b_lo obděláváno. Kvůl_ hornaté zem_ stavěl_ Inkové svá pol_čka na svaz_ch, terasov_tě nad sebou. Celá desetiletí stavěl_ kamenné zdi a v koších nos_l_ úrodnou půdu a kladl_ ji za kamenné hráze, aby ji dešťová voda neodplav_la. Půdu obdělával_ ručně, bez tažných zv_řat a pluhů. Veškerá půda v říši patřila panovníkov_. Ten ji rozděloval jednotl_v_m obcím a obce pak l_dem, ab_ na ní pracoval_.

Správné řešení:

Základem obživy Inků bylo zemědělství, i když dost primitivní. Každé příhodné místo bylo obděláváno. Kvůli hornaté zemi stavěli Inkové svá políčka na svazích, terasovitě nad sebou. Celá desetiletí stavěli kamenné zdi a v koších nosili úrodnou půdu a kladli ji za kamenné hráze, aby ji dešťová voda neodplavila. Půdu obdělávali ručně, bez tažných zvířat a pluhů. Veškerá půda v říši patřila panovníkovi. Ten ji rozděloval jednotlivým obcím a obce pak lidem, aby na ní pracovali.

4. aktivita – ORGANIZACE PRACOVNÍCH MÍST

Žáci společným úsilím rozdělí lavice ve třídě do šesti stanovišť tak, aby 5 z nich mohlo využívat 5 skupin na práci, při níž se nebudou navzájem rušit, a aby jedna lavice, případně několik lavic, sloužilo jako místo pro ukládání materiálu využívaného při aktivitách, které budou žáci plnit několik následujících dní.

5. aktivita – REFERÁT

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- knihy (Ba a kol., 1993; Bernandová, 1994; Hagen, 1963; Heyerdahl, 1983; Katz, 1989; Morley, 1977; Stingl, 2003; Thompson, 1971; Vaillant, 1974; Woodová, 1994; Zelený, 1994 a další, viz seznam literatury na konci této metodické příručky)
- 5 počítačů s připojením na internet
- tiskárna
- třídní nástěnka

Pomůcky, které si přinesou žáci:

- psací potřeby

Časová dotace: 120 – 150 minut

Forma práce: skupinová

Hodnocení aktivity: Při hodnocení se vyučující zaměří na obsah jednotlivých referátů a způsob, jakým byl referát odprezentován. Nejlepší skupina obdrží 5 bodů, skupina,

která se umístila na 2. místě body 4, skupina na 3. místě 3 body, skupina na 4. místě 2 body a poslední skupina bod 1.

Žáci mají za úkol ve skupinách vymyslet referát na téma *Předkolumbovské indiánské civilizace ve Střední a Jižní Americe*. Pro práci si mohou zvolit jak jednotlivé civilizace (tedy buď civilizaci Aztéků, Mayů nebo Inků), tak všechny civilizace společně. Podmínkou je, že referát musí obsahovat informace o *předchůdcích* jednotlivých národů, *místě* a *časovém* období jejich výskytu, *bozích*, *architektuře*, *zemědělství*, *životě* a *dobyvatelích*. Další informace, které skupina do referátu zařadí musí být nejenom poučné, ale pro ostatní žáky zajímavé, protože podle nich se bude referát hodnotit.

Vyhledávání informací bude probíhat jak v jednotlivých knihách a časopisech, tak i na internetu, ale žáci musí být upozorněni, že ne všechny internetové stránky jsou korektní a informace si musí ověřovat v knihách, které mají k dispozici, případně se mohou zeptat vyučujícího, aby jim poradil. Žáci musí dostat výstrahu, že stahování stránek s již hotovými referáty je nepřípustné, že by se jednalo o podvod.

Úkolem žáků je sepsat všechny informace pomocí programu Word na minimálně jednu a maximálně tři strany rozměru A4. Tento text doplnit maximálně dvěma obrázky a vytisknout. Skupina si zvolí mluvčího, který práci odprezentuje. Délka prezentace by neměla přesáhnout 8 minut.

Nejlepší práce bude vystavena na nástěnce, aby si ji mohli všichni prohlédnout.

6. aktivita – ČASOVÁ OSA

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- balící papír
- lepidlo nebo izolepa
- metr
- fix
- nůžky
- 5 obálek
- 5x vytištěná slova, která se vejdou do obálek
- 1x vytištěná slova většího rozměru
- učebnice dějepisu

Časová dotace: 35 minut
Forma práce: skupinová, hromadná (celá třída)
Hodnocení aktivity: Skupina, která jednotlivé dějinné události seřadila dobře, dostane 3 body, skupina, která bude mít v pořadí nějakou chybu, nedostane žádný bod

Pro lepší představu žáků o událostech v období o kterém se učí, ale i před ním a po něm, si společně vytvoří časovou osu, která jim umožní lepší představu. Každá skupina obdrží obálku, ve které budou proužky nastříhaného papíru a na nich tato slova:

Dobytí území Aztéků
Dobytí území Inků
Založení egyptské nové říše
Narození dobyvatele Cortése
Narození dobyvatele Pizarra
Nástup Karla IV. na český trůn
Objevení Ameriky
Počátek aztécké civilizace
Počátek incké civilizace
Počátek mayské civilizace
Počátek olmécké civilizace
Příchod Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu
Současnost (rok 2006)

Do skupin dostanou žáci obálky, na povel učitele mohou vysypat obsah a seřadit jednotlivé události tak, jak se podle jejich mínění odehrály za sebou. Mohou se podívat do učebnice dějepisu, kterou mají k dispozici. Na seřazení má skupina 10 – 15 minut. Poté učitel zkontroluje jednotlivé skupiny a přidělí body.

Všichni společně nakonec nastříhají balící papír na dlouhé pruhy, které se přilepí po stěnách třídy. Přesně se na nich odměří vzdálenosti a napíše letopočet, který souvisí s danými událostmi. Pod tyto letopočty se nalepí jednotlivé události. Časová osa může ve třídě zůstat až do konce školního roku a v hodinách dějepisu může být obohacována o další letopočty.

Správné řešení:

1. Založení egyptské nové říše – 16. století př. n. l
2. Počátek olmécké civilizace – 12. století př. n. l.
3. Počátek mayské civilizace – 3. – 9. století n. l.
4. Příchod Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu – 863 n. l.
5. Počátek aztécké civilizace – 1345 - Aztékové zakládají Tenochtitlán

6. Nástup Karla IV. na český trůn – 26.8. 1346
7. Počátek incké civilizace – 1438
8. Narození dobyvatele Pizarra – 1478
9. Narození dobyvatele Cortése – 1485
10. Objevení Ameriky – 1492
11. Dobytí území Aztéků – 1521
12. Dobytí území Inků – 1533
13. Současnost (rok 2006) – 2006

7. aktivita – DRAMATIZACE (1. část)

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- knihy (viz 5. aktivita – referát) + Prescott, 1956, Prescott, 1980 a Černý, 2004

Časová dotace: 45 minut
Forma práce: skupinová

Učitel/ka vysvětlí žákům, že jejich zítřejší úkol bude spočívat v tom, aby ve skupině sehráli scénku. Na výběr mají z těchto témat: *Dobývání incké* či *aztécké říše*, *Válka Aztéků se sousedním kmenem a osud zajatých vojáků* a *Jeden den v životě inky.*

Učitel/ka žákům doporučí knihy, ti si přečtou určité pasáže s informacemi a vyučující se pak musí zeptat, jestli všemu rozumí. Poté už dětem nechá čas, aby si sami rozdělili role, doporučí jim, aby se domluvili na kostýmech a rekvizitách, které si za domácí úkol připraví a zítra přinesou. Upozorní je, že se bude hodnotit dodržení scénáře dějinné události, oblečení, rekvizity a celkový dojem. Scénka by měla být na cca 10 minut.

8. Zhodnocení celého dne

V rámci tohoto hodnocení učitel/ka s dětmi znovu zopakuje průběh dne, postupně se projdou jednotlivé aktivity, které děti vykonávaly a spolu s vyučujícím určí nejdůležitější poznatky, které získaly.

Učitel/ka děti upozorní na domácí úkol a upřesní jim, jaké si zítra mají přinést pomůcky. Jedná se o nejrůznější materiály (korálky, staré oblečení, atd.viz 1. aktivita druhého dne), které žáci využijí v dramatizaci, a psací potřeby, které budou potřebovat k plnění dalších aktivit. Vyučující dětem také připomene, aby si na zítřejší den přinesly cvičební úbor a pevnou sportovní obuv.

2. DEN

1. aktivita – DRAMATIZACE (2. část)

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- předtištěná tabulka pro hodnocení jednotlivých skupin

Pomůcky, které si přinesou žáci:

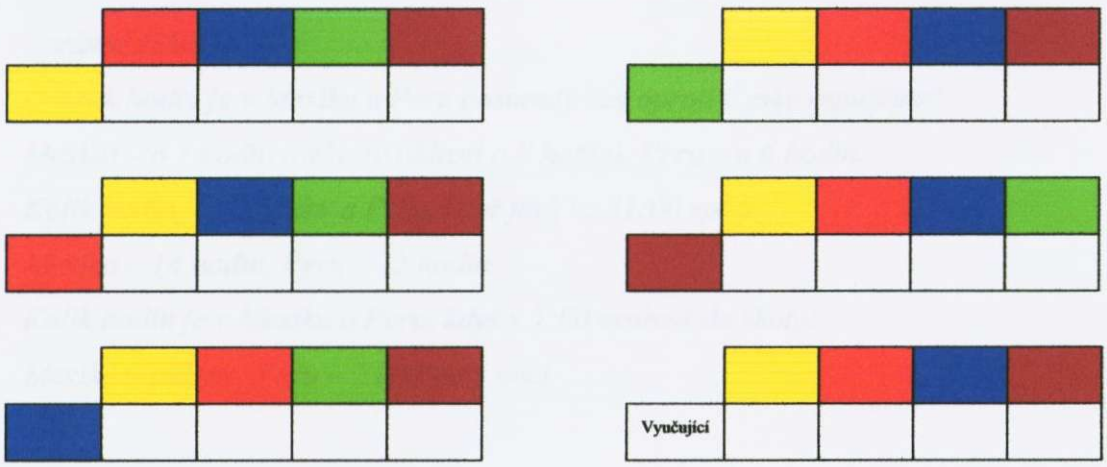
- vše, co mají připravené k realizaci své scénky (korálky, indiánské čelenky s ptačími pery, starší oblečení, luky...)

Časová dotace: 120 – 180 minut

Forma práce: skupinová

Hodnocení aktivity: Diváci budou hodnotit jednotlivé scénky svých soupeřů. Každá skupina a vyučující do přidělené tabulky napíše pořadí scének podle toho, jak se jim líbily. Učitel/ka tyto tabulky vybere a určí pořadí celkové. Bodové ohodnocení je nastaveno takto: od 1 bodu pro nejslabší skupinu do 5 bodů pro skupinu nejzdatnější.

Tabulky:

Po příchodu do školy učitel/ka žáky rozdělí do samostatných místností (pokud má tu možnost) nebo se pokusí jednotlivé pracovní stoly skupin rozdělit tak, aby na sebe žáci neviděly a nerušily se. Skupiny si promluví o tom, co doma vymyslely, pevně stanoví scénář a vyrobí si z přineseného materiálu rekvizity. Scénku si několikrát zkusí.

Přehrávání scének by mělo následovat asi po hodinové či hodině a půl trvající práci. Diváky jsou vždy ty skupiny, které zrovna nevystupují. Tyto skupiny také své protivníky ohodnotí (viz hodnocení aktivity).

2. aktivita – ČASOVÁ PÁSMA

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- atlasy s mapou časových pásem
- předtištěné otázky

Pomůcky, které si přinesou žáci:

- psací potřeby

Časová dotace: 20 minut
Forma práce: skupinová
Hodnocení aktivity: Body budou přiděleny podle rychlosti vyřešení (nejrychlejší skupina 5 bodů, nejpomalejší 1 bod); pokud žáci úkoly vyřeší špatně, nedostane skupina bod žádný.

Základní otázka je ***O kolik hodin je v Mexiku a Peru posunutý čas oproti České republice?*** Žáci musí v atlasu vyhledat mapu časových pásem, najít státy Mexiko a Peru a vypočítat následující:

O kolik hodin je v Mexiku a Peru posunutý čas? .....

Kolik hodin je v Mexiku a Peru, když jdeš ve 21:00 spát? .....

Kolik hodin je v Mexiku a Peru, když v 7:00 vstáváš do školy? .....

Správné řešení:

O kolik hodin je v Mexiku a Peru posunutý čas oproti České republice?

Mexiko – o 7 hodin (některé oblasti o 8 hodin), Peru – o 6 hodin.

Kolik hodin je v Mexiku a Peru, když jdeš ve 21:00 spát?

Mexiko – 14 hodin, Peru – 15 hodin.

Kolik hodin je v Mexiku a Peru, když v 7:00 vstáváš do školy?

Mexiko – půlnoc, Peru – 1 hodina v noci.

3. aktivita – JAZYKY

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- slovníky španělštiny a angličtiny
- předtištěný text v češtině (viz text dále)

Pomůcky, které si přinesou žáci:

- psací potřeby

Časová dotace: 20 minut
Forma práce: samostatná x skupinová (záleží na zdatnosti třídy)
Hodnocení aktivity: Za každé správně přeložené slovíčko (větu) obdrží jednotlivec (skupina) 1 bod.

Španělská slovíčka, která se žáci naučí:

Dobrý den	Nashledanou
Dobré ráno / odpoledne	Ano
Dobrou noc	Ne
Ahoj	Děkuji

Prosím	Já nemluvím španělsky.

Věty, které žáci přeloží do angličtiny:

Letos jsem byl s rodiči na dovolené v Mexiku.

Navštívil jsem mayská a aztécká města.

Nějaký čas jsme strávili u moře.

Mám spoustu zážitků.

Můj kamarád Jakub byl v Peru a navštívil incké vesnice.

Správné odpovědi:

Buenos días	*Sí*
Buena mañana / Buenas tardas	*No*
Buenas noches	*Gracias*
Holá	*Por favor*
Hasta la vista	*Yo no hablo español.*

I was on a holiday in Mexico with my parents this year.

I visited Mays and Aztecs cities.

We spend some time buy the sea.

I have a lot of experiences.

My friend Jakub was in Peru and he visited Inca villages.

4. aktivita - LOV LAMY

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- tenisové míčky
- koza (tělocvičné nářadí)

Časová dotace: 45 minut
Forma práce: samostatná
Hodnocení aktivity: Každý zásah každého člena skupiny bude ohodnocen 1 bodem.
Bezpečnost: Do hodiny si žáci musí přinést sportovní (pevnou) obuv a cvičební úbor.

Žáci mají za úkol pomocí 3 míčků zasáhnout na vzdálenost 20 m, 35 m a 50 m kozu, která bude představovat lamu. Před výkonem se žáci musí rozcvičit a proběhnout.

5. Zhodnocení dne

Hlavním úkolem dne byla dramatizace. Učitel/ka se bude žáků ptát, co jim tato aktivita přinesla a jaké jiné události z historie indiánských civilizací by bylo možno

ještě sehrát. Společně s učitelem/kou si žáci znovu projdou posun v časových pásmech a nejdůležitější španělská a anglická slovíčka, která se dnes naučili.

Vyučující dětem nadiktuje pomůcky, které budou potřebovat během dalšího dne (vodové barvy nebo tempery a psací potřeby, viz dále).

3. DEN

1. aktivita – MODELOVÁNÍ

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- bedýnka s vlhčím pískem
- sádra
- staré noviny
- kartony
- nože
- lepidlo
- obrázek Kukulcánovy pyramidy (případně jiné stavby, kterou si děti vyberou)

Pomůcky, které si přinesou žáci:

- vodové barvy nebo tempery

Časová dotace: 120 minut
Forma práce: skupinová
Hodnocení aktivity: Jednotlivé skupiny se budou hodnotit navzájem, viz 1. aktivita druhého dne.

Skupina má za úkol vybrat si jeden z modelovacích materiálů a pomocí něj co nejvěrohodněji ztvárnit předlohu na obrázku.

Práce s pískem: Bedýnka musí obsahovat dostatečné množství navlhčeného písku (nesmí být mokrý). Vodu je nutné využívat i během práce, aby byl písek neustále navlhčený, aby bylo možné z něj modelovat stavbu.

Práce se sádrou: Žáci si musí podle návodu připravit dostatečné množství sádry. Jeden nebo dva členové skupiny mezi tím zmuchlají novinový papír do podoby pyramidy, kterou mají tvořit. Tento papír potom celá skupina „oplácává" sádrou, až vytvoří požadovaný tvar. Takovouto maketu je možno po zaschnutí sádry barevně vyzdobit pomocí vodových barev nebo temper.

Práce s kartonem: Pomocí nožů žáci opatrně vyřezávají jednotlivá patra pyramidy, která k sobě slepují lepidlem. Až model zaschne, mohou jej žáci opět barevně vyzdobit vodovými barvami nebo temperami.

2. aktivita – BÁSEŇ

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- do každé skupiny vytištěná slova, která musí být obsažena v básni (viz dále)

Pomůcky, které si přinesou žáci:

- psací potřeby

Časová dotace: 45 – 60 minut
Forma práce: skupinová
Hodnocení aktivity: Jednotlivé básně posoudí učitel/ka, soustředit by se měl/a na to, jestli básně skutečně obsahovaly všechna slova, na způsob přednesu a originalitu. Vytvoří pořadí skupin a podle tohoto pořadí udělí body 1 – 5.

Báseň musí obsahovat tato slova: *Aztékové, Mayové nebo Inkové (případně všechna tato slova), indián, bůh, zemědělství, památka, dobyvatel.*

Slova mohou žáci převádět do všech možných mluvnických tvarů, např. Aztékové se dá použít jako Azték, aztécký, Aztéků, Aztéky, Aztécích, Aztékům, Aztéky atd.

3. aktivita – VAŘENÍ

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- recepty
- suroviny
- kuchyňka s dostatečným množstvím spotřebičů a pracovní plochy

Časová dotace: 150 – 180 minut (podle náročnosti receptu)
Forma práce: skupinová
Hodnocení aktivity: Učitel/ka posoudí především celkovou úpravu pokrmu na talíři a chuť. Vytvoří pořadí a rozdělí body od 1 bodu pro nejméně povedené jídlo až po 5 bodů pro jídlo nejlepší.

V této příručce je navrženo 7 receptů, aby měla každá skupina možnost vybrat si recept, který se jí bude nejvíce zamlouvat.

Mexická polévka ze skopového nebo hovězího masa (Sopa mexicana)
Suroviny:

1/5 litru vývaru nebo vody s masoxem
300 g masa ze skopové kýty nebo hovězí loupané plece
2 velké cibule
1 lžíce oleje
1 lžička kari koření
1/2 lžičky cayenského pepře nebo pálivé papriky
1/2 láhve ostrého kečupu (Gurmán)
malá sklenice sterilovaných fazolek
sůl
pažitka

Postup:
Na olej vložíme maso nakrájené na menší kostky, cibuli nakrájenou na nudličky, koření, sůl. Dusíme, až je maso měkké. Během dušení podléváme podle potřeby horkým vývarem. Měkké maso zalijeme zbytky vývaru, přidáme fazolky překrojené na menší kousky a kečup. Polévku prohřejeme. Hotovou dochutíme ještě sekanou pažitkou.

Mexická tortilla

Suroviny:

1 a 1/2 hrnku hladké mouky
1 hrnek kukuřičné mouky
1 hrnek teplé vody

Postup:

Do mísy prosejeme hladkou a kukuřičnou mouku. Uprostřed uděláme důlek a postupně přilévame teplou vodu. Nožem s plochým ostřím vymícháme tuhé těsto a dáme ho na vál posypaný moukou. Těsto zpracováváme asi 3 min. dohladka. Pak ho rozdělíme na díly (podle požadované velikosti tortilly). Díly tence vyválíme na slabě pomoučeném válu (těsto by mělo mít tloušťku jako list papíru). Ty díly, s nimiž nepracujeme, zabalíme do folie, aby neosychaly. Na sucho rozehřejeme pánev se silným dnem nebo speciální plochý talíř na přípravu tortill a vložíme jednu placku. Když se začnou okraje stáčet, obrátíme ji na druhou stranu. Pro tepelnou úpravu každé strany stačí několik sekund. Přebytečnou mouku z tortill, která se začne přepalovat na dně pánve, vytřeme papírovým ubrouskem.
Tortilly po delším stání změknou. Natrháme je na menší kousky a podáváme s omáčkami k namáčení. Můžeme je také plnit nejrůznějšími náplněmi nebo svinout jako burritos.

Burritos

Suroviny:

1/2 kg hovězího zadního
1 lžička olivového oleje
1 středně velká cibule nakrájená na kolečka
kousek celé skořice
4 hřebíčky
1 bobkový list
sůl
2 hrnky hovězího vývaru
8 tortill o průměru asi 20 cm
rajčatová salsa jako příloha

Postup:

Maso zbavíme loje a nakrájíme na kostičky. Na rozehřátém oleji osmahneme cibuli dozlatova. Přidáme kostičky masa, kousek celé skořice, hřebíček, bobkový list, sůl a hovězí vývar. To vše uvedeme do varu. Snížíme teplotu a dusíme zakryté asi 50 min., případně i déle dokud maso nezměkne a šťáva se prakticky nevstřebá. Odstavíme, vyjmeme skořici, hřebíčky, bobkový list, dvěma vidličkami maso rozdrobíme a směs rozetřeme na tortilly, které svineme. Podáváme s jakýmkoliv salátem nebo rajčatovou salsou.

Rajčatový salsa

Suroviny:

1 nadrobno nakrájené středně velké rajče
1 středně velká červená cibule nakrájená na tenká kolečka
2 lžíce nakrájeného koriandru
sůl
3 lžíce citrónové šťávy
2 lžičky nastrouhané kůry z citrónu

Postup:

V misce důkladně promícháme všechny suroviny, zakryjeme a dáme do chladničky vychladit. Podává se jako příloha k burritos, tacos nebo masu.

Kuřecí prsíčka po mexicku (almendrada)

Suroviny:

3 porce kuřecích prsou
150 g másla
1 cibule
2 karotky
2 rajčata
1 dcl bílého vína
1/4 l smetany
1 lžíce másla
1/2 lžičky sladké papriky
15 g mandlí
sůl
pepř
vývar

Postup:

Na troše másla zpěníme nadrobno nakrájenou cibuli s karotkou nakrájenou na kostičky, přidáme osolená a opepřená prsíčka politá zbytkem rozehřátého másla a dusíme. Po půl hodině přidáme sladkou papriku, na kostičky nakrájená, oloupaná a jader zbavená rajčata, podlijeme vínem a dusíme až maso změkne. Je-li třeba, podléváme vývarem. Mezitím spaříme mandle, oloupeme je a nasekáme nadrobno a na lžíci másla osmažíme. Za stálého míchání do nich přidáme smetanu, uvedeme do varu, ale dále už nevaříme. Má-li

být omáčka ostřejší, přidáme špetku chilli nebo na kousky nakrájené feferonky. Prsíčka podáváme politá mandlovou omáčkou.

Tacos s hovězím masem a fazolemi

Suroviny:

2 lžičky olivového oleje
1/4 kg mletého hovězího masa
1 nadrobno nakrájená malá cibule
1/4 lžičky chilli koření
1/4 hrnku rajčatového protlaku
1 lžička mletého římského kmínu
1 lžička mletého koriandru
45 dkg pečených fazolí z konzervy
1/2 hrnku strouhaného čedaru
2 nastrouhané malé mrkve
2 středně velká rajčata nasekaná na plátky
1/2 nakrájeného hlávkového salátu
sůl
12 tacos

Postup:

V rendlíku rozehřejeme olej a mleté maso s cibulí na něm dusíme při střední teplotě asi 10 min., až je maso hnědé a všechna šťáva se téměř vstřebá. Pak přidáme chilli koření, rajčatový protlak, římský kmín, koriandr, sůl a fazole, dobře promícháme a dusíme 2 – 3 min. Občas promícháme. Před podáváním předehřejeme troubu na 180°C. Tacos (přeložené tortilly) zavěsíme na dráty roštu v troubě, aby se teplem nezavřely a pečeme je dokřupava (možno ohřát v mikrovlnné troubě). Pak naplníme masovou směsí, sýrem, mrkví, rajčaty a salátem.

Mayský krůtí salát

Suroviny na přípravu zálivky:

1 šálek olivového oleje
2 lžičky vinného octa
1 lžička citrónové kůry
1 lžička pepře
špetka oeregana
sůl

Suroviny pro přípravu krůtího masa:

1/2 kg krůtího masa
1 lžíce chilli
1/2 lžičky pepře
1 lžíce oleje
česnek
sůl

Další suroviny:

Fazole
Kukuřice
Černé olivy
Cibule

Postup:

Krůtí maso nakrájíme na proužky a smícháme s chilli, pepřem, česnekovou solí a olejem. Krátce osmahneme. Přidáme zálivku, nakrájené fazole, kukuřici, nakrájené černé olivy a cibuli. Naservírujeme na talíř s avokádem a chipsy.

Recepty jsou převzaty z Kašpar, 2000.

4. aktivita – VIDEO

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- video se seriálem „Strážce duší" s dílem nazvaným „Maska smrti" vysílaný na ČT1 21. 2. 2005 ve 20:00
- do každé skupiny papír s předtištěnými otázkami (viz dále)

Časová dotace: 60 minut
Forma práce: skupinová
Hodnocení aktivity: Za každou správnou odpověď na otázky obdrží skupina 1 bod.
Informace pro vyučujícího:

„Strážce duší" je seriál, který natočila Česká televize a na obrazovkách byl v premiéře vysílán v roce 2005. Jednotlivými epizodami diváky provází dvojice hrdinů,

spisovatel Armín a studentka Katka Nelserová. Ti za významného přispění třetí postavy, tzv. Strážce duší, kterého ztělesnil herec David Suchařípa vyřeší při pátrání po příčinách neobyčejných úkazů vždy nejen záhadu současnou, ale zároveň zprostředkují "rozluštění" otazníku z minulosti. Strážce duší je symbolem spravedlnosti a nástrojem osudu. Bez omezení dovede cestovat časem a prostorem, aby byl vždy včas na správném místě a odhalil případnou nepravost nebo naopak něčemu zabránil. Vystupuje jako tajemná bytost z neznáma. Jeho posláním je udržet řád tohoto světa. Jeho pravou podobu mohou spatřit jen „vyvolení" a zvláštními schopnostmi nadaní lidé. (http://www.ceskatelevize.cz/program/detail.php?idp=1055848762&day=1108940400&time=20:00&ch=1&deid=967)

Před shlédnutím seriálu by měli být žáci upozorněni na to, že krvavé rituály, které středoameričtí indiáni prováděli, se odehrávaly ve většině případů na pyramidách, které k tomu byly určeny. Také by měl vyučující žákům objasnit, co je to obsidián, protože tento nerost hraje v dílu, který žáci shlédnou, důležitou roli.

Učitel/ka předem žáky upozorní na momenty, kterých si při sledování pořadu mají všímat, a také na to, že po jeho skončení budou ve skupinách odpovídat na otázky: 1. Zápletka dílu se točila okolo ukradených posvátných artefaktů, o které rituální předměty šlo? 2. Kterému z bohů byly tyto předměty určeny? 3. Která ze středoamerických civilizací je vyrobila? 4. Ve kterém městě se děj tohoto dílu odehrával?

Správné odpovědi:

1. Jedním z předmětů byla tzv. Techcatlipokovy oči života a smrti (možno uznat odpověď maska mrtvi) určená k rituálnímu zabíjení lidských obětí a druhým předmětem byl leštěný obsidiánový disk, tzv. dýmající zrcadlo, pomocí kterého bůh Techcatlipoka mohl spatřit jakékoliv místo na světě, 2. Techcatlipoka, 3. Aztékové, 4. Praha.

5. Zhodnocení dne

Během dnešního dne si žáci vyzkoušeli svou zručnost a rozvíjeli jemnou motoriku během stavby pyramidy nebo při vaření, dále svou schopnost sledovat nějaký pořad a po jeho skončení odpovědět na několik otázek. Když odpovědi byly součástí pořadu. Při skládání básně zase docházelo k rozvíjení žákovy kreativity a fantazie. Při hodnocení dne by učitel/ka měl/a žáky pochválit za pěknou práci.

4. DEN

1. aktivita – ZVÍŘECÍ OBYVATELÉ AMERIKY

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- přírodopisné publikace (knihy, encyklopedie zvířat, učebnice, klíče k určování živočichů)
- 5 počítačů s připojením na internet

Pomůcky, které si přinesou žáci:

- psací potřeby

Časová dotace: 30 minut
Forma práce: skupinová
Hodnocení aktivity: Po uplynutí limitu učitel/ka zkontroluje správnost odpovědí žáků, vytvoří pořadí a rozdělí body od 1 do 5.

Žáci musí během 30 minut najít v publikacích, které budou mít k dispozici, co nejvíce živočichů, kteří původně pocházejí z amerického kontinentu (tento úkol platí pro Severní, Střední i Jižní Ameriku).

2. aktivita – CESTOVNÍ KANCELÁŘ

Pomůcky, které zajistí učitel/ka:

- 5 počítačů s připojením na internet
- tiskárna
- knihy používané v předešlých dnech (aktivitách)
- turističtí průvodci
- materiály cestovních kanceláří
- nástěnka

Pomůcky, které si přinesou žáci:

- psací potřeby

Časová dotace: 240 minut
Forma práce: skupinová
*Hodnocení aktivity:*Po vyvěšení nabídek všech „cestovních kanceláří" se musí všichni žáci domluvit, která z nabídek je nejlepší a se kterou cestovní kanceláří by nejraději odjeli na dovolenou → tato cestovní kancelář (skupina) obdrží 5 bodů.

Žáci mají v rámci tohoto úkolu vytvořit návrh cesty po Mexiku a Peru. Na internetu a v nabídkách cestovních kanceláří se mohou žáci inspirovat pro svou vlastní tvorbu. Zásadním pro vytvoření nabídky je zjištění informací o *cenách letenek*, době letu, možnostech *ubytování* a způsobu *přepravy* v oblasti.

Do nabídky musí žáci zahrnout památky, které klientům nabídnou k návštěvě, pokusí se zjistit ceny vstupného, otevírací doby atd. Stručně jednotlivá města, která hodlají s klienty navštívit, popíší. Navrhnou přesnou trasu a rozvržení zájezdu.

Další informace zahrnuté do nabídky by se měly týkat hlavního města, jazyka, který se v zemi používá, měny, klimatu (upozornit klienty na oblečení, které si s sebou mají na cestu vzít) a další informace, o kterých si myslí, že by měli klienti před cestou vědět, ale také informace, které je přivedou právě do jejich cestovní kanceláře (možno vymyslet i reklamu či reklamní slogan).

Žáci by v této poslední aktivitě měli využít poznatky z předešlých dnů, například uvědomit si časový posun, doporučit klientům mexické speciality nebo upozornit na nebezpečná zvířata oblasti.

Jednotlivé nabídky budou po uplynutí času na přípravu vyvěšeny na nástěnce, aby si je mohli všichni prohlédnout a zhodnotit.

3. Zhodnocení dne

Čtvrtý den projektu sestával pouze ze 2 aktivit. První z nich (Zvířecí obyvatelé Ameriky) byla zařazena na ráno hlavně díky tomu, aby se děti před náročnou aktivitou „cestovní kancelář" tzv. rozehřály. Hlavním úkolem dne bylo, aby si žáci sami dokázali vyhledávat informace v různých materiálech, anebo na internetu. Prostřednictvím tohoto vyhledávání se nevědomky učí. Opakování bude záležet hlavně na tom, co jednotlivé skupiny uvedly do svých vytištěných materiálů. Proto je důležité, aby si nástěnky s nabídkami prohlédly nejenom děti, ale i vyučující.

4. Zhodnocení celého projektu

Je žádoucí, aby byl celý projekt přijatelným způsobem zakončen. Velmi dobře se k tomu hodí zhodnocení celého projektu, tedy všech dnů, po které projekt probíhal. Probíhat by měl řízenou diskuzí, do které se zapojí všichni účastníci projektu. Vyučující by se měl soustředit především na aktivity, které se dětem povedly, nebo na aktivity, které je velmi bavily. Povinností učitele/ky je pochválit všechny skupiny za výbornou práci. Ale protože se jednalo o projekt založený na soutěživosti, je nutné, aby během tohoto hodnocení byli odměněni vítězové.

8. Další zdroje informací a doprovodné materiály

Pro výuku zeměpisu musí učitel/ka neustále získávat nové informace a podněty z každodenního života, ale i studiem nové literatury, která jemu/jí rozšíří znalosti.

Každý učitel/ka by měl/a umět v první řadě zaujmout svoje žáky tématem, které budou společně v hodinách probírat. Měl/a by dané téma velmi dobře ovládat

a orientovat se v něm. Jedním z hlavních zdrojů informací je pro učitele současnosti internet. Množství informací je zde nepřeberné, a to i k tématu indiánských civilizací. Několikrát jsem se ale setkala s tím, že údaje byly nepřesné nebo zkreslené. Proto by si učitelé měli vybírat jen „seriózní" stránky a informace si ověřovat. K takovému ověřování, ale i k získávání dalších vědomostí, jsou vhodné knihy (encyklopedie, cestopisy, odborné práce). Za stěžejní bych považovala především tituly Morley, 1977; Stingl, 2003; Thompson, 1971 a Vaillant, 1974. Dětem je možno doporučit literaturu od Dearyho (2000, 2002), která je psána speciálně pro dětského čtenáře, má spíše komiksový charakter a děti baví, takže se z ní nenásilnou formou mohou naučit základní učivo, ale dozvědět se mnoho i dalších zajímavých věcí.

Časopisy, katalogy a nabídky cestovních kanceláří jsou další možností, kde čerpat informace, a spolu s diapozitivy a videoprogramy jsou zajímavým zpestřením vyučování.

Další podstatnou složkou při výuce zeměpisu je mapa. V první kapitole učebnice je otištěna mapa výskytu civilizací ve Střední a Jižní Americe. Učitel by měl v úvodu hodiny žákům pomoci s přečtením a interpretací této mapy. Kapitoly, které se soustředí na jednotlivé civilizace, tedy kapitoly s názvy Aztékové, Mayové a Inkové, obsahují mapy, na kterých je znázorněn výskyt těchto civilizací. Pokud budou žákům tyto výseky map dělat problémy při celkové orientaci v území, měl by je učitel navést k navrácení se do úvodní kapitoly, kde si obraz Střední a Jižní Ameriky připomenou.

Je vhodné, aby v průběhu celé výuky tématu o indiánských civilizacích Latinské Ameriky ve třídě visela nástěnná mapa této oblasti. Velkou výhodou je, když vedle této mapy může viset i nástěnná mapa světa, aby si žáci lépe uvědomili, kde leží Severní, Střední a Jižní Amerika, kde Evropa, odkud přišli první objevitelé a dobyvatelé, kde též bydlí a chodí do školy (Česko). Učitel/ka by neměl/a v průběhu hodiny zapomínat tyto pomůcky používat. Dále se učiteli/ce může pro názorné předvedení např. plaveb dobyvatelů hodit glóbus. Každé dítě by mělo mít k dispozici školní atlas světa, ve kterém může samo aktivně vyhledávat. Školní atlas budou žáci potřebovat i pro plnění úkolů z učebnice a pracovního sešitu. Další mapy, které může učitel v hodinách použít, jsou nejrůznější turistické mapy, mapy z časopisů a katalogů cestovních kanceláří, mapy v počítačové podobě, které se dají vyhledat na internetu, mapy z dějepisných atlasů a učebnic.

9. Doporučená literatura a zdroje dalších informací

Ba, A. a kol., 1993: Staré civilizace. Gemini, Praha, 480 str.

Bernandová, C., 1994: Inkové, národ Slunce. Slovart, Praha, 192 str.

Černý, J., 2004: Obrázky z dějin zeměpisných objevů. Knižní klub, Praha, 132 str.

Deary, T., 2000: Zuřivý Aztékové. Egmont, Praha, 127 str.

Deary, T., 2002: Neskuteční Inkové. Egmont, Praha, 127 str.

Hagen, V., W. von, 1963: Říše Inků. Orbis, Praha, 172 str.

Hemming, J., 1977: Dobytí říše Inků. Odeon, Praha, 443 str.

Heyerdahl, T., 1983: Staré civilizace a oceán. Panorama, Praha, 416 str.

Kašpar, O., 2000: Toulky magickým světem Mexika. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 265 str.

Katz, F., 1989: Staré americké civilizace. Odeon, Praha, 468 str.

Kolektiv, 1992: Aztékové – říše krve a lesku. Gemini, Praha, 167 str.

Kolektiv, 2000: Všechno o Zemi. Reader´s Digest Výběr, Praha, 786 str.

Kolektiv, 2004: Kontinenty – Amerika. Knižní klub, Praha, 79 str.

Morley, S., G., 1977: Mayové. Orbis, Praha, 270 str.

Prescott, H., W., 1980: Dějiny dobývání Peru. Panorama, Praha, 440 str.

Prescott, W., H., 1956: Dějiny dobytí Mexika. Orbis, Praha, 583 str.

Stingl, M., 2003: Indiáni zlatého Slunce – život, zázraky a záhady říše Inků. Knižní klub, Praha, 265 str.

Šolc, V., 1986: Tíwanaku – klenot And. Mladá fronta, Praha, 200 str.

Thompson, J., E., S., 1971: Sláva a pád starých Mayů. Mladá fronta, Praha, 376 str.

Vaillant, G., C., 1974: Aztékové. Původ, vzestup a pád národa Aztéků. Orbis, Praha, 206 str.

Zelený, M., 1994: Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. Albatros, Praha, 255 str.

http://break.xf.cz
http://cesty.me.cz
http://tajemno.com
http://tralala.blog.cz
http://www.ceskatelevize.cz
http://www.ikoktejl.cz
http://www.kalendar.info
http://www.mfplus.cz
http://www.msmt.cz
http://www.mujweb.cz
http://www.national-geographic.cz
http://www.nm.cz
http://www.osel.cz
http://www.trasa.ctrnactka.net
http://www.vuppraha.cz
http://www.wikipedia.cz

5. ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo navrhnout učební text, pracovní sešit a metodickou příručku pro učitele na téma „Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky" tak, aby byly použitelné ve školách. Materiály podobně specificky zaměřené jsou totiž v dnešní době stále málo k dostání. Touto diplomovou prací jsem alespoň částečně vyplnila prostor, který v materiálech pro úzce zaměřená témata neustále existuje. V učebnicích zeměpisu pro základní školy se ohledně dané tématiky nacházejí jen kusé útržky informací, které žákům obvykle mnoho neříkají. Pro lepší práci s učebním textem v hodinách jsem navrhla pracovní sešit, jež má žákům zábavnou formou probírané učivo více přiblížit. Pro usnadnění práce vyučujícího jsem dále navrhla metodickou příručku, ve které tento učitel/ka nalezne cenné rady pro práci v hodinách, ale i pro domácí úkoly či mimoškolní aktivity žáků.

Při navrhování učebního textu jsem vycházela z nejrůznější odborné a populárně-naučné literatury. Tuto literaturu jsem shromáždila a po jejím nastudování jsem vybrala nejdůležitější a nejpodstatnější skutečnosti, které by dle mého názoru měli žáci znát. Aby byl učební text přijatelný, neustále jsem při jeho tvorbě měla na mysli věk a psychickou vyzrálost žáků, kteří jej budou používat. Protože jedním z mých hlavních cílů bylo, aby bylo možné text použít jak pro žáky základních škol, tak pro zdatnější žáky na víceletých gymnáziích. Přiměřenost textu jsem ale musela neustále korigovat s odbornou kvalitou. Velkou pozornost jsem kladla na motivaci u každé z kapitol (témat). Ta je totiž základem pro úspěšnost vyučování. Žáky buď v hodinách upoutá, a nebo od hodin odradí. Též jsem kladla velký důraz na grafickou úpravu textu a estetiku obrazových doplňků jednotlivých kapitol. Text jsem pro přehlednost vyvedla v barvách, doplnila o rozšiřující informace, které jsou od hlavního textu oddělené v rámečcích a samozřejmě nechybí ani neverbální informace v podobě fotografií, které text doprovází. Jak už bylo zmíněno, učební text je doplněn pracovním sešitem, který je s učebnicí provázán, a metodickou příručkou pro vyučující, ve kterém se mohou učitelé inspirovat.

Celá diplomová práce obsahuje kromě stěžejní 4. kapitoly s návrhy didaktických materiálů další samozřejmé a nezbytně nutné části odborné práce, a to anotaci, obsah, úvod, rozsáhlý rozbor literatury, metodiku práce, závěr, seznam literatury a použitých zdrojů.

Na tuto diplomovou práci a na práci předloženou v rámci vědecké studentské činnosti bude navazovat odborný článek prezentovaný na sjezdu České geografické společnosti v roce 2006 zpracovaný ve spolupráci s vedoucí diplomové práce. Dále bude tato problematika prezentována na celostátním kole studentských vědeckých prací z geografie. Tato diplomová práce, článek a studentská vědecká práce vznikly za finanční podpory Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích, takže bych na závěr chtěla poděkovat vedení fakulty za přidělení stipendia z programu specifického výzkumu.

6. SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

Publikace:

Allan, D. a kol., 2003: Mexiko: průvodce do kapsy. RO-TO-M, Bučovice, 255 str.

Augusta, P. a kol., 1996: Dějiny středověku a raného novověku II. Práce, Praha, 64 str.

Autor neuveden, 2004a: Jak psali Mayové. 100 + 1 zahraniční zajímavost, 41 (3): 36-38.

Autor neuveden, 2004b: Města Inků měla podobu zvířat. Lidové noviny, 17 (160): 24.

Ba, A. a kol., 1993: Staré civilizace. Gemini, Praha, 480 str.

Baltus, J., Baltusová, M., 2004: Železnicí posvátným údolím Inků. Koktejl, 13 (11): 130-134.

Bartoš, J., 1991: Metodika diplomové práce. UPPF, Olomouc, 37 str.

Baumann, P., 1985: Valdivia, objavenie najstaršej americkej kultúry. Smena, Bratislava, 217 str.

Beletsky, L. a kol., 1999: Belize & Northern Guatemala: the ecotravellers' wildlife quide. Academic Press, San Diego, 487 str.

Beneš, Z., 1994: Dějiny středověku. Práce, Praha, 160 str.

Bernandová, C., 1994: Inkové, národ Slunce. Slovart, Praha, 192 str.

Bímová, A., 2001: Vítání Slunce v Teotihuacánu. Koktejl, 10 (11): 126-132.

Black, J., 2005: Obrazy světa, historie map. Euromedia Group, k.s. – Knižní klub, Praha, 176 str.

Blažíček, J., 2003: Brambory do Čech až z konce světa. Koktejl, 12 (12): 98-106.

Blažková, M., 2004: Uxmal – odkaz Mayů. 100 + 1 zahraniční zajímavost, 41 (23): 22-24.

Blažková, M., 2005: Dvojí svět Mexika. 100 + 1 zahraniční zajímavost, 42 (8): 22-24.

Böhm, B., Böhm, V., 2004: Mayský kalendář. Vesmír, 83 (10): 568-573.

Bohuněk, J. a kol., 1994: Fyzika pro 7. ročník základní školy. Prometheus, Praha, 143 str.

Braun, R., Červinka, P., 2002: Amerika. Zeměpis pro základní školy. Scientia, Praha, 51 str.

Brinke, J., Baar, V., Kašpar, V., Pollaková M., 1999: Zeměpis světadílů, oceánů a Ruska. Fortuna, Praha, 192 str.

Bureš, F., 2005: La Quemada, vypálené město. Lidé a Země, 54 (4): 56-62.

Bureš, F., 2006: Athény Mayů. Lidé a Země, 55 (5): 40-43.

Bureš, F., 2006: Jadeit, posvátný drahokam. Lidé a Země, 55 (5): 60-63.

Bureš, F., 2006: Legenda o Costésově koni. Lidé a Země, 55 (5): 56-59.

Bureš, F., 2006: Pompeje Střední Ameriky. Lidé a Země, 55 (5): 50-54.

Bureš, F., 2006: Posvátná studna obětí. Lidé a Země, 55 (5): 44-48.

Bureš, F., 2006: Záhadní Mayové. Lidé a Země, 55 (5): 36-39.

Burian, J., 1998: Chilský deník aneb cautiverio. Primus, Praha, 235 str.

Burland, C., A., 1975: Amerika před Kolumbem. Mladá fronta, Praha, 304 str.

Castillo, B., D. del, 1980a: Pravdivá historie dobývání Mexika I. Odeon, Praha, 507 str.

Castillo, B., D. del, 1980b: Pravdivá historie dobývání Mexika II. Odeon, Praha, 445 str.

Cílek, V., 2004: Mayská kultura se zrodila ze zoufalství. Lidové noviny, 17 (214): 24.

Clark, G., 1973: Prehistorie světa. Orbis, Praha, 396 str.

Cock, G., A., 2002: Inca rescue. National geographic, 201 (5): 78-91.

Černý, J., 2004: Obrázky z dějin zeměpisných objevů. Knižní klub, Praha, 132 str.

Červinka, V., 2003: Jeskyně plná zlata. Magazín 2000 záhad, 10 (10): 10-12.

Deary, T., 2000: Zuřiví Aztékové. Egmont, Praha, 127 str.

Deary, T., 2002: Neskuteční Inkové. Egmont, Praha, 127 str.

Demek, J. a kol., 2003: Zeměpis pro 6. a 7. ročník základní školy. Zeměpis světadílů. SPN, Praha, 80 str.

Demek, J., Mališ, I., 2003: Zeměpis pro 6. a 7. ročník základní školy. Zeměpis světadílů. Pracovní sešit. SPN, Praha, 56 str.

Drew, D., 2001: Ztracené kroniky mayských králů. BB art, Praha, 382 str.

Dvořáková-Bloudková, M. a kol., 2003: Vlastivěda pro 4. a 5. ročník ZŠ. Metodická příručka pro učitele. SPN, Praha, 136 str.

Eeckhout, P., 2005: Jak žila před Kolumbem elita mocných. National geographic Česko, ročník neuveden (3): 100-105.

Fisher, J., 2003: Mexiko. Nakladatelství JOTA, s.r.o., Brno, 888 str.

Foster, W., 1953: Nástin politických dějin amerického kontinentu. Nakladatelství Ústředního výboru KSČ, Praha, 655 str.

Frič, A., V., 1981: Indiáni Jižní Ameriky. Panorama, Praha, 264 str.

Frost, P., 2004: Lost outpost of the Inca. National geographic, 205 (2): 66-81.

Fukalová, L., 2000: Mayské otazníky. Magazín 2000, 7 (15): 20.

Fukalová, L., 2000: Tajemné podzemní tunely. Magazín 2000, 7 (12): 17.

Gorry, C., 2001: Guatemala. Lonely Planet, Melbourne, 386 str.

Gorry, C., 2003: Jižní Amerika: Argentina, Bolívie, Brazílie, Chile, Kolumbie, Ekvádor, Falklandy, Guyany, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela. Svojtka & Co., Praha, 1089 str.

Haffaf, R., 2002: V kolébce aztécké kultury. Lidé a Země, 51 (1): 12-15.

Hagen, V., W. von, 1963: Říše Inků. Orbis, Praha, 172 str.

Hartmanová, V. a kol., 1998: Pravidla českého pravopisu. Nakladatelství Olomouc, Olomouc, 351 str.

Havel, J., Macourek, M., 1976: Do říše Inků. Pressfoto, Praha, nestránkováno.

Hemming, J., 1977: Dobytí říše Inků. Odeon, Praha, 443 str.

Herink, J., 1993: Zeměpis pro 7. ročník základní školy s menším rozsahem učiva. Kvarta, Praha, 175 str.

Heyerdahl, T., 1983: Staré civilizace a oceán. Panorama, Praha, 416 str.

Hlavačka, M., 1999: Dějepis pro 8. ročník základní školy a 3. ročník osmiletého gymnázia. SPN, Praha, 128 str.

Hodoušek, E. a kol., 1996: Slovník spisovatelů Latinské Ameriky. Libri, Praha, 588 str.

Holeček, M., 2001: Zeměpis světa 2. ČGS, Praha, 72 str.

Horský, O., 2005: Urové na počátku třetího tisíciletí. Lidé a Země LIV (4): 16-22.

Horský, O., 2006: Zachráníme jezero Titicaca? Lidé a Země LV (2): 66-69.

Hromádko, J., 2001: Velká kniha objevování Země. Regia, Praha, 487 str.

Hrubá, M., Drška, V., 2002: Dějepis 7 – středověk a raný novověk. Scientia, Praha, 180 str.

Hruška, P., 2005: Mayští šamané nezmizeli. Koktejl, 14 (9): 70-79.

Hubička, F., 2001: Tajemství inckých pevností. Magazín 2000 záhad, 8 (24): 10-11.

Hubička, F., 2002: Bude záhada rozluštěna? Magazín 2000 záhad, 9 (23): 5-7.

Hubička, F., 2002: Horká stopa. Magazín 2000 záhad, 9 (24): 5-7.

Hubička, F., 2002: Krvavý konec Mayů. Magazín 2000 záhad, 9 (9): 14-15.

Hulpach, V., 2003: Indiánské pohádky. Mladá fronta, Praha, 209 str.

Imbert, E. A., 1966: Dějiny literatur Latinské Ameriky. Odeon, Praha, 665 str.

Jenkins, D., 2002: Peru: turistický průvodce. Jota, Brno, 549 str.

Jiroušková, J. a kol., 2002: Toulky minulostí světa. Čtvrtý díl (Staré civilizace Číny, Indie, islámu, Japonska, Afriky a předkolumbovské Ameriky). Via Facti, Praha, 222 str.

Jurašková, J., 2003: Zvuk ukrytý v kameni. Magazín 2000 záhad, 10 (15): 6-7.

Jurčák, J., Froněk, J., 1999: Přírodopis 7. Prodos, Olomouc, 143 str.

Kalhous, Z., Obst, O., 2003: Didaktika sekundární školy. UPPF, Olomouc, 186 str.

Kašpar, O., 2000: Toulky magickým světem Mexika. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 265 str.

Kašpar, O., Mánková, E., 1999: Dějiny Mexika. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 390 str.

Kašparovský, K, 2005: Zeměpis v kostce II. Fragment, Praha, 158 str.

Katz, F., 1989: Staré americké civilizace. Odeon, Praha, 468 str.

Kaufmann, C., 2003: Maya masterwork. National geographic, 204 (6): 72-77.

Kisch, E., E., 1950: Objevy v Mexiku. Družstevní práce, Praha, 213 str.

Klapšťová, K., Krátký, Č., J., 2001: Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky. Libri, Praha, 156 str.

Klein, D., 2002: Strážce duší. Maska smrti. Česká televize Ostrava, 53 minut (na DVD v příloze této diplomové práce).

Klokočník, J., Vymazalová, H., Böhm, V., Böhm, B., 2004: Přesnost starověkých astronomických měření.Vesmír, 83 (10): 562-567.

Kolektiv, 1991: Memo junior. Orbis, Praha, 327 str.

Kolektiv, 1992: Aztékové – říše krve a lesku. Gemini, Praha, 167 str.

Kolektiv, 1993a: Kronika lidstva. Fortuna print, Bratislava, 1247 str.

Kolektiv, 1993b: Geografický místopisný slovník světa. Academia, Praha, 924 str.

Kolektiv, 1995: Zaniklé světy – velký atlas archeologie. Baset, Praha, 318 str.

Kolektiv, 1996: Vzdělávací program Základní škola. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha, 468 str.

Kolektiv, 1997a: Dějiny světa. Svojtka & Vašut, Praha, 127 str.

Kolektiv, 1997b: Vzdělávací program Národní škola. Asociace pedagogů základního školství České republiky (MŠMT), Praha, 144 str.

Kolektiv, 1999: Standard základního vzdělávání. Fortuna, Praha, 56 str.

Kolektiv, 2000a: Všechno o Zemi. Reader´s Digest Výběr, Praha, 786 str.

Kolektiv, 2000b: Encyklopedie Zeměpis světa. Columbus, Praha, 512 str.

Kolektiv, 2003: Přehledný atlas světa. Ikar, Praha, 192 str.

Kolektiv, 2004: Kontinenty – Amerika. Knižní klub, Praha, 79 str.

Kolektiv, 2005a: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Výzkumný ústav pedagogický, Praha, 113 str.

Kolektiv, 2005b: Vzdělávací program Obecná škola. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, Praha, 214 str.

Kondratov, A., M., 1972: Zaniklé civilizace. Práce, Praha, 222 str.

Kosidowski, Z., 1961: Když Slunce bylo bohem. Lidová demokracie, Praha, 316 str.

Králová, J. a kol., 2000: ¿Fiesta! 1. Fraus, Plzeň, 219 str.

Krausová, M., Kraus, P. a kol., 1999: Zeměpis pro 6. a 7. ročník ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií – světadíly. Alter, Praha, 101 str.

Křížová, M., 2006: Mezi střetáváním a setkáváním. Dobývání Ameriky jako proces kulturního obohacování. Dějiny a současnost, 28 (3): 40-43.

Kühnlová, H., 1999: Kapitoly z didaktiky geografie. Carolinum, Praha, 145 str.

Kühnlová, H., Pešetová, J., 1993: Amerika – Asie. Česká geografická společnost, Praha, 32 str.

Kuzmiščev, V., 1985: Zlatý říše inků. Lidové nakladatelství, Praha, 208 str.

Langbein, W. -J., 1998: Záhadné říše. Dialog, Praha, 146 str.

Lange, K., E., 2003: Winged Mummy of Peru. National geographic, 204 (3): 44-49.

Leithäuser, J. G., 1972: Země na obzoru. Orbis, Praha, 287 str.

Lerche, P., 2000: Lost Tombs of Peru. National geographic, 198 (3): 64-74.

Lipoldová, M., 2004: Proti Aztékům válčili i mikrobi. Lidové noviny, 17 (237): 23.

Lipoldová, M., 2004: Válka světů a mikrobů. Vesmír, 83 (10): 554-557.

Longhem, M., 1998: Mexiko: dějiny a kultura Mayů, Aztéků a dalších předkolumbovských národů. Rebo, Praha, 292 str.

Machová, S., 1996: Učební text – jeho funkce, produkce, percepce a interpretace. PF Univerzita Karlova, Praha, 232 str.

Mašková, T., 2005: Severní Afrika: učební text pro 2. stupeň ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 69 str.

Migotová, P., 2006: Předkolumbovské indiánské civilizace Ameriky. Studentská vědecká práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická

fakulta, katedra geografie, 11 str.

Michálková, E., 2004: Potosí – kontrasty pod bohatou horou. Koktejl, 13 (2): 96-103.

Morley, S., G., 1977: Mayové. Orbis, Praha, 270 str.

Mykiska, M., 2002: Kamenný svět Inků. Koktejl, 11 (2): 95-98.

Mykiska, M., 2002: Machu Picchu a poselství ptáka Llulliho. Koktejl, 11 (2): 100-109.

Němejc, J., 2000: Metodika zpracování a úprava diplomových prací. ZUPF, Plzeň, 53 str.

Noble, J., 2003: Mexiko. Svojtka & Co., Praha, 1002 str.

O´Niell, T., 2002: Maya mural. National geographic, 201 (4): 70-75.

Obermann, A. a kol., 1985: Amerika. Albatros, Praha, 271 str.

Oliphantová, M., 1993: Atlas starověkého světa. Gemini, Praha, 220 str.

Pečmanová, J., 2001: Jihozápadní Asie – učební text s mapovou přílohou pro ZŠ a nižší ročníky gymnázií. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 66 str. + přílohy.

Polišenský, J. a kol., 1979: Dějiny Latinské Ameriky. Svoboda, Praha, 829 str.

Pollak, K., 1973: Medicína dávných civilizací. Orbis, Praha, 324 str.

Prescott, H., W., 1980: Dějiny dobývání Peru. Panorama, Praha, 440 str.

Prescott, W., H., 1956: Dějiny dobytí Mexika. Orbis, Praha, 583 str.

Průcha, J., 1998: Učebnice: teorie a analýza edukačního média. Paido, Brno, 148 str.

Rackwitz, E., 1968: Zmizelé světy a tajemné dálky. Orbis, Praha, 336 str.

Rachowiecki, R., Beech, Ch., 2005: Peru. Svojka & Co., Praha 2005, 456 str.

Rätsch, Ch. a kol., 1999: Bohové starých Mayů. Volvox globator, Praha, 223 str.

Rudolský, J., 2004: Když indiánské kroje rozzáří náměstí. Koktejl, 13 (11): 94-100.

Ryvolová, S., 2005: S batohem Střední Amerikou. Akcent, Třebíč, 134 str.

Řehák, P., 2003: Voladores létají k bohům. Koktejl, 12 (6): 68.

Saturno, W., 2006: Počátky mayské civilizace bohové a vládci. National geographic Česko, ročník neuveden (1): 58-67.

Skřivan, A., Křivský, P., 1980: Moře, objevy, staletí. Mladá fronta, Praha, 302 str.

Stingl, M., 1969: Za poklady mayských měst. Svoboda, Praha, 209 str.

Stingl, M., 1974: Tajemství indiánských pyramid. Orbis, Praha, 280 str.

Stingl, M., 1976: Indiáni bez tomahavků. Orbis, Praha, 360 str.

Stingl, M., 1985: Synové Slunce – sláva a pád největší indiánské říše. Práce, Praha, 378 str.

Stingl, M., 2003: Indiáni zlatého Slunce – život, zázraky a záhady říše Inků. Knižní klub, Praha, 265 str.

Stráský, P., 1970: V zemi Opeřeného hada. Orbis, Praha, 88 str.

Stuart, G., E., 2002: Yucatán Cities. National geographic, 201 (4): 54-69.

Styblík, V. a kol., 1997: Český jazyk pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií. SPN, Praha, 192 str.

Sucha, M., S., 2002: Mexiko: podrobné a přehledné informace o historii, kultuře, přírodě a turistickém zázemí Spojených států mexických. Freytag & Berndt, Praha, 160 str.

Svobodová, L., Koval, J., 2005: Mexiko. Ikar, Praha, 384 s.

Sýkorová, E., 1999: Dveře k jiné skutečnosti. Magazín 2000, 6 (6): 4-5.

Šimková-Broulová, K., 2001: Stavba synů Slunce. Koktejl, 10 (9): 96-104.

Šimková-Broulová, K., 2005: Jiná role... . Lidé a Země, 54 (7): 43-48.

Šimková-Broulová, K., 2005: Synové jaguára s oštěpy. Koktejl, 14 (4): 106-112.

Šimková-Broulová, K., 2005: Tibet Nového světa. Lidé a Země, 54 (5): 45-50.

Šolc, V., 1966: Indiáni na jezeře Titicaca. Orbis, Praha, 140 str.

Šolc, V., 1969: Pod chilskými sopkami. Orbis, Praha, 174 str.

Šolc, V., 1983: Indiánským Mexikem. Panorama, Praha, 248 str.

Šolc, V., 1986: Tíwanaku – klenot And. Mladá fronta, Praha, 200 str.

Šolc, V., 1989: Indiánské historie. Československý spisovatel, Praha, 428 str.

Šolc, V., Hořejš, P., 1967: Nejstarší Američané. Kniha o eskymácích a indiánech. Státní nakladatelství dětské knihy, Praha, 299 str.

Šupka, J., Hofmann, E., 1990: Vybrané kapitoly z didaktiky regionální geografie. MU, Brno, 66 str.

Talla, D., 1988: Od Mexika po Aljašku. Schneider, Brno, 107 str.

Tarpy, C., 2004: Maya Royal Grave. National geographic, 205 (5): 66-79.

Thompson, J., E., S., 1971: Sláva a pád starých Mayů. Mladá fronta, Praha, 376 str.

Thomson, H., 2002: Bílá skála. Průzkumná výprava do srdce říše Inků. BB art, Praha,

339 str.

Tomek, K., 2004: Vlastivěda 4, 5 – příručka pro učitele. Prodos, Olomouc, 80 str.

Tóth, J., 2000: Mayové opět promluvili. Magazín 2000, 7 (22): 16-18.

Tóth, J., 2002: Číňané předběhli Kolumba. Magazín 2000 záhad, 9 (7): 5.

Tóth, J., 2002: Druhé Machu Picchu? Magazín 2000 záhad, 9 (10): 19.

Trejbal, J., 1998: Matematika pro 7. ročník základní školy, 2. díl. SPN, Praha, 88 str.

Urbanová, J., 2006: Západní a střední Afrika: učební text pro 2. stupeň ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 118 str.

Vaillant, G. C., 1974: Aztékové. Původ, vzestup a pád národa Aztéků. Orbis, Praha, 260 str.

Valenta, M., 1997: Koncepce a tvorba učebnic. UPPF, Olomouc, 64 str.

Vaněček, O., 2002: Quito – město jaguára. Magazín 2000 záhad, 9 (1): 27-29.

Velenta, M., 2001: Občanská výchova pro 7. ročník. Práce, Praha, 120 str.

Vesilind, P., J., 2003: Maya water world. National geographic, 204 (4): 82-101.

Vilímek, V., Vágner, J., 2002: Mexico City. Geografické rozhledy, 11 (3): 80-81.

Vlčková, E., 2005: Češi našli unikátní sídlo Inků. Lidové noviny, 17 (201): VII-VIII.

Vondráčková. D., 1999: Splní se mayské proroctví? Magazín 2000, 6 (22): 14-15.

Voženílek, V., 1997: Diplomové práce z geografie. UP, Olomouc, 33 str.

Voženílek, V., Fňukal, M., 2001: Zeměpis 3, Zeměpis světadílů (2), Pracovní sešit, Amerika, Asie, Evropa. Prodos, Olomouc, 64 str.

Voženílek, V., Fňukal, M., Mahrová, M., 2001: Zeměpis 3, Zeměpis oceánů a světadílů (2) s komentářem pro učitele, Amerika, Asie, Evropa. Prodos, Olomouc, 136 str.

Wahla, A., 1974: Didaktika zeměpisu 2 – Obecná didaktika. PF Ostrava, Ostrava, 218 str.

Wahla, A., 1983: Terminologický a výkladový slovník didaktiky geografie. PF Ostrava, Ostrava, 204 str.

Walter, D., 2002: Bolívie – soumrak kokového ráje. Koktejl, 11 (1): 42-55.

Walter, D., 2002: Legendy a realita jezera Titicaca. Koktejl, 11 (1): 62-65.

Waterkamp, R. a kol., 2005: Peru, Bolívie, Ekvádor, Galapágy: cestování a kultura, poznávání zvířat a rostlin. Baset, Praha, 278 str.

Westwoodová, J., 1994: Atlas záhadných míst. Knižní klub, Praha, 240 str.

Woodová, M., 1994: Předkolumbovská Amerika. Nakladatelský dům OP, Zlín, 96 str.

Xerez, F., 1970: Pravdivá zpráva o dobytí Peru. Mladá fronta, Praha, 108 str.

Zackowitz, M., G., 2003: Royal Cities of the Maya. National geographic, 204 (2): 96-99.

Zelený, M., 1994: Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. Albatros, Praha, 255 str.

Internetové odkazy:

http://aztekove.wz.cz
http://bezk-bp7.ecn.cz
http://break.xf.cz
http://cesty.me.cz
http://ecesty.cz
http://geography.upol.cz
http://gjoachim.club.fr
http://glosy.info
http://hismap.wz.cz
http://historie.czechian.net
http://janar.wz.cz
http://jirkovodoupje.wz.cz
http://millie.wz.cz
http://obzor.hyperlink.cz
http://provaznik.webz.cz
http://referaty.ireferaty.cz
http://ron.heavengames.com
http://sias.ff.cuni.cz
http://stoplusjedna.newton.cz
http://surga.webpark.cz
http://tajemno.com
http://tralala.blog.cz
http://vesmir.msu.cas.cz
http://vlajky.100plus.cz
http://www.alik.cz
http://www.animace.cz
http://www.carlend.cz
http://www.celemvzad.cz
http://www.celysvet.cz
http://www.davidzbiral.webzdarma.cz
http://www.dejepis.com
http://www.deliberate.com
http://www.esoteric.mysteria.cz
http://www.horwat.com
http://www.ikoktejl.cz
http://www.kalendar.info
http://www.kampomaturite.cz
http://www.leahcutter.com

http://www.lingvistika.mysteria.cz
http://www.maturita.cz
http://www.merlin-world.com
http://www.mfplus.cz
http://www.msmt.cz
http://www.mujweb.cz
http://www.mujweb.cz
http://www.multiweb.cz
http://www.muni.cz
http://www.mystika.cz
http://www.national-geographic.cz
http://www.nm.cz
http://www.osel.cz
http://www.packards.de
http://www.peru.cz
http://www.poutnik.cz
http://www.regenerace.net
http://www.rozhlas.cz
http://www.sisyfos.zcu.cz
http://www.sopka.cz
http://www.stud.fit.vutbr.cz
http://www.tibo.cz
http://www.tiscali.cz
http://www.trasa.ctrnactka.net
http://www.vesmir.cz
http://www.viditelneprase.net
http://www.vuppraha.cz
http://www.wahlgrenis.wz.cz
http://www.wikipedia.cz
http://www.zy.cz